

İRIFAN

№ 76 Mart 2012 İctimai fikir jurnalı 3 AZN

**CƏMİYYƏTİN
SARSILMAZ
TƏMƏLİ**

XOŞBƏXT AİLƏ

İRFAN

Mart/2013/№:76
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reyestr №: 1763

Təsisçi:
İpək yolu MMC

Baş redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsul katib:
Elşən RZAYEV

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ
Dr.Siracəddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Seyid Camal ƏZİMBƏYLİ
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Akif HÜSEYNOV
Fuad QULİYEV

Kompyuter dizaynı:
Ülvi MƏMMƏDOV
Copyright 2012 © All Rights Reserved
Created and supported by "irfan"

Foto:
«İRFAN»

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 35 AZN
Xarici ölkələr üçün 60 Avro

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfandergisi@yahoo.com

Abunə və reklam işləri:
Tel: 050 379 01 79

**Şikayət və təklifləriniz üçün
bu nömrəyə müraciət edə bilərsiniz**

Jurnalın materiallarından istifadə edərkən istinad
zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə redaksiyanın
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Əziz Oxucu!

Müasirləşmə adı altında bir çox dəyərlərimizin
aşındığı bir dövrdə yaşayırıq. Bu gün milli-mənəvi də-
yərlərimizdən uzaqlaşmağımızın acı nəticələrindən
biri də müasir ailələrdə tez-tez rastlaşdığımız prob-
lemlər və ailədaxili münaqişələrin artmasıdır. Bunun
da ən kulminasiya nöqtəsini boşanma təşkil edir.
Cəmiyyətdə yaşanan ailə problemlərini görərək bu
sayımızı AİLƏ mövzusunə həsr etdik. Dəyərli yazar-
larımız sizin üçün bu mövzunu araşdırdılar və öz fi-
kirlərini oxucu ilə paylaşdılar.

Bu sayımızda *"Ailə qalamız sağlamdır mı?"* baş-
lıqlı məqalədə ailənin əslində hifzedici qala olduğunu
və bu qalanın möhkəmlənməsi üçün ailə həmrəyliyinin
əsas amil olduğunu oxuyacaqsınız. *"Şəxsiyyət mək-
təbi"* yazısında övladların ailədə doğru yetişdiriləsi
haqda oxuyacaqsınız. *"İslamda qadının dəyəri"* ilə
dinimizin qadına hansı dəyəri verdiyini bir daha
təkrarlamış olacaqsınız. *"Ağac yaş ikən əyilər"*
başlıqlı yazıda uşaq tərbiyəsi ilə bağlı mühüm nüans-
ları qaçırmayın. Ailədaxili münaqişələrin davamlı
hal alması nəticəsində meydana gələn acı aqibətin
boşanma ilə nəticələndiyini də eyniadlı məqaləmizdə
oxuyacaqsınız. Ailə məsələləri ilə bağlı tanınmış
sosioloq Əbülfəz Süleymanlının dəyərli fikirlərini
sizə təqdim edirik.

Bildiyiniz kimi mart ayının 31-i azərbaycanlıların
soyqırım günü kimi qeyd olunur. 1918-ci ildə ermə-
ni quldurları tərəfindən qətlə yetirilən günahsız həm-
vətənlərimizin xatirəsi üçün *"31 Mart - Qondarma
soyqırımın kölgəsində gerçək soyqırım"* başlıqlı
məqaləni yayımlayırıq. Bu sayımızdan etibarən
jurnalımızda *"Bir Ayə"* və *"Bir Hədis"* adlı yeni
rubrikalar açırıq. Ümidvarıq ki, sizin üçün ma-
raqlı və faydalı olacaqdır. *"Afrikada bir sübh na-
mazı"*, *"Bidətlə mübarizə"*, *"Təqva əmanəti"*
və yazarlarımızın sizinlə paylaşdığı digər yazılar
cəmiyyət üçün aktual məsələlərə təmas etməsi
baxımından təqdirəlayiqdir. Möhtərəm könül insanı-
nın qələmindən süzülən Haqq dostlarından hikmət-
lər silsiləsi önünüzdə yeni üfurlar açacaq gözəl nəsi-
hətlərlə doludur.

Bir daha görüşmək ümidi ilə...

İslamda Qadının Dəyəri Saleh ŞİRİNOV	8
Boşanma Müşfiq XƏLİLOV	10
Ağac Yaş İkən Əyilər Mustafa ŞAHİN	16
31 Mart - Qondarma soyqırımın kölgəsində gerçək soyqırım Rövşən QƏNİYEV	18
KEÇMİŞLƏRƏ QURAN OXUYAQ, YA YOX? Rüfət ŞİRİNOV	20
AFRİKADA BİR SÜBH NAMAZI Lokman HELVACI	22
Bidətlə Mübarizə Aqil ƏLİYEV	24
Təqva Əmanəti Mübariz ƏLİOĞLU	26
Bir Ayə Fuad QULİYEV	36
Bir Hədis Səfa MURADOV	37
Son Namaz, Son Dua Salih Zeki MƏRİÇ	38
Əbdülqadir Gilani Həzrətləri İbrahim EROL	40
Hikmət Lövhələri Kamran MƏMMƏDOV	43
Kişilər Ağlamaz Eldar KƏRİMOV	44
Türküstan, Acidərə və Əliabad Adem ŞAHİN	46
“Daş Yuxular” Gören Xəstə Təxəyyüllü Yazıçıya Cavab Məmməd MƏMMƏDZADƏ	48
Həyat Dəftərindən Ülvi MƏMMƏDOV	51
Misir İnqilabının Daxili Siyasi Nəticələri Dr. Alpay ƏHMƏD	52
XƏBƏR	54

AİLƏ QALAMIZ SAĞLAMDIRMI? Nurlan MƏMMƏDZADƏ

4

ŞƏXSİYYƏT MƏKTƏBİ Elşən RZAYEV

6

HAQQ DOSTLARINDAN HİKMƏTLƏR ƏBUL-HƏSƏN HARAQANI -2- Osman Nuri TOPBAŞ

28

SOSİOLOQ ƏBÜLFƏZ SÜLEYMANLI İLƏ REPORTAJ

12

CƏMİYYƏTİN NÜVƏSİ: AİLƏ

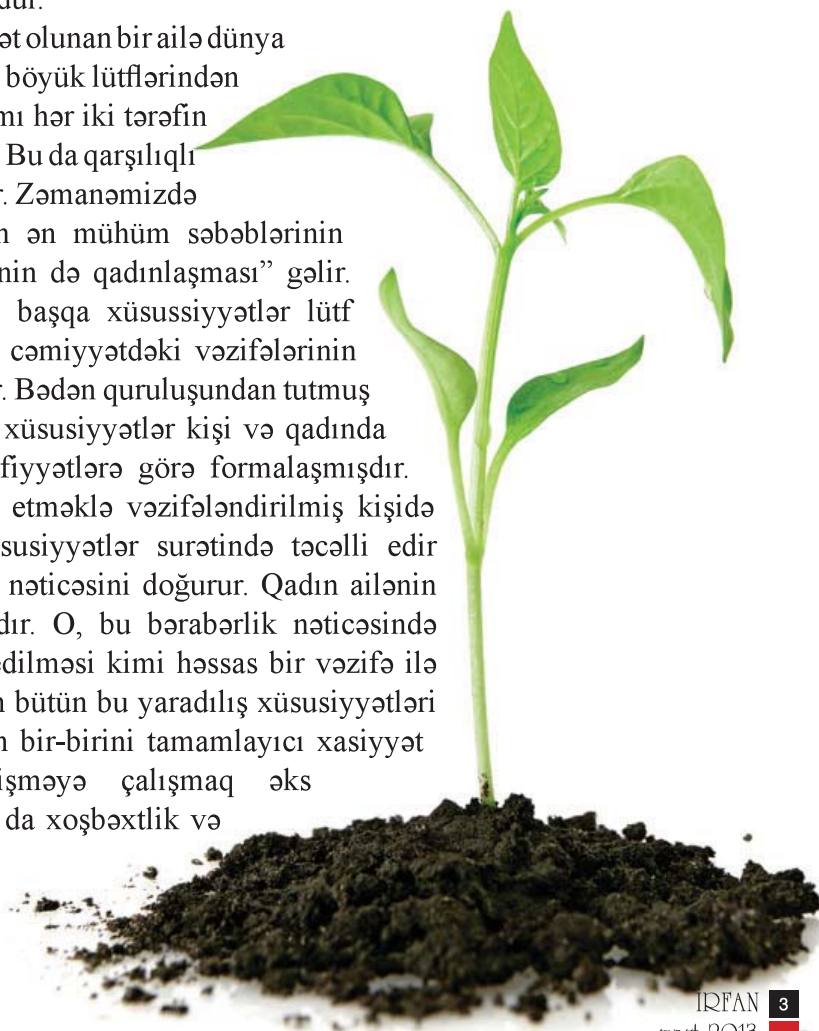
Ailə cəmiyyətin nüvəsidir. İslam ailənin quruluşuna böyük əhəmiyyət verir. Tarixi həqiqətdir ki, sağlam təməllər üzərində qurulan ailələr daim cəmiyyəti gözəlləşdirmişdir. Bunun əksinə, bir-birinə uyğun olmayan cütlüklər və nəfsani münasibətlərlə yanlış təməllər üzərində bina edilmiş ailələr cəmiyyətlərə böyük zərər vermişdir. İslamın ailə ilə hədəflədiyi qayə hüzzurlu və məsud bir cəmiyyət meydana gətirməkdir.

Gənc bir qadın üçün həyatını Allah Rəsulunun yaşayışına görə tənzimləyən, Onun gözəl əxlaqı ilə əxlaqlanma cəhdində olan, beləliklə ailə dəyərlərinə hörmətlə yanaşan bir bəydən daha qiymətli nə ola bilər?

Həmçinin gənc bir kişi üçün də ümmətin anaları kimi əməlisaleh xanım olmağa cəhd edən qadından daha dəyərli nə ola bilər?

Hər bir mömin üçün ən yaxşı qismət evləndiyi kəsin saleh əməl sahibi, müttəqi bir kimsə olmasıdır. Əməlisaleh kişi hüzzur sarayının sarsılmaz dirəyi, əməlisaleh qadın da səadət bağçalarının ən qiymətli zinətidir. Təqva üzrə yaşanan bir ailə həyatı da insanı ilahi məhəbbətə aparan müstəsna körpüdür.

Allahın əmr və qadağalarına riayət olunan bir ailə dünya səadətinin təməli və Rəbbimizin ən böyük lütfələrindən biridir. Bu nemət və səadətin davamı hər iki tərəfin ruhani iqlimdə yaşamasına bağlıdır. Bu da qarşılıqlı anlayış və fədakarlıqla mümkündür. Zəmanəmizdə ailə müəssisəsinin zədələnməsinin ən mühüm səbəblərinin başında “qadının kişiləşməsi, kişinin də qadınlaşması” gəlir. Allah-Təala qadına başqa, kişiye başqa xüsusiyyətlər lütf etmişdir. Bu xüsuslar hər ikisinin cəmiyyətdəki vəzifələrinin layiqli ifasına görə təzahür etmişdir. Bədən quruluşundan tutmuş ruhi təmayüllərə qədər bütün fitri xüsusiyyətlər kişi və qadında Allahın onlara yüklədiyi mükəlləfiyyətlərə görə formalaşmışdır. Bu hal ailənin dolanışığını təmin etməklə vəzifələndirilmiş kişidə psixoloji mətanət və cismani xüsusiyyətlər surətində təcəlli edir ki, bu da onun ailə başçısı olması nəticəsini doğurur. Qadın ailənin dolanışığından məsul tutulmamışdır. O, bu bərabərlik nəticəsində dünyaya gələn uşaqların himayə edilməsi kimi həssas bir vəzifə ilə mükəlləfdir. İlahi təyinklə baş verən bütün bu yaradılış xüsusiyyətləri qadın və kişiye fərqli, o cümlədən bir-birini tamamlayıcı xasiyyət qazandırır. Bu yaradılışı dəyişməyə çalışmaq əks istiqamətdə getmək deməkdir. Bu da xoşbəxtlik və səadət dərinədən sarsıdan amildir.

AİLƏ QALAMIZ

Cəmiyyətin formalaşmasında ən mühüm amillərdən biri olan ailə bütün dinlərdə və sistemlərdə xüsusi yer tutur. İctimai asayişin, sosial cəmiyyətin düzgün qurulması birbaşa ailə ilə bağlıdır. Ailə bir kişi və qadının qanuni yolla bir araya gəlməsi və bu birliyi davam etdirməsidir. Hər bir ailə qurucularının həm ailədaxili, həm də cəmiyyət qarşısında bir sıra vəzifələri vardır. Əslində burada qeyd etdiyimiz ikinci maddə, yəni cəmiyyətə yönəlik vəzifələr də böyük əksəriyyətlə elə ailədaxili vəzifələrdən birbaşa asılıdır və onun davamıdır. Məsələn, ailədə böyüyən uşaqların düzgün tərbiyələndirilməsi, onlara doğru təhsil verilməsi ata-ananın ailədaxili vəzifəsidir, lakin eyni zamanda bu, sabah cəmiyyətə atılacaq olan bir fərdin kamill formada inkişafı deməkdir. “Sağlam cəmiyyət sağlam ailələrdən formalaşır” düsturunu burada öz sübutunu tapır. Haqq-Təala Qurani-Kərimdə ər-arvad haqqında “... **Onlar sizin, siz də onların libasısınız...**” -buyurur. (əl-Bəqərə, 187) İlahi kitabın ər-arvaddan bəhs edərkən onları bir-birinin libası olaraq zikr etməsi çox ibrətlidir. Çünki libas insanı istidən və soyuqdan qoruduğu kimi onun eyiblərini də digər insanlardan gizlədir. Ailə qurmuş kişi və qadın həyatın istisində və soyuğunda, enişli-yoxuşlu ömür yollarında bir-birinə sadıq qalaraq arxa olmalıdırlar. Qadın kişini, kişi də qadını günaha düşməkdən, yanlış addım atmaqdan, həyatda büdrəməkdən

qorunmalıdır. Çünki onlar bir-birlərinə əyinə geyilmiş paltar qədər yaxındırlar. Libas həmçinin zinət əşyasıdır. Geyimi təmiz və səliqəli olanlar hər zaman cəmiyyətdə xoş qarşılanar, əynində bunun əksini nümayiş etdirənlərsə təbii olaraq insanlardan rəğbət görməzlər. Elə isə deyə bilərik ki, ər-arvad qarşılıqlı olaraq öz tərəf müqabilini cəmiyyət içində utandırmayacaq qədər əxlaqlı və tərbiyəli olmalıdır. Əslində ailə onu formalaşdıran fərdləri qoruyan sağlam bir qaladır. Bu qalada kişi və qadının ən məhrəm sirləri, duyğuları, insani halları qorunub saxlanır. Ailə fərdlərini xarici müdaxilələrə qarşı qoruyan, övladları cəmiyyətdə yaygın halla gəlmiş pis vərdislərdən uzaqlaşdıran ən mühüm atmosfer də elə ailədir. Qalanın sağlam olması ilk növbədə onun içindəkilərin həmfikir olmasına və eyni duyğu-düşüncələri paylaşmasına bağlıdır. Məhz belə qalalar əksər vaxt düşmənlə hücumlarına qarşı tab gətirə bilir. Həzrət Peyğəmbərin bir hədisində gördüyümüz kimi, şeytanı ən çox xoşbəxt edən əməl hansısa ailənin dağılmasıdır. Allah Rəsulu (s.ə.s) belə buyurur: “İblis öz taxtını suyun üzərində qurar. Sonra əsgərlərini dəstə-dəstə göndərir. Əsgərləri arasında rütbə və dərəcəsinə görə ona yaxın olanı fitnəsi ən böyük olanlardır. Əsgərlərindən biri gələrək “filan işləri gördüm”, - deyər. İblis ona: “Sən heç nə etmədin”, - deyər. Sonra başqa biri gələr və belə deyər: “Xanımı ilə arasını vurana qədər insanın yaxasını burax-

SAĞLAMDIRMI?

madım". Bunu eşidən iblis onu özünə yaxınlaşdırar və: "ən yaxşı olan sənsən"- deyər". (Müslim, 2813/67; Hakim 2/182) Unutmamaq lazımdır ki, ailədə baş verən hər bir narazılıq, söz-söhbət qalada açılmış bir dəlik kimidir. Ailədaxili müəyyən münaqişələr tamamilə təbiidir. Əsas olan odur ki, ailə qalamızda açılan kiçik dəlikləri zamanında bərpa edək və əbədi düşmənimizin buradan içəri yol taparaq öz bayrağını surlarımıza sancmasına imkan verməyək.

Ailənin sağlam olmasının ilk şərti onun iman üzərində qurulması və ailədəki fərdlərin eyni imani duyğuları bölüşməsidir. Məhz bunun üçün Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) hədisi-şəriflərində evlənəcək gənclərə yoldaş seçimində imanlı və dini yaşayışı yerində olanı tövsiyə etmişdir. Bu əsasa Qurani-Kərim belə diqqət çəkir: **"...Şübhəsiz ki, Allaha iman gətirmiş bir cariyə, gözəlliyinə heyran olduğunuz bir müşrik bir qadıncadan daha yaxşıdır..."** (əl-Bəqərə, 221) Eyni ayədə məhz eyni xəbərdarlıq həmçinin qadınlara da edilərək işin ən zərif nüansına diqqət çəkilir: **"...Şübhəsiz ki, Allaha iman gətirən bir kölə camalına məftun olduğunuz müşrik bir kişidən daha xeyirlidir..."** Xoşbəxtlik iki adamın bir-birinə baxması deyil, iki adamın eyni nöqtəyə baxmasıdır, -deyirlər. Ailə xoşbəxtliyində hər iki tərəfin eyni istiqamətə baxması ilk növbədə iman nöqtəyi-nəzərindən olmalıdır. Sual yarana bilər

Unutmamaq lazımdır ki, ailədə baş verən hər bir narazılıq, söz-söhbət qalada açılmış bir dəlik kimidir.

Ailədaxili müəyyən münaqişələr tamamilə təbiidir. Əsas olan odur ki, ailə qalamızda açılan kiçik dəlikləri zamanında bərpa edək və əbədi düşmənimizin buradan içəri yol taparaq öz bayrağını surlarımıza sancmasına imkan verməyək.

ki, axı, Quran müsəlman kişilərə əhli-kitabdan olan qadınlarla da evlənməyə icazə verir?! Quranın müsəlman kişilərə əhli-kitabdan olan qadınlarla evlənmək barəsində izin verməsi də əslində onların zamanla İslamlaşmasını hədəfləməsidir. Çünki ailə fərdləri arasında kişinin daha çox nüfuz sahibi olması zamanla həyat yoldaşının da, ailədə böyüyən uşaqların da müsəlman olmasına gətirib çıxardır. Məhz elə buna görə də müsəlman kişilərin əhli-kitabdan olan qadınlarla nikahına izin verən dinimiz eyni izni müsəlman qadınlara vermir. Kişilərin də yaşadıkları mühitdə müsəlman qadınlar dura-dura, sadəcə şəhəvi istəklər üçün əhli-kitabla evlənməsi xoş qarşılanmır. Bir sözlə, xoşbəxt ailə yuvası qurmaq istəyənlər bunu iman və imandan vüsət tapan duyğu və düşüncələr üzərində inşa edə bilərlər.

ŞƏXSİYYƏT MƏKTƏBİ

Cinsiyyət nəsil artırma qabiliyyəti olan bütün varlıqların xilqətində mövcuddur. Bu, bütün yaradılmışlar aləmini təşkil edən cütlük qanununa əsaslanır. Kainatda nə təkdirsə, o, Yaradan, nə də cütdürsə, o, yaradılıandır. Bu xilqət qanunu baxımından ailə qurmaq yaradılmışlığı qəbul etmək, yaradılış məqsədinə təslim olmaqdır. Ailə qurmaq eyni zamanda xilqət və fitrətə hörmət göstərməkdir. Hz. Peyğəmbər: “Nikah mənim sünnəmdir, kim sünnəmdən üz çevirərsə, o, məndən deyil”, -buyuraraq insanlar içərisində xilqət və fitrətə ən çox hörmətəkar olan peyğəmbər mövqeyini ortaya qoymuşdur.

Fitrətin gərəyi olan ailənin yoxluğunu düşünmək qeyri-mümkündür. Ailə olmazsa, insanın ictimai həyatından, insan nəslinin davamından danışmaq olmaz. Ancaq ailə sadəcə nəsil artırma müəssisəsi deyil. İnsan digəri ilə ünsiyyət qurduğu zaman insan olur. İnsan sosial bir canlı olduğuna görə digər canlılar üçün ehtiyac olan baxım və nəzarət altında olma insan üçün zərurətdir. Üstəlik insanın

psixoloji, ağılı və ruhi ehtiyacları, bioloji ehtiyaclarından heç də az deyil.

Bir-birindən dəstək alan, bir-birinə söykənən və arxalanan, biri yıxıldıqda digəri də yıxılan birdən artıq insanın meydana gətirdiyi birliyə ailə deyilir. Bir damın altında yaşayan iki insan bir-birinə söykənmədikcə, arxalanmadıqca, bir-birindən dəstək almadıqca ailə sayılmazlar. Çünki ailə iki nəfərin bir damın altında paralel olaraq yaşadığı deyil, bir-birinə yaslanaraq yaşadığı yerdir. Bir-birinə yaslanmadan yaşanan evlərdə ailəni sağlam tutan dəyərlərin mövcudluğundan söhbət gedə bilməz.

Ailə qurmadan əvvəl “kişi” və “qadın” olaraq adlandırılan cinslər, ailə qurduqdan sonra “ər” və “arvad” olurlar. Ailə qurulduqdan sonra ailənin ilk meyvələri ilə də “atəna” adını qazanırlar. Qadın ailədə analıq vəzifəsinə başladığı andan onun məqamı da yüksəlir. Bu məqamın əhəmiyyəti Hz. Peyğəmbərin hədisindən daha gözəl nə ilə ifadə edilə bilər ki: “Cənnət anaların ayaqları altındadır.” (Nəsai, Cihad, 6)

Təssüflə qeyd etməliyəm ki, Yaradanın ucaltdığı qadının analıq dəyəri müasir

dövrün inşa etdiyi zehniyyət tərəfindən aşağılanır. Bu aşağılama nəticəsində bu gün ailələrdə körpənin yerini “it”, evin yerini “hotel”, nikahın yerini “birlikdə yaşama”, nəsil artırmağın yerini “həzz alma” tutur.

Ailə bir-birinə paralel şəkildə dayanan deyil, bir-birinə yaslanan iki şəxsin meydana gətirdiyi müəssisədir dedik. Burada ailəni qorumaq üçün ər-arvad baş-başa verib, bədəndəki tək baş halına gəlirlər. Necə ki, bədəndəki baş iki ayağın üstündə durursa, ailənin qurulub xoşbəxt həyat yaşaması da baş-başa verən iki şəxsin birlikdə hərəkətinə bağlıdır. Bədəndəki başı daşımaq iki ayağın vəzifəsidir və burada bir ayaq digərinə “mən olmasam sən heç nəyə yaramazsan” deyə bilməz. Çünki ayaqlar bir-birinə dəstək olurlar. Biri o birinə “varlığını mənə borclusan” deyə bilməz. İkisi də bir-birindən ayrı hərəkət edə bilməzlər. Ailəni də bu şəkildə düşündüyümüz təqdirdə “Ailədə kişi qadından üstündür, yoxsa qadın kişidən?” sualının heç bir mənası qalmaz. Çünki ailədə ər və arvad həyat yoldaşdırlar. Qurani ifadə ilə onlara “zövc” deyilir ki, bunun da ən gözəl tərif “biri digərinin yerini tuta bilməyən və bir-birini tamamlayan iki ünsürdən biri”dir.

Hər müəssisənin bir məkana ehtiyacı olduğu kimi, ailə də məkansız olmaz. Ailə üçün lazım olan məkan isə “ev”dir. Əslində ev “şəxsiyyət məktəbi”dir. Hz. Peyğəmbər ilk dəfə vəhy aldığı zaman “küçəyə” deyil, “evə” gəldi. Çünki ev “haradan başlanmalı?” sualının cavabıdır. Hz. Peyğəmbər də oradan başladı. İmanlı hər kəsi ailəsini cəhənnəmdən qorumağa çağıran Quran ayəsi əslində evi cəhənnəmin dünyadakı şöbəsi olmaqdan qoruma çağırısıdır. Çünki cənnətin dünyadakı şöbəsi olmayan hər ev, cəhənnəmin dünyadakı şöbəsi olmağa layiqdir.

Hər müəssisənin bir məkana ehtiyacı olduğu kimi, ailə də məkansız olmaz. Ailə üçün lazım olan məkan isə “ev”dir. Əslində ev “şəxsiyyət məktəbi”dir. Hz. Peyğəmbər ilk dəfə vəhy aldığı zaman “küçəyə” deyil, “evə” gəldi. Çünki ev “haradan başlanmalı?” sualının cavabıdır. Hz. Peyğəmbər də oradan başladı. İmanlı hər kəsi ailəsini cəhənnəmdən qorumağa çağıran Quran ayəsi əslində evi cəhənnəmin dünyadakı şöbəsi olmaqdan qoruma çağırısıdır. Çünki cənnətin dünyadakı şöbəsi olmayan hər ev, cəhənnəmin dünyadakı şöbəsi olmağa layiqdir.

“Möminlər ancaq qardaşdırlar” ilahi düsturu iman edən hər kəsi qardaş olmağa məcbur edir. Bu isə o deməkdir ki, möminlər “iman ailəsi”dirlər. Buna Hz. Peyğəmbərin “İman etmədikcə cənnətə girə bilməzsəniz, bir-birinizi sevmədikcə iman etmiş sayılmazsınız” hədisini də əlavə etdikdə İslamın yer üzündəki hədəflərindən birinin də eyni iman ətrafında dünyanın ən böyük ailəsini meydana gətirdiyini görürük. İslamın bu hədəfini kökləri cənnətdə olan, budaqları isə dünyaya uzanan ağaca bənzətmək mümkündür. Bu ağacın nüvəsi ailə, düşməni təfriqə, günəş vəhdət, suyu mərhəmətdir.

İslam etiqadında tövhidin yeri nədirsə, İslam camaatında vəhdətin yeri də odur. Hər ailə tövhid şüuru ilə vəhdətə doğru atılmış bir adımdır.

İSLAMDA QADININ DƏYƏRİ

Qadınlar Uca Allahın bizə əmanətidir. Buna görə bu əmanəti qorumaq və himayə etmək vəzifəsi də kişinin borcudur. Əziz Peyğəmbərimiz (s.ə.s) Vida Xütbəsində **“Qadınlar sizə Allahın bir əmanətidir”** buyuraraq bizə yüklənən məsuliyyəti bir daha xatırlatmışdır.

Ana olması səbəbilə İslamiyyət qadına ən yüksək və çox möhtərəm bir məqam qazandırmışdır. Tarixin fərqli dövrlərində zillət və həqarət içində yaşayan qadın layiq olduğu ən yüksək şərəfi İslam dini gəldikdən sonra qazanmışdır. İslamiyyət gəlmədən əvvəl qadınların vəziyyətinə nəzər salsaq görərik ki, istər Ərəbistanda, istərsə də digər ölkələrdə qadınların vəziyyəti çox ağır idi. Qadına insan gözüylə baxılmır, öz hüquqlarından məhrum, heç bir haqqa sahib olmayan dəyərsiz bir əşya kimi tanınır, kişinin şəhəvətinə məhkum bir əsir, adi bir xidmətçi kimi qiymətləndirilir və bütün günahların başı hesab olunurdu. İslamiyyətdən əvvəl qadın o qədər də-

yərsiz sayılırdı ki, hətta ölən ərinin mülkü arasında bir miras əşyası kimi bölünürdü. Qadınla öncə atasının, evləndikdən sonra ərinin, əri öldükdən sonra da oğlunun əsiri kimi rəftar edilirdi. Qız uşaqları vəhşicəsinə diri-diri torpağa basdırılır, qız övladı olanlar bunu özünə bir rəzillik sayırdı. İranda və Zərdüştlükdə qadın o qədər alçaldılmışdı ki, hətta ana və bacı ilə evlənmək kimi iyrənc əxlaqsızlığa icazə verilmişdi. Bir çox ölkələrdə və millətlərdə də qadın eyni haqsızlıqlara məruz qalmışdı. Bir sözlə, qadın kişinin malı hesab olunur və kişi onun üzərində istədiyi ixtiyara sahib idi.

Bu gün isə qadın haqları dırnaqarası qorunduğu halda, yenə də qadınlar istismar edilməkdə, maşın, sabun, şampun, dərman və s. kimi əşyaların tanıtılmasında açıq-saçıqlıqla reklam vasitəsi kimi istifadə olunmaqdadırlar. “İslam qadını əzir” deyərək dinimizə iftira atan Avropa və avropasayağı düşünüən insanlar cavab versin! Bəs bunun harası qadın haqqıdır?! Bəs bu necə qadın haqqını qormaqdır?!

Qadına ən layiq olduğu yeri və dəyəri yalnız İslam dini vermişdir. İslam dini qadının cəmiyyətdəki yerini çox gözəl və layiqli bir şəkildə təyin edib, çirkinliklərdən qurtararaq aşağılardan yüksəklərə qaldırmışdır. Hz. Peyğəmbər *“Cənnət anaların ayaqları altındadır”* buyuraraq qadına verilən ən böyük qiyməti və mərtəbəni dilə gətirmişdir. Qadın insanı dünyaya gətirən və yetişdirən möhtərəm bir varlıqdır. İslamda qadın ərinin həyat yoldaşı, onun hüsur qaynağı və dayağıdır. İslam nəzərində qadın şəfqət, mərhəmət, hörmət duyulmalı olan və nəzakət tələb edən nəcib və təmiz bir varlıqdır. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) qadınların incə, zərif və kübar varlıqlar olduqlarına işarə edərək onların heç vaxt incidilməməsini və qırılmamasını tövsiyə etmişdir: *“Sizin ən xeyir-liniz qadınlarına qarşı ən yaxşı və nəzakətli davrananınızdır”*. Qadına qarşı kobud davranmaq, əziyyət etmək, haqqını tapdamaq müsəlmana yaraşmaz.

Qadın vəfanın, fədakarlığın, comərdliyin, qarşılıqsız əsrigəmə və sevməyin simvoludur. Bugünün qadını sabah bir anadır. Ona görə uca dinimiz qadına və ana sevgisinə xüsusi bir yer verərək, cənnəti anaların ayaqları altına sərməş, vaxtında qılınan namazdan sonra ən gözəl işin anaya yaxşılıq etmək olduğunu, Allahın rızasını qazanmağın, cənnətə qovuşmağın ən rahat yolunun anaya xidmətdən və ananı lazımcına sevməkdən ibarət olduğunu bildirmişdir. İslamiyyət qadını qorumaq məqsədilə əgər evlidsə əri, evli deyilsə atasının ona baxmaq və ehtiyaclarını təmin etmək məsuliyyətini yükləmişdir.

İslam inancında qadınlar ilin sadəcə bir günündə sevilib, digər zamanlarda ehmal ediləcək varlıqlar deyil. Qadın ilin hər günü, ömür boyu qorunmağa, sevgiyə, hörmətə, himayə edilməyə, hədiyyə alınmağa və xidmət göstərilməyə layiq ən incə və zərif varlıqlardır. Qadınlar və ana-

lar baş tacıdır. Qız uşaqları gələcəyin anaları olmadıqları üçün dinimiz onlara qarşı davranış qaydaları, və onların tərbiyələri üzərində ciddi bir həssaslıqla durmuşdur. Qız uşaqlarını böyüdüb gözəl şəkildə tərbiyə edənə cənnət, həm də cənnətdə ən gözəl məqam; Peyğəmbərimizə qonşu olma məqamı vəd edilmişdir. Dinimizin qadına verdiyi yüksək qiyməti yenə Peyğəmbərimizin bu hədisi-şərifləri ilə daha aydın görürük. Buyurulur ki: *“Möminlərin iman yönündən ən kamilləri əxlaqca ən gözəl olanlarıdır. Sizin ən xeyirli-niz qadınlarına qarşı ən yaxşı və nəzakətli davrananlarınızdır.”* *“Qadınlar xüsusunda Allahdan çəkinin. Çünki onlar sizə Allahın bir əmanəti olaraq verilmişdir.”* *“Qadınlar haqqında bir-birinizə xeyir tövsiyə edin.”*

Uca Rəbbimiz Qurani-Kərimdə buyurur: **“...Onlar sizin örtüləriniz, siz də onların örtülərisiniz... Onların sizin üzərinizdə, sizin də onların üzərində haqlarınız vardır.”** (əl-Bəqərə 187-228)

Həqiqi səadətə şübhəsiz ki, ancaq və ancaq Allah və Rəsulunun əmr və tövsiyələrinə tabe olmaqla qovuşmaq mümkündür. Analarını, həyat yoldaşlarını layiqliylə sevənlər, onları hər gün və hər zaman xatırlayıb, anaların xeyir-dualarını alıb, dünya və axirət xoşbəxtliyinə nail olanlar nə xoşbəxtlilər.

Qadına ən layiq olduğu yeri və dəyəri yalnız İslam dini vermişdir. İslam dini qadının cəmiyyətdəki yerini çox gözəl və layiqli bir şəkildə təyin edib, çirkinliklərdən qurtararaq aşağılardan yüksəklərə qaldırmışdır. Hz. Peyğəmbər “Cənnət anaların ayaqları altındadır” buyuraraq qadına verilən ən böyük qiyməti və mərtəbəni dilə gətirmişdir.

BOŞANMA

Ailələr cəmiyyətin ana sütunlarıdır. Onlar nə qədər möhkəm olsa, cəmiyyət bir o qədər sağlam olar. Ailə iki nəfərin qurduğu bir müəssisədir. Ailə sağlam bir cəmiyyətin formalaşması üçün qoyulan bir kərpicdir. Necə ki, sağlam ailələrdən sağlam cəmiyyət formalaşır. Ailə kralların belə girə bilmədiyi bir qaladır. Ancaq çox təəssüflər olsun ki, bu gün cəmiyyətimizdə bu ailə qalası yıxılmaqda, boşanmaların sayı sürətlə artmaqdadır.

Ailənin dağılmasını yalnız İslam deyil, bütün səmavi dinlər xoş qarşılamamışdır. Hətta kitab əhli sayılan xristianlara görə kişi həyat yoldaşını yalnız əxlaqsızlıq səbəbiylə boşaya bilər. Digər səbəblərdən dolayı qadını boşamaq haramdır. Ancaq İslam bütün sahələrdə orta yolu tutduğu kimi bu mövzuda da orta yolu tutaraq nə xristianlar kimi boşanma hadisəsini bu qədər mümkünsüz etmiş, nə də yəhudilər kimi heç bir ciddi səbəb olmadan boşanmağı mübah görmüşdür. Dinimizə görə bir kişinin müəyyən səbəblərdən dolayı həyat yoldaşını boşaması hər nə qədər halal olsa da, bu, digər halalardan

çox fərqlənir. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bir hədisi-şərifində belə buyurur: *“Halalların Allaha ən sevimsiz olanı boşanmadır.”* Yəni hər nə qədər boşama caiz olsa da, ancaq bu hadisə heç də Allahın razı qaldığı bir əməl deyil.

Ümumiyyətlə İslama görə heç bir ciddi səbəb olmadan qadını boşamaq ən azından məkrüh sayılmışdır. Hətta bəzi alimlər bunun haram olduğuna dəlillər gətirmişlər. Bu, həddi aşmaqdır və günahsız bir müsəlmana edilən zülmüdür. Halbuki Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bir hədisi-şərifində: *“Müsəlman müsəlmana əsla zülm etməz...”* buyurmuşdur. Heç bir ciddi səbəb olmadan kişinin həyat yoldaşını boşaması qadına qarşı haqsızlıq etməkdir. Təbii ki, boşanma hadisəsinə səbəb yalnız kişi deyil, bəzən qadın da ola bilər. Ailənin qorunub saxlanılmasında qadının rolu çox böyükdür. Hətta heç bir ciddi səbəb olmadan boşanmağı istəyən qadına cənnət haramdır. Belə ki, Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bir hədisində belə buyurur: *“Heç bir zərurət olmadan ərindən boşanmaq istəyən qadına cənnətin qoxusu haramdır.”*

Hər bir ailədə müəyyən problemlər, kiçik münaqişələr ola bilər. Heç bir problem, münaqişə, söz-söhbət olmayan uzun ömürlü ailə tapmaq yəqin ki, mümkün olmayacaq dərəcədə azdır. Hətta ümumiyyətlə heç yoxdur. Deməli, ailədə baş verən bəzi kiçik söz-söhbətlərin olması təbii bir haldır. Əsas məsələ ailə zəminində baş verən kiçik münaqişələri böyütməkdir. Xırda bir hadisəni dağa çevirməkdir. Bunun üçün tərəflərin bir-birlərinə güzəştə getmələri şərtidir. Əks halda xırda bir məsələ daha da böyüyər və ailənin dağılmasına gətirib çıxarar.

Hər hansı bir səbəbdən dolayı boşanmağı çarə olaraq görən ər-arvad əsasən bir-birlərini günahkar görürlər. Qadın kişini, kişi də qadını günahkar görür. Deyək ki, tərəflərin hər hansı birinin günahı səbəbiylə ailə boşanmağa qərar verdi. Bəs bu ailədən dünyaya gələn Allahın onlara bir əmanət olaraq verdiyi uşaqların nə günahı. Himayəyə sevgiyə, şəfqətə ehtiyacı olan bu körpələrin günahı nədir. Ata şəfqətindən, ana məhəbbətindən məhrum böyüyən bu uşaqların vəbalını kim daşıyır. Öz tay-tuşları içərisində boy-nubükük gəzən, atalı ola-ola özünü yetim hiss edən bu uşaqların günahı nədir?

Statistikaya əsasən boşanma səbəblərinin başında maddi problemlər gəlir. Əslində məsələ bir az daha dərinlən araşdırıldığı zaman əsas səbəb heç də bu deyildir. Bu, yalnız səbəldən biri ola bilər. Əsas səbəb mənəvi açıqdır. Maddiyyatı bəhanə gətirərək daha lüks bir həyat yaşamaq üçün ailəni dağıtmaq mənəviyyətsizlik deyimi? Öz şəh-vətlərinə əsir düşərək zina edən və bu səbəbdən ər-arvadın boşanması mənəvi səbəb deyimi? Teleserialların təsirində qalaraq ər-arvadın bir-birini bəyənməməsi, bunun nəticəsində ailənin dağılması mənəvi səbəb deyimi? Milli-mə-

Ailədə baş verən

bəzi kiçik söz-

söhbətlərin olması

təbii bir haldır. Əsas məsələ

ailə zəminində baş verən kiçik

münaqişələri böyütməkdir.

Xırda bir hadisəni dağa

çevirməkdir. Bunun üçün

tərəflərin bir-birlərinə güzəştə

getmələri şərtidir. Əks hal-

da xırda bir məsələ daha da

böyüyər və ailənin dağılmasına

gətirib çıxarar.

nəvi dəyərlərimizə zidd olan televiziya proqramlarının təsiri ilə bir çox ailələrin uçurumda olması mənəvi səbəb deyilmi?

Sadaladığımız bütün amillərin nəticəsi olaraq bu gün ölkəmizdə son 8 ildə boşanmaların sayı iki dəfə artaraq 10 faizə çatıb. İfrat modernizm “qəhrəmanlıqdır” ki, ötən il dünyaya gələn 155 min körpənin 26 min nəfəri nikahdankənar doğulub. Məgər bütün bunlar mənəvi səbəb deyilmi?

Güclü bir qala olan ailənin dağılmaması yalnız və yalnız dini və milli dəyərlərimizə qayıtmaqla mümkündür. İslamın ailəyə nə qədər dəyər verdiyini yaxşı anlamaq və bu dəyəri ayaqlar altına atmamaqla mümkündür. Quranın et dediklərini etmək, etmə dediklərini etməməklə mümkündür. Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s) yoluna tabe olmaqla mümkündür.

1. Əbu Davud, Talaq, 3; İbn Macə, Talaq, 1.

2. Buxari, Məzalim, 3

3. Tirmizi, Talaq 11, (1186, 1187)

Sosioloq Əbülfəz Süleymanlı: ƏNƏNƏVİ DƏYƏRLƏR YENİ ÜSULLARLA TƏBLİĞ OLUNMALIDIR

İrfan: İlk növbədə özünü haqda qısa məlumat verərdiniz, zəhmət olmasa.

Əbülfəz Süleymanlı: 1975-ci ildə Ucar rayonunda anadan olmuşam. 1981-ci ildə Ucar rayon 2 nömrəli orta məktəbin birinci sinfinə (rus bölməsi) daxil olmuş, 1991-ci ildə məzun olmuşam. Elə həmin il Türkiyənin İstanbul Universitetinin sosiologiya fakültəsinə dövlət xətti ilə qəbul olmuş və 1995-ci ildə buradan məzun olmuşam. 1998-ci ildə İstanbul Universitetində dissertasiya müdafiə edərək magistr dərəcəsinə qazanmışam. 2003-cü ildə yenə İstanbul Universitetində elmi işi müdafiə edərək sosiologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almağa layiq görülmüşəm. 2003-cü ilin sentyabr ayından Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutunun Sosiologiya şöbəsində aparıcı elmi işçi vəzifəsində çalışmışam. 2011-ci ildə Türkiyədə sosiologiya ixtisası üzrə dosent ünvanını qazandıqdan sonra Türkiyənin bir neçə ali təhsil müəssisələrindən iş təklifi aldım və hal-azırda İstanbul şəhərində yeni qurulan Üsküdar Uiversiteti Sosial İş fakültəsində dosent kimi elmi karyeramı davam etdirirəm. 2006-cı ilin may ayından Azərbaycan Sosioloqları Birliyinin icraçı direktoru, 2008-ci ildən Türk Dünyası Sosioloqları Birliyinin vitse-prezidenti, 2010-cu ildən "Aktual" elmi-sosioloji Araşdırmalar Mərkəzinin rəhbəri vəzifələrini icra edirəm. Mərkəzi İspaniyada yerləşən Beynəlxalq So-

sociologiya Assosiasiyasının (İSA) üzvü, qurumun konsullar komitəsinin daimi nümayəndəsiyəm. Biri Türkiyədə çap olunmuş dörd elmi monoqrafiya, rus və türk dillərindən tərcümə olunmuş üç kitab, böyük əksəriyyəti xarici elmi nəşrlərdə və xarici konfranslarda olmaq üzrə bir çox elmi məqalənin müəllifiyəm.

İrfan: Belə bir fikir var: "Sağlam cəmiyyət üçün sağlam ailə şərtidir". Bu fikirlə razısınız?

Əbülfəz Süleymanlı: Bəli, çox doğru bir ifadədir. Həqiqətən də ailə cəmiyyətin əsası və özəyidir. Vətənə, millətə, dövlətə qarşı məhəbbətin ilkin toxumları ailədə atılır, yeni yetişən nəsillər müsbət və mənfi davranışları, dini bilikləri ilk növbədə ailədə öyrənirlər. Uşağın xarakteri, şəx-

siyyəti ailədə verilən tərbiyə vasitəsilə formalaşır. Eynilə ailədə meydana gələn nöqsanlar zəncirvari formada cəmiyyətə nüfuz edir və problemlər özünü büruzə verməyə başlayır. Bu mənada ailə həm də cəmiyyətin güzgüsüdür. Verdikləri tərbiyə ilə övladlarının şəxsiyyətlərinin əsas konturlarını müəyyənləşdirən ailələr dolayı yolla mənsub olduqları millətin də şəxsiyyət və xarakterlərini formalaşdırırlar. Bu mənada ailə həm də təlim-tərbiyə ocağıdır. Milli şüur və milli dövlətçilik, mənəvi sahəyə aid olan bütün əsas məsələlər ailə ilə bağlıdır. Cəmiyyətin özəyi sayılan ailə müəssisəsi nə qədər güclü və sağlam təməllər üzərində olarsa, cəmiyyət və dövlət də bir o qədər güclü və qüdrətli olar. Buna görə də dövlətlər ailə institutunun sağlam olmasına xüsusi diqqət yetirirlər.

İrfan: *Ailədə fərdlərarası münasibətlər, uşaqların tərbiyəsi hansı zəmin üzərində qurulmalıdır?*

Əbülfəz Süleymanlı: Ailədaxili münasibətlərdə qarşılıqlı hörmət, sevgi və yardımlaşma əsasdır. Ancaq bir-birinə bağlı olan fərdlərdən mütəşəkkil olan ailələr, həmçinin də inam və əqidə birliyi ilə üzərinə düşən vəzifələri yerinə yetirildiyi ailələr huzurlu olurlar. Bu huzur cəmiyyətə də sirayət edər, ictimai həyatda asayiş və kamal bərqərar olar. Bu mənada valideynlərin öz müsbət davranışları ilə övladlarına nümunə təşkil etmələri və yaxud elmi dillə desək, rol-model olmaları, müasir dövrdə şifahi olaraq ifadə edilən nəsihətdən daha çox təsirlidir. Lakin təəssüf hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, son illər ailələrdə həm övladları tərbiyə etmək, həm də onları həyata hazırlamaq funksiyalarını yerinə yetirmədə nöqsanlar özünü büruzə verir, ailə üzvləri arasındakı münasibətlərdə gərginlik halları artır. Bunun bir neçə səbəbi var. Səbəblərdən

Verdikləri tərbiyə ilə övladlarının şəxsiyyətlərinin əsas konturlarını müəyyənləşdirən ailələr dolayı yolla mənsub olduqları millətin də şəxsiyyət və xarakterlərini formalaşdırırlar. Bu mənada ailə həm də təlim-tərbiyə ocağıdır. Milli şüur və milli dövlətçilik, mənəvi sahəyə aid olan bütün əsas məsələlər ailə ilə bağlıdır.

biri qlobal miqyasda özünü büruzə verən fərdiyyətçilik, mənfəətçilik hallarının artmasıdır.

Modernləşmənin fərdin şəxsi maraqlarını və eqosunu təmin etməyə çalışan bir insan modeli yaratma tendensiyasının bu prosesə təsiri az deyil. Bu prosesin fonunda insanlar fərdi maraqlarını, istəklərini, arzularını ailə maraqlarından üstün tuturlar. Bu da istər-stəmənəm həm övladların tərbiyəsində, həm də ailə üzvləri arasındakı münasibətlərdə ailə olma şüurunun əsasını təşkil edən həmrəylik hissinin zəifləməsinə gətirib çıxarır. Bunun nəticəsində xırda bir münaqişə boşanma ilə nəticələnə bilir və yaxud cütlüklərdən biri öz ehtirasları uğruna ailə həyatını qurban verməkdən çəkinmirlər. Digər səbəblərdən biri də insanların get-gedə mərhəmət hissindən uzaqlaşmalarıdır. Bu da istər-istəmənəm həm ailədaxili münasibətlərdə, həm də bütövlükdə cəmiyyətdə aqressiyanın və buna bağlı olaraq cinayət hallarının artmasına səbəb olur. Bu baxımdan ailədə ələlxusus yeni yetişən nəsillərə mərhəmət hissinin aşılınması günümüzdə valideynlər, müəllimlər və digər tərbiyə institutları qarşısında duran ən vacib vəzifələrdən biridir. Son dövrlər cəmiyyətdə ağır cinayətlərlə müşayiət olunan, artan aqressiya fonunda bu dəyərin

cəmiyyətdə daha geniş təbliğ olunması və daha çox diqqət yetirilməsinin vacib olduğu qənaətinəyəm. Eyni zamanda düşünürəm ki, bu dəyərlərin təbliği üçün yeni üsullar axtarib tapmaq lazımdır. Ələlxüsus, informasiya dövründə yeni nəsillərə dəyərləri ötürmək üçün müasir üsullardan və texnologiyalardan maksimum dərəcədə istifadə etmək zəruridir. **Ənənəvi dəyərləri yeni üsullarla təbliğə çalışmalıyıq.**

İrfan: *Zəmanəmizdə demək olar ki, bütün ailələrdə qarşılıqlı münasibətlərdə soyuqluq müşahidə olunur. Bir az əvvəl toxunduğunuz bu məsələ ilə bağlı daha ətraflı nə deyə bilərsiniz? Sizcə bunun başlıca səbəbləri nələrdir?*

Əbülfəz Süleymanlı: Günümüzdə ailə institutunu parçalayan, ona təhlükə yaranan və əksər halda nəzərdən qaçan əsas səbəblərdən biri insanları daha çox istehlaka sövq edən həyat tərzini və bu həyat tərzinin yayılmasında maraqlı olan qlobal sərmayə mərkəzləridir. Həmin mərkəzlər modernizm adlandırılan çağın ilkin dövrlərində insanları daha çox istehlaka sövq etmək üçün geniş ailə quruluşunun kiçilməsinə müvəffəq olmuşlar. Lakin bu güclər bununla da kifayətlənməyərək müxtəlif vasitələrlə kiçik və yaxud elmi dildə desək, nuklear ailənin daha da xır dalanmasına nail ola bilmişdirlər. Bu gün

tək valideynli ailələrin, tənha yaşayan qocaların sayının artması bu prosesin bariz nümunələridir. Bütün bunların altında yatan gizli səbəb qlobal sərmayə mərkəzlərinin ailələri dağıtmaq vasitəsilə onları ayrı evlərdə tənha yaşayan tək-tək fərdlərə, ən yaxşı halda isə onları eyni evin içində olsa belə əslində bir-birindən ayrı dünyaları olan fərdlərə ayıraraq daha çox gəlir əldə etmək məqsədidir. Məsələn üçün bir paltaryuyan maşın bir evin ehtiyacını görə bilər. Lakin istehlakçı düşüncə tərzini "mən bu insanları bir-birindən ayıra bilsəm, onlara daha 5-6 paltaryuyan maşın sata bilərəm" formasında məsələyə yanaşır. Eynilə bu gün eyni evin içində ayrı-ayrı otaqlarda müxtəlif televiziya proqramlarını izləyən ailə üzvlərinin sayı getdikcə artır, təbii olaraq televizor satışları da bunun müqabilində artır. Yəni əvvəllər bu ünsiyyət tərzini də əslində bir o qədər düzgün qəbul etməsək belə, ailə üzvləri xoşladığı bir verilişi və yaxud filmi izləmək üçün televizor olan otaqda bir araya gələ bilirdilər. İndi artıq həm cütlüklərin, həm də uşaqların izlədikləri televiziya proqramları, serialları fərqli olduğu üçün hətta televiziya qarşısında belə, bir araya gəlmə ehtimalı get-gedə azalır, insanlar eyni evin içində ayrı-ayrı dünyalarda yaşayırlar. Əslində bu prosesin özü də şüurlu şəkildə həyata keçirilən ailəni dağıtmaq kampaniyasının bir

İndi artıq həm cütlüklərin, həm də uşaqların izlədikləri televiziya proqramları, serialları fərqli olduğu üçün hətta televiziya qarşısında belə bir araya gəlmə ehtimalı get-gedə azalır, insanlar eyni evin içində ayrı-ayrı dünyalarda yaşayırlar.

parçasıdır. Bu həyat tərzı reklamlarla, son dövrlər sayları günbəgün artan yerli və xarici seriallarla və başqa vasitələrlə insanların təhtəşüuruna yeridilir. Bütün bunların nəticəsində ailə üzvlərinin ünsiyyət imkanları məhdudlaşır və nəticədə soyuqluq, yaxud elmi dillə desək yadlaşma elementlərinin sayı çoxalır. Ailə üzvlərinin sosial şəbəkələr kimi virtual ünsiyyət vasitələrindən daha sıx istifadə etmələrinin də bu prosesdə rolu az deyil. Nəticə isə göz qabağındadır: günbəgün artan boşanma halları, yaşlılara qarşı biganə münasibət, valideyn-övlad münasibətlərində əvvəlki dövrlərdə rastlanmayan gərginlik və bunun kimi başqa mənfi hallar. Maraqlıdır ki, bu gün həmin həyat tərzının əsas idxalçısı sayılan Qərb ölkələri də ciddi ailə problemləri ilə üzləşirlər. Bu ölkələrin mütəxəssisləri ailə institutunun böhran keçirdiyi mövzusunda artıq uzun müddətdir ki, həyəcan təbili çalırlar. Son illər bu ölkələrdə vəziyyəti dəyişmək istiqamətində görülən çoxsaylı tədbirlər isə öz gözlənilən nəticəsini vermir. Çünki problemlər xüsusilə düşüncə qatında çox dərin laylara nüfuz edib və bunu dəyişdirmək o qədər də asan deyil.

İrfan: *Bu gün dəbdə olan suallardan biri belədir: "milli mentalitet, yoxsa müasirləşmə?". Bəs sizcə, cəmiyyətdə milli mentalitetə nə qədər yer verilməlidir, müasirləşmənin ölçüsü nə olmalıdır?*

Əbülfəz Süleymanlı: Sualınıza müasirlik və ənənəvilik kontekstində yanaşsaq,

hazırda cəmiyyətin müxtəlif sahələrində, institutlarında müasirliyin və ənənəvilərin bəzən gizli, bəzən isə açıq şəkildə mübarizəsinə və toqquşmasına şahid oluruq. Bəhs etdiyimiz bu məqam ailə institutundan da yan ötüşməyib. Bu gün ailə institutunda da müasirliyin və ənənəvilərin toqquşması faktı ilə qarşı-qarşıyıyıq. Bu proses ailə münasibətlərinin ayrı-ayrı məqamlarında və laylarında cərəyan edir. Xüsusilə ailədaxili rol bölgüsü məsələsində bu problemlə üzləşirik. Həmçinin mənəvi spektrdə də problem qabarmaqdır. Bundan başqa qadın geyimlərində bu problem bariz şəkildə özünü göstərir. Bütün bunlar kompleks şəkildə ənənəvi dəyərləri təhlükə altında qoyur. Bu sahədə keçirdiyimiz sosioloji tədqiqatlar da bunu göstərir. Bu problemlərin artmasına son dövrlər sayları sürətlə artan ailə məsələlərin müzakirə obyektinə çevrildiyi televiziya proqramlarının da mənfi rolunu qeyd etmək lazımdır. Belə ki, bu proqramlar format etibarilə məsələnin həllinə xidmət etmir, əksinə bu tərz proqramlarda milli və dini dəyərlərimizlə ziddiyyət təşkil edən məqamlar qabardılaraq müqəddəs dəyərlərimiz kiçik reyting uğruna qurban verilir, istismar və imitasiya olunur. Bu da öz növbəsində ictimai çaşqınlığa və dəyərlərin aşınmasına səbəb olur. Bunun üçün də cəmiyyətin bütün üzvlərinin və bütün institutlarının ailənin cəmiyyət və dövlət üçün əhəmiyyətini və müqəddəsliyini dərk etməsi, ailə dəyərlərinə məsuliyyət hissi ilə yanaşmaları vacibdir.

İrfan: *Əbülfəz müəllim, bu qədər əhəmiyyət kəsb edən məsələlərlə bağlı fikirlərinizi bizimlə bölüşdüyünüz üçün təşəkkür edirik.*

Əbülfəz Süleymanlı: Mən də öz növbəmdə sizə təşəkkür edirəm ki, jurnalınızda belə bir məsələ qaldırmısınız.

AĞAC

YAŞ İKƏN ƏYİLƏR

Heç birimiz mükəmməl deyilik, amma çox vaxt başqalarından, xüsusilə də uşaqlarımızdan mükəmməl olmalarını gözləyirik. Halbuki “yaxşı övlad yetişdirməyin birinci şərti yaxşı valideyn olmaqdır”. Burada uşaq tərbiyəsi ilə bağlı gözərdi edilən bəzi həqiqətləri diqqətinizə çatdırmağa çalışacağım.

Uşaqlar davamlı olaraq böyüyür və inkişaf edirlər. Öz uşağınız da olsa, sizdən fərqli bir şəxsiyyət sərgiləyirlər. Onu tanımağa və başa düşməyə çalışın.

Uşağınız həyatı təcrübə və sınaqla öyrənir. Ona ayaq uydurmaqda çətinlik çəkə bilərsiniz. Onları oyunda, dost-yoldaş seçimində və məşğuliyyətlərində sərbəst buraxın. Hər yerdə və hər zaman üstündə titrəməyin. Hələ balacadır deyib, ərköyün böyütməyin. O zaman uşağınız daim uşaq qalmaq istəyər. Davranışları uşaqca olar.

İstədiyi hər şeyi istənilən vaxt əldə edə bilməyəcəyini onlara öyrədin. Yerli-yersiz söz verməyin. Verdiyiniz sözü tuta bilmə-səniz sizə olan etibarları zədələner. Uşağınıza qarşı qətiyyətli və qərarlı olmaqdan çəkinməyin. Həddi aşdığını gördüyünüz

zaman önünə sərhəd qoyun. Qoyduğunuz qayda-qanunların “ailə qanunu” olduğunu təlqin edin. Çünki tamamilən sərbəst olduqda nə edəcəklərini bilməzlər. Ona qarşı qərarlı olmayın. Çünki onlar sizin qərarlılığınızdan istifadə edər və yanlış addımlar ata bilirlər.

Uşağınıza elə hey nəsihət verməyin. Onlar nəsihətinizdən çox davranışlarınızdan təsirlənirlər. Səhv etməkdən qorxmayın, çünki uşaqlar bunları tez unudur. Bir-birinizə qarşı sevgi və hörməti qoruyun. Aradakı sevgi və hörmətin azaldığını görmələri onlara çox pis təsir edər və nəticə yaxşı olmaz.

Çox danlamayın və qışqırmayın. Çünki onlar yüksək səslə deyilənləri o qədər də eşitməzlər. Mülayim və qətiyyətli sözlər onlarda daha yaxşı nəticə doğurur. “Mən sənin yaşında ikən...” kimi sözlərə əsla qulaq asmazlar. Onları özünüzlə bir tutmayın, olduqları kimi qəbul edin. Xəta payı verin. Kiçik səhvlərini böyük bir cinayətmiş kimi başına qaxmayın.

Qorxudaraq, günahkar duyğusu aşılaraq bezdirməyin. Dəcəlliklərinə görə

onları pis əxlaqlı uşaq kimi mühakimə etməyin. Səhv hərəkətlərini düzəldin. Cəza verməzdən əvvəl mütləq dediklərini dinləyin. Günahından böyük cəzalar verməyin.

Onu dinləyin. Çünki öyrənməyə ən münasib vaxtı sual verdiyi anlardır. İzahlarınız qısa və konkret olsun. Verdiyiniz cavablar düz olsun. Sual vermə həvəsini öldürməyin və ciddi cavablar verin. Onları qabiliyyətlərini aşan işlərə məcbur etməyin, bacara biləcəkləri işlərə istiqamətləndirin. Ona güvəndiyinizi büruzə verin, dəstəkləyin və əməyinə qiymət verin. Onu başqalarıyla müqayisə etməyin ki, ümitsizliyə düşməsin. Yaşından artıq kamillik gözləməyin.

Hər şeyi bir dəfəyə öyrətməyə çalışmayın. Öyrənməsi üçün vaxt verin. Dürüst olmadıqda çox da üstünə getməyin. Onu yalan danışmağa vadar etməyin. Sizi çox yorsa da təmkininizi pozmayın. Ona hirs-lənə bilərsiniz, amma əsla alçaltmayın. Yoxsa o da sizi başqalarının yanında çətin vəziyyətdə qoya bilər.

Uşağınıza qarşı haqsızlıq etdiyinizi öyrəndikdə bunu ona açıqlamaqdan çəkinməyin. Bu açıqlamalarınız sizi ona daha da yaxınlaşdırır. Bunu zəiflik kimi görməyin və sui-istifadə edəcəyindən qorxmayın.

Unutmayın ki, uşağınız sizi olduğunuzdan daha yaxşı görür. Özünü qüsursuz və əlçatmaz göstərməyə çalışmayın. Ondən nümunə olmasını gözləməyin, çünki o sizdən qüsursuz olmanızı gözləmir. Şəfqətli və anlayışlı olmağa çalışın.

Uşağınıza zorla yemək yedirməyə çalışmayın. Yemək yedirərkən rahat olun və alternativ olaraq sağlamlığa zərərsiz qidalar təqdim edin. O özü bunlar arasında seçimini edəcəkdir. Uşağınızın iştahını açın. Yediyindən əmin olduğunuz yemək çeşidlərini mütləq süfrəyə qoyun. Yemək vaxtından əvvəl çərəz kimi qidalarla iştahını küsdürməyin. Yemək vaxtı gəldikdə ac olmalıdır. Yeməklər görünüş etibarilə iştahaçan olmalıdır. Şirniyyatı (şokoladı, konfeti...) yemək qarşısında rüsvət kimi təklif etməyin. Belə etsəniz, şirniyyatın yeməkdən daha daldı olduğunu düşünməzlər. Yeməklər arasında seçim edə bilirlər. Hərəyə bir yemək bişirməyin, onun sevmədiy yeməkləri yeniləri ilə qa-

rışdırın. Çalışın ki, yemək saatları bütün ailə üzvlərinin məmnun qaldığı bir zamana düşsün.

Uşaqlar öz aralarında dalaşa bilirlər. Bir-biri ilə dalaşmalarının qarşısını ala bilməzsiniz, amma bunu minimum azaltmaq sizin əlinizdədir. Əsasən günün müəyyən saatlarında və müəyyən hallarda dalaşarlar. Nə üstündə dalaşdıqlarını öyrənmək üçün ailənizi diqqətlə müşahidə edin və problemləri həll etməyə çalışın. Uşaqlarınız dalaşdığı zaman hakimlik etməyin, "kim başladı" kimi suallarla mübahisənin içinə girməyin. Onlara mübahisələri bitirmə məsuliyyəti verin. Otaqdan çıxın, onların sizdən istifadə etməsinə izin verməyin. Lakin vəziyyətin həddən artıq böyüdüynü gördükdə araya girin. Unutmayın ki, nə qədər hadisənin xaricində qalsanız, onlar öz aralarındakı anlaşılmazlıqları həll etmək məsələsində bir o qədər yaradıcı olacaqlar. Uşaqlara bir-birlərinə sevgilərini necə göstərəcəklərini öyrədin.

Bəzən uşaqlarınız şiddət və qəzəb duyğusuna qapıla bilirlər. Buna mane ola bilməzsiniz. Amma şiddət davranışlarına əngəl ola bilərsiniz. Bunun üçün ətrafdakılarla əlaqələrində şiddət hərəkətlərinə meyil etmələrini əngəlləyəcək qaydalar qoyun və bunları qətiyyətlə həyata keçirin. Şiddət duyğularını məhv etməyin, hisslərini sizə anlatmalarına fürsət verin. Bununla onları sakitləşdirməyə çalışın. Bu, gizli şiddət və nifrət hisslərinin inkişafını əngəlləyər.

Uşağınız həyatı təcrübə və sınaqla öyrənir. Ona ayaq uydurmaqda çətinlik çəkə bilərsiniz. Onları oyunda, dost-yoldaş seçimində və məşğuliyyətlərində sərbəst buraxın. Hər yerdə və hər zaman üstündə titrəməyin. Hələ balacadır deyib, ərköyün böyütməyin. O zaman uşağınız daim uşaq qalmaq istəyər. Davranışları uşaqca olar.

31 MART - QONDARMA SOYQIRIMIN KÖLGƏSİNDƏ GERÇƏK SOYQIRIM

Müstəqilliyin bəxş etdiyi əvəzsiz nemətlərdən biri də odur ki, bu gün biz tarixi keçmişin obyektiv mənzərəsini yaratmaq imkanı əldə etmişik. Totalitar təzyiq və təqiblər nəticəsində illərlə gizli saxlanılan, inkar edilmiş, təhrif olunmuş həqiqətlər bu gün özünün həqiqi qiymətini tapır. Tariximizin uzun illər gizli saxlanılan, elmi ədəbiyyatda bir neçə cümlə ilə “Əksinqilabi qiyamın qarşısının alınması” kimi xarakterizə edilən 31 Mart Soyqırımı bu gün artıq xalqımız tərəfindən fəlakət və qüssəsinin əzəməti ilə unudulmaz bir gün kimi qəbul olunmuşdur.

31 Mart Soyqırımı 1918-ci ilin 30 mart və 3 aprel tarixləri arasında Bakı şəhərində və Bakı quberniyasının müxtəlif bölgələrində, Şamaxıda, Qubada, Xaçmazda, Lənkəranda, Hacıqabulda, Salyanda, Zəngəzurda, Qarabağda, Naxçıvanda və digər ərazilərdə Bakı Soveti və daşnak erməni silahlı dəstələrinin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımdır.

Tarixi torpaqlarımızın bölünməsinin miladı olan Gülüstən və Türkmənçay müqavilələri yalnız xalqımızın parçalanmasının deyil, həmçinin bu milli faciənin davamı kimi onun torpaqlarının zəbt olunmasının əsasını qoydu. Bu müqavi-

lələrin imzalanmasından sonra ermənilərin kütləvi surətdə Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi həyata keçirildi. İrəvan, Qarabağ və Naxçıvan xanlıqlarının ərazilərində məskunlaşdırılan ermənilər yerli azərbaycanlılarla müqayisədə azlıq təşkil etsələr də, havadarlarının himayəsi altında “erməni vilayəti”ni yarada bildilər. Bununla da əslində, azərbaycanlıların öz torpaqlarından qovulması və məhv edilməsi siyasətinin bünövrəsi qoyuldu. Beləliklə soyqırım torpaqlarımızın işğalının ayrılmaz bir hissəsinə çevrildi.

“Böyük Ermənistan” adlanan uydurma dövlətin Azərbaycan torpaqlarında yadılmasına “bəraət qazandırmaq” istəyən ermənilər Azərbaycanın və ümumən Qafqazın tarixinin təhrif olunması və saxtalaşdırılmasını məqsədyönlü şəkildə həyata keçirmişlər. Bu gün də özlərini “yazıq”, “məzlum” xalq kimi qələmə verən ermənilər mənfur niyyətlərini reallaşdırmaq üçün 1905-1907-ci illərdə azərbaycanlılara qarşı genişmiqyaslı qanlı aksiyalar həyata keçirdilər və bu, Bakıdan başlayaraq Azərbaycanın bir çox ərazilərini və indiki Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan kəndlərini əhatə etdi. Yüzlərlə yaşayış məntəqəsi dağıdılıb yerlə-yeksan edildi, minlərlə azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetrildi.

Həmişə türkləri etnik təmizləmə yolu ilə məhv etməyi planlaşdıran ermənilər I Dünya Müharibəsindən, Rusiyada baş vermiş 1917-ci il fevral və oktyabr çevrilişlərindən məharətlə istifadə edərək bolşevik bayrağı altında 1918-ci ilin mart ayından etibarən “əksinqilabçı ünsürlərlə” mübarizə kimi qələmə verməklə Bakı Kommunası tərəfindən Bakı quberniyasını azərbaycanlılardan təmizləmək məqsədi güdən mənfur planı reallaşdırmağa başladılar. Bu zaman ermənilər evlərə od vurmuş, insanları diri-diri yandırmışdılar. Milli memarlıq incilərini, məktəbləri, xəstəxanaları, məscid və digər abidələri dağıtmış, Bakının böyük bir hissəsini xarabalığa çevirmişdilər. Minsürlərlə dinc azərbaycanlı əhali yalnız milli mənsubiyyətinə görə məhv edilmiş və beləliklə onların canında erməni xofu yaratmağa çalışmışdılar.

Bölgələrdə törədilmiş soyqırımla bağlı bir neçə statistik göstəricini oxucu ilə paylaşırıq: Cəbrayıl qəzasının 17 kəndi, Cavanşir qəzasının 28 kəndi tamamilə yandırılmış və əhalisi məhv edilmişdir.

Zəngəzur qəzasında 115 azərbaycanlı kəndi məhv etmiş, 3257 kişi, 2276 qadın və 2196 uşaq öldürülmüşdür. Bu qəza üzrə ümumən 10068 azərbaycanlı öldürülmüş və ya şikəst edilmiş, 50000 azərbaycanlı isə didərgin düşmüşdür.

Şamaxıda 8 minə qədər dinc sakin qətlə yetirilmiş, Cümə məscidi də daxil olmaqla əksər mədəniyyət abidələri yandırılmış və dağıdılmışdır.

İrəvan quberniyasının 199 kəndində yaşayan 135 min azərbaycanlı məhv edilmiş, kəndlər isə yerlə-yeksan edilmişdir. Erməni silahlı dəstələri daha sonra Qarabağa yürüş etmiş, 1918-1920-ci illər arasında Qarabağın dağlıq hissəsində 150 kənd dağıdılmış, əhalisi məhv edilmişdir.

Gümrü yaxınlığında əsasən qadınlardan, uşaqlardan və yaşlılardan ibarət 3 min nəfərlik azərbaycanlı köçü pusquya salınaraq son nəfərinədək məhv edilmişdir.

31 mart hadisələrinin şahidi olmuş Kulner fəmilialı bir alman, bunları yazır:

“Ermənilər müsəlman (azərbaycanlı) məhəllələrinə soxularaq hər kəsi öldürür, qılıncla parçalayır, süngü ilə dəlmə-deşik edirdilər. Qırğından bir neçə gün sonra bir çuxurdan çıxarılan 87 azərbaycanlı cəsədinin qucaqları, burunları kəsilmiş, qarınları yırtılmış, cinsiyyət orqanları doğranmışdı. Ermənilər uşaqlara acımadıqları kimi, yaşlılara da rəhm etməmişdilər”.

Amerikalı aqronom Leonard Ramsden Hartvill “İnsanlar belə imişlər” adlı kitabında, Şərur-Dərələyəz, Sürməli, Qars, İrəvan quberniyası, və digər ərazilərdə azərbaycanlıların qırğınının fəal iştirakçılarından biri olmuş erməni zabiti Ovanes Apresyanın dilindən bildirmişdir ki, ermənilər, ingilislərin və rusların yardımı ilə öz məqsədlərinə çatmış, təkcə Bakıda Mart qırğını zamanı iyirmi beş min azərbaycanlını qətlə yetirmişdilər.

Azərbaycan və Anadolu torpaqlarında aşkarlanmış kütləvi məzarlıqlar 1918-ci il mart-aprel aylarında erməni daşnaklarının törətdikləri soyqırımlarının əyani sübutlarıdır. Bu gün “oğru, doğrunun bağrını çatladıb”. Əli 1905-07-ci illərdə, 1918-ci ilin mart-aprel aylarında, Qarabağda, Xocalıda və işğal olunmuş digər rayonlarımızda azərbaycanlı körpəsinin, uşağının, qadınının, ahılının qanına batmış erməni özü barədə beynəlxalq arenada “yazıq”, “məzlum” obrazı yaradaraq əsrin əvvəllərində regionda baş verən hadisələri şüurlu surətdə təhrif edir, azərbaycanlılara qarşı soyqırım törədənlərin guya soyqırıma qurban getdiyini bəyan edir. Gerçək soyqırımı qondarma soyqırımın kölgəsində gizlədirlər.

XX əsrlərdə ermənilər tərəfindən xalqımızın başına gətirilən bütün faciələr torpaqların zəbt ilə müşayiət olunmaqla, düşünülmüş, planlaşdırılmış soyqırım siyasətinin ayrı-ayrı mərhələlərini təşkil etmişdir. Bu hadisələrin yalnız birinə - 1918-ci il mart qırğına siyasi qiymət verilmişdir. Belə ki, Azərbaycan xalqının ümummili lideri Heydər Əliyevin 26 mart 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə 31 mart günü Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü kimi qeyd olunur.

KEÇMİŞLƏRƏ QURAN OXUYAQ, YA YOX?

Dünyasını dəyişən insanlar üçün Qurani-Kərimin oxunub-oxunmaması ilə əlaqəli mübahisələr XXI əsrdə hələ də aktuallığını qoruyur. Ünvanımıza gələn bəzi xahişləri də nəzərə alaraq bu sayıdakı yazımızda İslam alimlərinin bu mövzudakı bəyanlarını oxucularımıza çatdırmaq istədik. Mövzuya Həzrət Peyğəmbərin “Ölülərinizə Yasin surəsini oxuyun” (Əbu Davud, İbn Macə, Əhməd ibn Hənbəl) hədisini izah edərək başlamaq istərdim.

Yəmənli hədis və fiqh alimi Şövqani bu hədisin *həsən* (hökmü səhih hədisin hökmü kimidir) olduğunu ifadə edir. Bu hədisin izahını verən alimlər ümumiyyətlə “ölüm əsnasında oxunmalıdır”, yoxsa “öldükdən sonra da oxunmalıdır” şəklində ixtilaf etmişdir. Şövqani bu münaqişəyə yer verdikdən sonra hədisdəki ləfzlərin zahirə mənanın açıq şəkildə ölülərə Quran oxuna biləcəyini ifadə etmiş, ölüm döşəyindəkilərə şamil edilmənin isə məcaz olduğunu söyləmişdir. Məcəza isə açıq dəlil olmadıqda müraciət edilməlidir. Qısaca,

açıq nəss (dəlil) ölülərə Quran oxumağa icazə verir. Eyni zamanda o, camaat halında ölünün yanında və yaxud da qəbri başında Yasin oxumaqla, məsciddə və evində Quranı xətm etmənin və yaxud da bir hissəsini oxuma arasında heç bir fərqin olmadığını da ifadə etmişdir.

“Yasin Quranın qəlbidir. Kim Allahı və axirət gününü təfəkkür edərək onu oxuyarsa, mütləq bağışlanar. Yasini ölülərinizin üzərinə oxuyun. (Əhməd ibn Hənbəl) Bu hədis Yasin surəsinin həm ölüm döşəyində olana, həm də ölmüş möminlərin bağışlanması üçün oxuna biləcəyini ifadə edir. Yeri gəlmişkən onu ifadə edək ki, Qurani-Kərim oxunarkən heç bir maddi mənfəət güdülməməlidir. Quran tamamilə səmimi duyğularla və sırf Allahın rızasını qazanmaq üçün oxunmalıdır. Bu mənada Əhməd ibn Hənbəldəki bu hədisə də diqqət yetirilməlidir. *“Quranı oxuyun, ancaq həddi aşmayın. Onunla əməl etməkdən uzaqlaşmayın. Ondan mənfəət məqsədi kimi istifadə etməyin və onunla sərvətinizi çoxaltmayın.”*

Oxunan Quranın savabının ölüyə çatıb-çatmaması ilə əlaqəli İbn Həcər belə deyir: “*Mütəqaddim (sələf) alimlərinin əksəriyyətinə görə Quranın savabı ölüyə çatır. Ancaq bu mövzuda qəti ifadələrdən istifadə edilməməlidir.*” Yəni deyə bilərik ki, oxunan Quran və bağışlanan savab, qəbul olunub-olunmadığı bilinməyən dua kimidir. İbn Salah oxunan Quranı ölüyə bağışlamaq üçün “*Allahım, (Qurandan) oxuduğumun savabını filankəsə çatdır*” deməyin mümkünliyünü ifadə edir.

Səhabələrdən Abdullah ibn Ömər ölülərin ruhuna Bəqərə surəsinin oxunmasını tövsiyə etmişdir. (Beyhəqi) Tabeun nəslindən olan İmam Şabi “*Mədinəlilər biri vəfat edincə tez-tez qəbrini ziyarət edər və onun üçün Quran oxuyardılar*”, - demişdi. Bu və buna bənzər ifadələr həm səhabələrin, həm də onların tələbələri sayılan tabeunun da ölüm döşəyində və ölmüş olanlar üçün Qurani-Kərim oxuduğunu göstərir. Dini ilk mənbələrdən öyrənmiş bu nəslin tətbiqatı əlbəttə ki, son dövr alimlərin görüşlərindən daha əhəmiyyətli və diqqətə layiqdir.

Qeyd edəcəyimiz ifadələr Hənəfi məzhəbinin mötəbər alimlərinə məxsusdur: “*Əhli sünnəyə görə bir kimsə namaz qılıb, oruc tutub, Quran oxuyub, zikr edib və s. kimi gözəl əməllərin savabını başqasına hədiyyə edə bilər.*” (Fəth əl-Qədir)

Sələf alimlərindən Əhməd ibn Hənbəlin bu mənada yaşadığı təcrübə diqqətə alınmalıdır. O, ilk zamanlarda ölü üçün Quran oxumağın bidət olduğunu ifadə etmiş, sonra isə bu fətvasından dönmüşdü. Əhməd ibn Hənbəl bir cənazədə iştirak etmişdi. Qəbiristanlıqdan ayrılarkən Quran oxumağa başlayan kor bir adama “*Ey filankəs! Qəbir üçün Quran oxumaq bidətdir.*”-deyərək ona əngəl oldu. Bunu eşidən yanındakı alim Qudamə hədis rəvisi Hələbi haqqındakı görüşünün nə olduğunu və ondan hədis alıb-almadığını soruşdu. Əhməd ibn Hənbəl də onun siqa (etimadlı) ravi olduğunu və rəvayətlərinin etibarlı olduğunu söylədi. Qudamə də Ab-

Yasin Quranın qəlbidir. Kim Allahu və axirət gününü təfəkkür edərək onu oxuyarsa, mütləq bağışlanar. Yasini ölümlərinizin üzərinə oxuyun. (Əhməd ibn Hənbəl)

dullah ibn Ömərdən rəvayət edilən “Ölü üçün Quran oxumağın müstəhəb olduğu” ilə əlaqəli hədisi ondan rəvayət etdiyini söyləyəncə Əhməd ibn Hənbəl o adama qiraətə davam etməsini söyləmişdi. (İbn Qudamə) İmam Şafei də ölü üçün Quran oxumağın müstəhəb olduğunu ifadə etmişdir. İlk dövrlərdə Maliki məzhəbinin imamları Quranın ölüm əsnasında fayda verəcəyini müdafiə edərkən, Qurtubi kimi son dövr mötəbər alimlərisə öldükdən sonra da Quran oxuya biləcəyinə dair fətvə vermişdir.

Qeyd etmək istərdik ki, günümüzdəki kimi qəbiristanlıqda Quran oxuma işi ilk dövrlərdə yox idi. Yasin, Fatihə və s. surələrin dolanışiq vasitəsinə çevirərək qəbiristanlıqlarda satışa çıxarmaq Qurana və Allaha qarşı ən böyük hörmətsizlikdir. Hər hansı maddi dəyər qarşılığında oxunan Quranın ölüyə heç bir fayda təmin etməyəcəyi mütləqdir.

Nəticə etibarlı ilə həm rəvayət edilən hədis, həm də səhabə və tabeun tətbiqatına əsaslanaraq deyə bilərik ki, ölü üçün Quran oxumağı bidət kimi qəbul etmək doğru deyil. Bunu iddia etmək üçün İmam Hənəfi, Şafei, Hənbəli kimi mötəbər alimlərdən daha çox alim olmaq lazımdır. Heç bir maddi mənfəət gözləmədən səmimi hissələrlə oxunan Quranın həm diriyyə, həm də ölüyə faydalı olacağına ümüdvəriq. Çox geniş olan mövzumuzun nöqtəsini bir fiqh qaydası ilə qoymaq istərdik: Ölülər üçün Quran oxumanı qadağan edən heç bir ayə və hədis olmadığını nəzərə alaraq “bir işdə əsl olan mübahlıqdır” hökmünü mütalie etmək lazımdır. Yəni bir əməl haqqında haramlıq hökmü yoxdursa, onunla əməl etmək müstəhəbdir.

AFRİKADA BİR SÜBH NAMAZI

Uzun illər Azərbaycanda xidmət edən və jurnalımızın yazarlarından olan Lokman Helvacının Afrikadan salamları ilə...

Xəyalınızda bir səhər vaxtınızı canlandırın. Təhəccüdü qılmış və istiğfarla o günə başlamısınız. Sübh namazının sün-nəsi də qılınmışdır. Bir azdan qamətlə sübh namazına qalxmaq üçün hazırlaşarkən oturduğunuz məhəllənin küçələrindən keçən bir carçının meqafonla həyəcanlı halda nə isə dediyini eşitsəniz, qəribəsəyerdiniz, elə deyilmi? Başa düşdüyünüz dildə danışarsa, qulaq kəsilər, nə dediyini anlamağa çalışdınız yəqin. O dili bilmirsinizsə, bilənlərdən nə deyildiyini öyrənərdiniz.

Oxuduğunuz bu sətirlərin xəyal olduğunu düşünə bilərsiniz. Amma əmin olun ki, ətrafa hələ qaranlığın hakim olduğu, Quranın ifadəsiylə söyləsək “ağ ipin qara ipdən ayırd edilə bildiyi” bir zaman kəsiyində, yəni tam da imsakin çıxdığı dəmdə eşitdiklərimiz səs olaraq həqiqət idi, amma məzmun olaraq elə deyildi. Çünki meqafondan yayılan səs məhəlli dildə belə deyirmiş “Allahın oğlu İsa sizi cənnətə çağırır, tələsin, tələsin... Sizi ancaq Allahın oğlu İsa qurtaracaq, tələsin...”

Abdullah Sərt abimiz, Ramazan Arı-türk, Əlican Tatlı bəy və Xudaverdi Yük-

səl qardaşımızla birlikdə getdiyimiz Afrika səyahətində eşitdiklərimiz və bizi çaşdıran, bir o qədər də düşündürən xüsusi bu oldu; *Xalxın oğlu haşa “Allahın oğlu olduğuna inandığı bir peyğəmbərin yoluna dəvət üçün qalxmış bu təhəccüd vaxtını sərfəli keçirir, batil inancı üçün yuxusundan fədakarlıq edir. Bəs görəsən biz nə haldayıq?*

Yoxsa **“Qorxuyla və ümidlə Rəblərinə yalvarmaq üçün onlar bədənələrini yataqlarından qaldırırlar”** (Əs-Səcdə, 16) *ayəsi bizə deyil, onlaramı səslənirdi görəsən? Yoxsa qorxumuz qalmayıb? Ümidimiz tükənib bəlkə? Halbuki Rəbbimiz o vaxtda qalxaraq qorxu və ümid ilə özünə yalvarmasını istədiyi zümrə bizdən başqası deyildi.*

Yoxsa **“Gecələri çox az yatardılar”** (Əz-Zariyat, 17) *ayəsində bəhs olunan zümrə biz deyildik, onlar idi?*

Yaxşı, biz müsəlmanları təhəccüd vaxtı qaldırmaq üçün Rəbbimiz daha nə buyurmalı idi?

“Səhər vaxtında Allahdan bağışlanma diləyərlər” (Ali-İmran, 17) *deyə öydüyü zümrədən olmalı deyildikmi?*

Yaxşı, Hz. Peyğəmbərin “Hər gecə Rəbbimiz gecənin son üçdə biri olanda dünya səmasına enər və:

“Kim mənə dua edir, ona cavab verim. Kim məndən bir şey istəyir, onu verim, kim mənə istiğfar edir, ona bağışlayım”,-deyər” dediyini dəmi eşitmədik?

Bir də bunu xatırlayaq: İlk müqəddəs nəsil olan səhabeyi-kiram gecələrin ən az üçdə birini, yarısını, hətta üçdə ikisini namazla və Quran qiraətiylə keçirərdilər. Bu əmr Məkkə dövrünün ilk illərində endirilən Müzzəmmil surəsinin ilk hissələrinə görədir. Səid b. Cübeyrin (r.a) rəvayətinə görə bu ilk əmrdən on ilə yaxın zaman keçdikdən sonra gecənin ən az üçdə birinin əhyasına dair əmri asanlaşdıran son hissədəki ayə isə Mədinəyi-Münəvvərədə nazil olmuşdur. Həqiqətən də bu ayədə cihad və zəkətdən də bəhs edildiyinə görə asanlaşdırma ayəsi olan 20-ci ayə mədəni sayılır. Bunun türkcəsi bu mənaya gəlir: Əshabi-kiram gecə namazını uzun olmaq şərtiylə 10 il ərzində fərz olaraq qılmışdır, ta ki eyni surənin son ayəsi Mədinədə nazil olana qədər...

Deyək ki, səhabələr üçün yüngülləşdirildi. Bəs Nəbilər sultanı Rəsulullah? Rəbbimiz onun Məqami-Mahmuda qovuşması üçün əlavə olaraq təhəccüd namazını qılmağa davam etməsini istəmişdir. (İsra 79)

Bir sözlə, bu qədər mühüm zamanı fəv-tə vermək ən böyük bədbəxtlik deyilmi? Missionerləri yatağından qalxıb küçə-küçə dolaşaraq meqafondan səslənirsə, görəsən, biz nə etməliyik?

...Aradan bir az keçdikdən sonra meqafondakı səs kəsildi, qamət gətirildi və sübh namazını qıldıq. Sonda da bildiyimiz kimi Həşr surəsinin son üç ayəsi oxundu.

"Sübhəllahi amma yuşrikun" *"Allah (c.c) onların orta qoşduqları şeylərdən uzaqdır"*, sözlərini 40 ildir oxuyuram. Amma heç vaxt bu qədər canlı və mənanın dəqiqliklə yerinə oturduğu bir ana tuş gəlməmişdi.

Bu səyahətimizdə belində körpəsini gəzdirdiyi halda kimsəsiz uşaqlar evindəki uşaqlara ərəbcə qırx hədisi və əmmə cüzünü əzbərlədən afrikalı anaları da gördük.

Demək, heç bir bəhanə qəbul edilmir. Sabah qiyamət günü o afrikalı ana çox

rahat hesab verəcək hər halda. Çünki onun şahidləri arasında bir də balası var. Və deyəcək ki, bəli, ya Rəbbi anacığımı bağışla. Mən hələ körpə ikən onun belində sanki ondan ayrılmaz bir parça kimi sinifləri gəzərdim. Sən bir şeyi bilmək üçün şahidə də möhtac deyilsən. Amma **"O gün yer üzünü üzərində nə baş verdiyini xəbər verər"** (Zilzal, 4) dediyin kimi mən də anamın sənə kəlamını hərf-hərf, heca-heca, söz-söz öyrətdiyinə şahidəm. Peyğəmbərimizin mübarək kəlamlarını daha üç, dörd, beş yaşlarındakı böyük qardaşlarıma və bacılarıma öyrətdiklərini, yalnız qulağımla deyil, bütün bədənimlə eşitdim, ya Rəbbi, bağışla...

Birmərhələli imtahan yeri olan dünya həyatında belə şahidlərimiz varmı?

Sabah buna çox ehtiyacımız olacaq.

"Ey İman gətirənlər! Allahdan qorxun və hər kəs, sabaha nə hazırladığına baxsın, Allahdan qorxun, çünki Allah, etdiklərinizdən xəbərdardır". (əl-Həşr, 18)

Bir başqa gözəl mənzərə də vəqf mərkəzimizə Quran öyrənməyə gələn bir ananın da belinə bağladığı körpəsiylə kursumuza gəlməsi idi. Afrikada arxasındakı qundağıyla Quran öyrənməyə və öyrətməyə gələn anaları gördükdə Azərbaycanlı EŞQ OLSUN O ANALARA deyirəm.

O analar mənə ümid verdi, dostlar! Kim nə deyirsə-desin, ALLAH NURUNU TAMAMLAYACAQ.

Böyüklərimizi Türkiyəyə yola salarkən Xudaverdi qardaşım və mən Rəbbimin hidayətə möhtac insanlarla görüşdürməsi niyyətiylə Afrikada qaldıq. Hələlik bizə təsir edən bu üç hadisəni paylaşmaqla kifayətlənərkən, könüllü gənclərimizin bu karvana qatılmalarını və dualarınızı gözləyirik.

BİDƏTLƏ MÜBARİZƏ

Sünnənin diqqətlə qorunmasını istəyən və hicri 1000-ci ildə yaşayan İmam Rəbbani d.1563 (H.971) (rəh.ə) bidətlərə qarşı mübarizə etməyi dilə gətirərkən belə deyir: “Ən bəxtiyar müsəlman odur ki, İslamın və müsəlmanların qərib kimi olduğu bir vaxtda tərک edilmiş və unudulmuş sünnələrdən birini əhya edib, yayılmış bidətlərdən birini yox edib ortadan qaldırsın. İndi elə bir zamandır ki, Rəsulullah (s.ə.s)-in göndərilməsindən min il keçmiş, qiyamət əlamətləri bir-bir çıxmağa başlamışdır. Rəsulullahın (s.ə.s) Səadət Əsrindən uzaqlaşdıqca sünnələr pərdələnmiş, bidətlər yalan xəstəliyinin çoxalması ilə çoxalmışdır. İndi elə bir müsəlmanlığa ehtiyac var ki, sünnələri əhya etsin, bidət və xürafatları ortadan qaldırmağa səy göstərsin. Çünki bidət və xürafatların rəğbət görməsi dinin saflığına xələl gətirir. (Məktubat, 1, səh; 34-35)

Şatibi kimi bidəti-seyyiə (çirkin) və həsənə (xoş, gözəl) kimi sinifləndirməyə qarşı çıxan İmam Rəbbani bu fikrə etirazını bildirərək belə deyir: “Keçmiş alimlər bəlkə də bidətlərdə hər hansı bir gözəl

tərəf görüblər ki, bəzi bidətləri seyyiə və həsənə formasında sinifləndiriblər. Fəqət mən fəqir, bu məsələdə onların fikirlərinə şərik deyiləm. Bidətlərdən heç birinə “həsənə” deyə bilmərəm. Bidətlərdə zülmət və qaranlıqdan başqa bir şey görmürəm. Çünki Rəsulullah (s.ə.s) **“Bütün bidətlər zəlalətdir”** buyurmuşdur. İslamın zəif və qərib olduğu bir zamanda nicat ancaq sünnəyə möhkəm yapışmaqda, fəlakət isə necə olursa-olsun bidət və xürafələrə uymaqdadır. Sonradan çıxan hər şey bidət və hər bidət zəlalətdirsə, necə olur ki, bir bidət gözəl olsun? Hədislərdə buyurulduğu kimi: **“Sonradan icad edilən hər bidət bir sünnəni ortadan qaldırmaqdadır.”** Bu da bəzi bidətlərlə məhdud deyildir. Hər biri çirkindir. Hassan ibni Sabitdən (r.a) belə bir hədis rəvayət edilmişdir: **“Bir toplum dinlərində bir bidət icad edərsə, Allah-Təala sünnələrdən bir sünnəni çəkib çıxarar, onlardan uzaqlaşdırar və qiyamətə qədər geri verməz.”** (Məktubat, 1, səh. 160)

Lakin İmam Rəbbani sünnənin üstünə kölgə salacaq hər-hansı bir bidətə icazə verməməklə birlikdə **“Məktubatın”** bəzi

nüsxələrinin şərhində bidəti-həsənə ifadəsinin yerinə “gözəl adət” mənasında “sünnəti-həsənə” ifadəsini işlətməkdir.

Rəsulullah (s.ə.s) bir hədisində belə buyurur: *“Kim İslamda gözəl bir yol (sünnəti-həsənə) açarsa, o şəxsə bunun savabı vardır. Həmin yoldan gedənlərin mükaflatı qədər mükaflat da verilər və həmin şəxslərin savabından heç bir şey əskilməz. Kim də İslamda pis bir yol (sünnəti-seyyiə) açarsa, o şəxsə onun günahı vardır. Həmin pis yoldan gedənlərin günahı da verilər. Fəqət o yoldan gedənlərin günahından heç bir şey əskilməz”*. (Müslim, Zəkat, 69)

Bidət əsasən dini məsələlərdə olduğu üçün islami şüarlar və ibadətlərlə əlaqəli sünnələri pozmağa, dəyişdirməyə, ortadan qaldırmağa və unudurmağa yönəlmiş yeni icad, düşüncə və davranışlardır. Yoxsa Rəsulullahın (s.ə.s) gözəl adətlərini və **“ədab”** olaraq bilinən bəşəri davranışlar kimi bəzi sünnələri tərk etmək sadəcə bir sünnə savabından məhrum qalmaqdır. Quran və sünnənin ruhuna uyğun düşən **“Müsəlmanların gözəl gördüyü bir davranış gözəldir”** əsasına uyğun olaraq İslam dininin çərçivəsində qalmaq şərti ilə gündəlik həyatla əlaqəli nafilə ibadət və zikrlər “sünnəti-həsənə” qisminə daxildir.

Sünnəti-həsənə din və dünya üçün vacib olan bir məsələdir. Məsələn, İslam dini Quran və Sünnəyə əsaslanır. Bunları yaxşı qavramaq üçün nəhv, (ərəb dili qrammatikası) sərf, məani, bədii, bəyan və lüğət kimi elmi məlumatları bilmək lazımdır. Qurani-Kərimi cəm etmək, toplayıb yazmaq da bunun kimidir. Əslində Qurani-Kərim Rəsulullahın (s.ə.s) vaxtında yazılmamışdı. Sonradan Hz. Əbu Bəkrin (r.a) xəlifəliyi vaxtında yazıldı. Hələ o zaman da bəzi səhabələr bu işi görməyə bidət kimi baxıb tərəddüd edirdilər. Hz. Əbu Bəkr (r.a) özü də bunlardan idi. Amma Hz.Ömər (r.a) tövsiyəsi və on-

İndi elə bir zamandır ki, Rəsulullah (s.ə.s)-in göndərilməsindən min il keçmiş, qiyamət əlamətləri bir-bir çıxmağa başlamışdır. Rəsulullahın (s.ə.s) Səadət Əsrindən uzaqlaşdıqca sünnələr pərdələnmiş, bidətlər yalan xəstəliyinin çoxalması ilə çoxalmışdır. İndi elə bir müsəlmanlığa ehtiyac var ki, sünnələri əhya etsin, bidət və xürafatları ortadan qaldırmağa səy göstərsin.

ları qane edəcək cavablar verməsi Qurani-Kərimin toplanıb yazılmasına şərait yaratdı. Düşünün ki, o insanlar bu işi görməsəydilər, hansı birimiz bu gün belə bir mükəmməl kitaba sahib ola bilərdik?

Sünnəti-seyyiə isə insanı dindən çıxarmasa da, Quran və Sünnəyə müxalif rəy, əməl və inanışlardır ki, bunlar haramdır. Məsələn, təriqət adı altında bir çox kişi-qadının bir yerə toplaşib hər-hansı bir ayin icra etməni kimi. Bu kimi halların əslində təsəvvüf və təriqətlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bundan əlavə hər-hansı bir hədd-hüddud qoyulmuş ibadət və zikrlərdə həddi aşmaq. Məsələn; tərəvih namazı 20 rükət olduğu halda birisi durub bunu 22 qıla bilməz, namazdan sonra edilən zikrlər 33-dür, bunu 35-40 edə bilməz. Başqa bir zaman nə qədər istəyərsə, o qədər namaz da qılar, zikr də edər, ancaq qoyulmuş məlum bir ibadətdə dəyişiklik etmək olmaz. Çünki din tamamlanmış və ibadətlə əlaqəli nə lazımdırsa, hamısını Rəsulullah (s.ə.s) özü şəxsən göstərmişdir.

TƏQVA ƏMANƏTİ

Uca Allah Qurani-Kərimdə belə buyurur:

“Şübhəsiz bu (Quran) aləmlərin Rəbbi tərəfindən nazil edilmişdir. Onu Ruhuləmin (Cəbrayıl) endirdi. Qorxudan (xəbərdar edən) peyğəmbərlərdən olasan deyə sən qəlbinə (nazil etdi).” (Şüəra, 192-194)

İlahi əxlaqın qəlblərdə əks-səda doğuracaq dolğun təbiəti ilə əxlaqlanan və bu əxlaqın qəlblərdə yaşanması və kamilləşməsi naminə göndərilən Hz. Məhəmmədin (s.ə.s) aləmlərə ərz etmiş olduğu qulluq dərsləri əhli-beyt və səhabə toplumunda özünün ən zirvə nöqtəsində yaşamış gerçək bir iman və irfan reallığına çevrilmişdir. **“Sabah-axşam Rəbbinin adını an.”** (İnsan, 25) buyuran Rəbbimizin əmrinə əmsalsız ibadəti ilə səs verən və **“Rəbbinin adını an və bütün mənləyinlə Ona yönəl.”** (Müzzəmmil, 8) əmri ilahisinin məzmununa bütün varlığını fəda edən Allah Rəsulunun Rəbbinə qulluğu hərərəti sönmək bilməyən bir çırağa çevrilərək qəlbləri bu gün də isitməkdə davam edir: **“Ey iman edənlər! Allah və**

Rəsuluna itaət edin və (Qurani) eşitdiyiniz halda ondan üz çevirməyin.” (Ənfal, 20) ilahi kəlamının öhdəsində olan Adəm övladları nın mahiyyətində kamil

bir iman şüuruna yüksəlməsi üçün bütün varlığı ilə çalışması və buna müvəffəq olması Peyğəmbər iradəsinin ilahi yardım-la dəstəklənən qüvvətini bütün aləmlərə ərz edən bir göstərici olmuşdur. Yetiştirmiş olduğu şanlı səhabəsindən sadəcə birisinin, məsələn, Sad bin Muazın son anlarını ümmətinə anladan Allah Rəsulu qulluq libasına bürünmüş insanların Rəbbimizin nəzdində nə qədər qiymətli olduğunu yaddaşlara həkk etdirə bilmişdir: **“Sad bin Muazın vəfatına görə Rəhmanın ərşi sarsıldı.”**

Əsri-səadət nəslinin daşdığı təqva ruhu bu şəkildə mükəmməl idi. Bu ruhun həqiqətinə nüfuz etmək, onu anlamaq və yaşamaq yalnız və yalnız onu yaşayanların ali həyat düsturlarını yaxından qavramaqla mümkündür. Mövlana Cəlaləddin Rumunun açıqlamaları səhabə toplumunun bizə ərmağan etdiyi təqva əmanətinin dəyərini anlamağa yönələn bir bəxtəvərlikdir. Özünə məxsus incə bir üslubda böyük həqiqətləri insan şüuruna diqqətlə nəqş edən Mövlana həzrətləri belə buyurur:

“Gəl, gəl, daha yaxın gəl. Bu yol kəsicilik nə zamana qədər sürüb gedəcək? Madam ki, sən mənənsən, mən də sənəm, artıq bu mənlilik, sənlik nədir? Biz Haqqın nuru-yuq, aynasıyıq. Bu halda öz-özümüzlə, bir-birimizlə nə üçün çəkişib durmalıyıq? Bir aydınlıq başqa bir aydınlıqdan niyə belə qaçmalıdır? Biz hamımız, bütün insanlar tək bir vücud halında kamil bir insanın

varlığında toplanmış kimiyik. Lakin nədən belə dəyməduşərik? Eyni vücudun bir üzvü olduğumuz halda nədən zənginlər kasıbları aşağı görürlər? Eyni vücutda olan sağ əl nə üçün özünün sol əlini aşağı görür? Hər ikisi madam ki, sənin əlindir, eyni bədəndə uğurlu nə demək, uğursuz nə deməkdir? Bizim hamımız, bütün insanlar həqiqətdə bir cövhərdir. Aqlımız da bir, başımız da. Fəqət müəyyən səbəblərə görə biri iki olaraq görürük. Haydı, bu mənlikdən qurtul, hər kəslə anlaşı, hər kəslə xoş keçin. Sən özlüyündə qaldıqca bir zərrəsən. Fəqət hər kəslə birləşdin, qaynaşdınsa, artıq bir dənizsən. Bütün insanlarda eyni ruh vardır. Fəqət bədənələr yüz minlərlədir. Dünyada çeşidli dillər, çeşidli lüğətlər var. Fəqət hamısının da anlamı birdir. Çeşidli qablara tökülən sular qabları qırılınca birləşir, bir axarlar. Tövhidin nə demək olduğunu anlayıb birliyinə nail olsan, könüldən sözü və mənasız düşüncələri söküb atarsan. Can məna gözü açıq olanlara xəbər göndərir, onlara gerçəkləri söylərlər.” (Divani Kəbir, VI, 3020)

Mövlana həzrətlərinin əsrlərlə süzülüb gələn qulluq həqiqətlərinin sözsüz incəliklərinə, xüsusən də insan müəmmasına, insan sirrinə qəlblərə təsir edəcək bir lətafətlə aydınlıq gətirməsi, səhabə nəslinin təqva qəhrəmanlıqlarını daha dərinləndirən anlamağa şərait yaradır. Bunun təsdiqi olaraq Mövlana həzrətlərinin izlədiyimiz möhtəşəm ifadələrinin işığında Rəsulullahın və onun şahli səhabəsinin təqva dərinliyini əhatəli şəkildə hiss etmək mümkündür: Rəvayətə görə bir gün Hz. Əbu Bəkr, Ömər, Osman, Əli, Fatimə və Aişə (Allah onlardan razı olsun) Allah Rəsulunun yanında ikən Rəsulullah şiddətlə ağlamağa başladı. Hz. Əbu Bəkr: “Atam-anam sənə fəda olsun, ya Rəsulallah, nə üçün ağlayırsan? -dedi. Rəsulullah: Necə ağlamayım ki, ümmətimin önündə uzun bir yol var. Boyunlarında da

ağır yük. Çətin bir məsafədə böyük-böyük günahları daşımaları da... -buyurdu. Hz. Əbu Bəkr: “-Narahat olma, ya Rəsulallah! Sabah qiyamətdə ümmətinin günahlarının yarısını alaram ki, günahları yüngülləşsin.” Digər bir rəvayətdə isə Rəsulullah Əbu Bəkrdən nəyi düşündüyünü soruşmuş, o isə belə cavab vermişdir: “Ya Rəsulallah! Düşünürəm ki, uca Allah bədənimə elə bir ölçüdə böyüdüb cəhənnəmə yerləşdirsin ki, bu hesabla Rəbbim heç bir mömini orada yandırmasın.” Hz. Əbu Bəkrin söylədiyi bu sözlərinin zahir və batini dərinliyini Mövlana həzrətlərinin: “Qablara tökülən sular qablar qırıldıqdan sonra birləşir, birlikdə axarlar. Biz hamımız, bütün insanlar tək bir vücud halında kamil bir insanın vücudunda toplanmış kimiyik.” - deyə buyurduğu mənalara incələməklə daha gözəl anlamaq mümkündür. Ümmətin günahlarını varlığında öz günahı kimi dəyərləndirərək qiyamətə kimi gələcək sayı hesabı bilinməyən bir toplumun sevinci və kədəri ilə bütünləşmək yalnız və yalnız ümmətinin bağışlanması üçün Rəbbinə yalvaran və ümmətinin əfv edilməsi üçün duasını, şəfaətini axirət səhnəsinə saxlayan Rəsulullahın Əbu Bəkrə, Ömərə, Osmana, Əliyə və neçə-neçə şanlı səhabəsinə və onların yolunu bu günümüzdə də davam etdirən Allah dostlarına yaraşan əlaqıdır. Əslində bu davranışları ilə onlar bizə daşınması olduqca çətin və məsuliyyətli olan bir təqva həqiqətini əmanət etmişlər. Rəsulullahın Vida Xütbəsində səsləndirdiyi məqamlar təqva həqiqətini anlamağa yardım edəcək və onu insan şəxsiyyətinin ayrılmaz parçasına çevrilməsinə səbəb olacaq dəvəti özündə daşıyır: “Ey insanlar! Allah yanında ən qiymətli olanınız Ona qarşı ən çox təqva sahibi olanınızdır. Ərəbin ərəb olmayanlardan təqva ölçüsündən başqa bir üstünlüyü yoxdur.”

HAQQ DOSTLARINDAN HİKMƏTLƏR Əbul-Həsən Haraqani -2-

Əbul-Həsən Haraqani həzrətləri bu-
yurur:

*“İki adamın dində çıxartdığı fitnəni
şeytan da çıxarda bilməz:*

- 1) *Dünya ehtirasına sahib olan alim,*
- 2) *Elmdən məhrum xam sufi!”¹*

[Allah qatında məqbul bir qulluq həyatı yaşaya bilmək üçün **elm**, **əməl** və **təqva** bütünlüyü vacibdir. Quran və Sünnədən xəbərsiz qulluq istiqamətini qoruya bilmək çox çətindir. Lakin başlı-başına bilmək də kifayət etmir. Quran və Sünnəni həyata tətbiq edərək **təqvaya** nail olmaq lazımdır.

Qəlbin istiqamətini nəfs və şeytanın hiylələrinə qarşı qoruyan sarsılmaz mənəvi zireh **təqva** duyğusudur. Təqva Allahın

*Şübhəsiz ki, dünyaya gəliş səbəbimiz
axirəti qazanmaqdır. Haqq-Təala elmi
bizə Uca Zətini tanımamız və əsil həyat
olan axirətə hazırlanmamız üçün bildirir.
Allah qatında qula dəyər qazandıracaq
elmin əsil məqsədi bu həqiqətlərin
öyrənilib gərəyincə yaşanmasıdır. Yəni
elmin məqsədi sırf dünyəvi rütbə, mənfəət,
rahatlıq və güc əldə etmək deyil. Çünki
fani dünya həyatı əbədi axirət səfərində
qısa bir mərhələdir.*

rizasını və məhəbbətini itirmək qorxu-
suyla haramlardan, hətta şübhəliyərdən
uzaqlaşmağı zəruriləşdirən, eyni zamanda
ilahi mizanda hesab vermə təlaşını ilə halal-
lardan belə riyazət halında istifadəyə sövq
edən bir iman həssaslığıdır.

Elmin qayəsi və zirvəsi **mərifətullah**dır.
Yəni Allahı qəlbən tanıya bilməkdir.
Qəlbən Allahı tanıyan bir bəndə eyni za-
manda Allahdan layiqincə qorxar. “...
**Bəndələri arasında yalnız alimlər Al-
lahdan (layiqincə) qorxar...**” (əl-Fatir,
28) ayəsində işarə olunan alimlər də ilahi
qüdrət və əzəməti dərk edərək Allah-
Təala qarşısında öz “heçlik”, “yoxluq” və
“acizlik”lərini anlayan təqva sahibi alim-
lərdir.

Nəticə etibarilə hal və hərəkətlərində
təqva nişanələri olmayan bir alimin elmi
əsas etibarilə iblisin elmindən heç cür
fərqlənmir. Çünki iblis böyük elm sahibi
idi. Lakin təqvadan uzaq olan bu elmi
ilə Allah qatındakı ali məqamını qoru-
yub saxlaya bilmədi. Əksinə, bu elm onu
təkəbbür və lovğalığa sövq edərək eqoist
duygularını qabartdı, beləliklə də zəlalətə
düşərək Allahın lənətinə düşər olmasına
səbəb oldu. Yəni iblis öz elmini fəsad və
zəlalətin sərmayəsinə çevirdi.

Deməli, elm onu istifadə edənlərin qəlbi vəziyyətinə görə faydalı və ya zərərli ola bilən iki tərəfi kəskin bıçaq kimidir. Xeyrə də istifadə edilə bilər, şərə də alət edilə bilər.

Məhəbbətullah, mərifətullah iklas və təqva ilə qəlbən səviyyə qazanmamış bir insan -nə qədər elmlə olsa da- xam qalmağa məhkumdur. O, bu xamlığıyla elm alıb, məsələn, bir həkim olsa, insanlara şəfa verəcəyi yerdə mənfəəti üçün qaçaq orqan ticarəti ilə məşğul olan insan qəssabına çevrilər. Hüquqçu olsa, ədaləti bərqərar edəcəyi yerdə hansısa cinayət şəbəkəsinin lideri və ya zalım bir cəllad olar.

Ona görə həqiqi elm təhsili yalnız hansısa elmi biliklərə yiyələnmək deyil. Elmin insana dünyada və axirətdə fayda verməsi üçün o kimsənin mənəvi tərbiyə nəticəsində qəlbən səviyyə qazanması, vicdanının və əxlaqının kamilləşməsi zəruridir. Təsəvvüfün məqsədi də nəfsi təzkiyə edərək qəlbi istedadları inkişaf etdirməkdir. Çünki ehtiraslarının əsiri olan xam bir nəfs sahibi olduğu elmi asanlıqla mənfəətlərinə alət edə bilər. Bir cahilin cəhalətiylə edə bilməyəcəyi zülmü yiyələndiyi elmlə asanlıqla icra edə bilər.

Qurani-Kərimdə ibrətli qissələri nəql olunan **Qarun, Bəlam bin Baura** və onlar kimi bir çox bədbəxtlərin də haqq yoldan azmalarının səbəbi elmlərinin nöqsanlığı deyildi. Onlar kifayət qədər elmlə insanlar idilər. Lakin bildikləri xüsusunda **“təqva”** sahibi deyildilər.

Əshabi-kiramdan **Yezid bin Sələmə əl-Cufi** bir gün **Peyğəmbər** -in hüzuruna çıxaraq:

“Ey Allahın Rəsulu, mən sizdən çox hədisi-şərif eşitmişəm lakin sonradan eşitdiklərimin daha əvvəl eşitdiklərimi unutturacağından qorxuram. Mənə hamısını əvəz edəcək bir söz söyləyin!”, -dedi.

Həz. Peyğəmbər belə buyurdu:

İnsan oğluna verilən maddi və mənəvi bütün elmlərsə Haqq-Təalanın bu sifətindən yalnız bir azıq təcəllidir.

Bu sifətin insanlar üzərindəki təcəllisindən əsil məqsəd qulun ilahi qüdrət və əzəməti lazımcına dərk edərək duyğu dərinliyinə nail olmasıdır. Bunun nəticəsində də bəndədə hər şeyə ibrət nəzəriylə baxış tərzinin meydana gəlməsidir.

“Bildiklərin xüsusunda Allaha qarşı müttəqi (təqva sahibi) ol! (Bu sənin üçün kifayətdir)”. (Tirmizi, Elm 19/2683)

Bir insanın hər şeyi bilməsi mümkün deyil. Lakin bildikləri xüsusunda təqva sahibi olmaq bəndənin bilmədiyi xüsurlarda da ilahi lütfə məzhər olaraq könlünün haqqa və xeyrə meyil etməsinə, yaxud bilmədiklərini də öyrənməsinə səbəb olar. Necə ki ayei-kərimədə də belə buyrulur:

“...Allahdan qorxun (təqva sahibi olun), **Allah sizə** (ehtiyacınız olan şeyləri) **öyrədir...**” (əl-Bəqərə, 282).

Təfsir alimi **Qurtubi** bu ayei-kərimənin şərhində belə deyir:

“Bu ayədə Allahın şəxsən özünün On-dan qorxanlara elm öyrədəcəyi vədi var. Yəni təqva sahibi olan qulun qəlbinə Allah həqiqətləri idrak edəcəyi və haqq ilə batılı bir-birindən ayıra biləcəyi bir nur lütf edər”. (Qurtubi, III, 406)

Yəni öyrəndiklərinin görəyi olaraq təqva üzrə yaşayan mömin qulların təmiz qəlblərinə Haqq-Təala hikmət və həqiqətlərdən ilham əsintiləri lütf edər. Lakin təqvadan uzaqlaşaraq qəlblərini dünyəvi ehtiraslara və nəfsani arzulara əsir

edənlər - elm xadimi olsalar da- yanlış yollara sürüklənməkdən xilas ola bilməzlər.

Mövlana həzrətlərinin buyurduğu kimi:

“Neçə alim var ki, irfandan qisməti yoxdur. Elmi əzbərləyib həzm etmişdir, amma Allahın sevdiyi bir dostu ola bilməmişdir!”.

Yəni elm onları Allaha yaxınlaşdıracağı yerdə, uzaqlıqlarını artıran bir qəflət pərdəsinə çevrilmişdir.

Bunu da ifadə edək ki, bu gün cəmiyyətdə getdikcə yayılan səhvlərdən biri də “elm” anlayışının zehinlərdə keçirdiyi mənə itkisidir.

Elm Allah-Təalanın sübuti sifətlərindən biridir. Allah-Təala mütləq və külli elm sahibidir. Yəni Onun elmi olmuş və olacaq hər şeyi əhatə etmişdir. Onun elmi xaricində qalan heç bir şey yoxdur.

İnsan oğluna verilən maddi və mənəvi bütün elmlərsə Haqq-Təalanın bu sifətindən yalnız bir azıq təcəllidir. Bu sifətin insanlar üzərindəki təcəllisindən əsil məqsəd qulun ilahi qüdrət və əzəməti lazımınca dərk edərək duyğu dərinliyinə nail olmasıdır. Bunun nəticəsində də bəndədə hər şeyə ibrət nəzəriylə baxış tərzinin meydana gəlməsidir. Oxuduğu və öyrəndiyi bütün elmlərin hikmətinə də vaqif olmasıdır.

Halbuki bugünkü elm anlayışı Allahın kainata qoyduğu maddi, zahiri və fiziki qanunların kəşf və təsbitindən uzağa get-

*Qəlbin istiqamətini nəfs və şeytanın
hiylələrinə qarşı qoruyan sarsılmaz
mənəvi zireh təqva duyğusudur.
Təqva Allahın rızasını və məhəbbətini
itirmək qorxusuyla haramlardan,
hətta şübhəliyərdən uzaqlaşmağı
zəruriləşdirən, eyni zamanda ilahi
mizanda hesab vermə təlaşi ilə halal-
lardan belə riyazət halında istifadəyə
sövq edən bir iman həssaslığıdır.*

mir. Beləliklə o qanunları yaradan Allahu bilmək və tanımaq mənasına gələn **“mərifətullah”** mərhələsi, yəni işin can damarı gözərdi edilir. Cəmiyyətə ilahi sənətin təzahürləri anladılaraq bunların Sənətkarı olan Allaha ürəkdən bağlanmanın təhsili verilmir. Beləcə təkqanadlı bir quş kimi nöqsan və yarımçıq bir elm anlayışı formalaşır. Halbuki mənəviyyatdan məhrum və təkterəfli verilən bir təhsil nöqsandır. Təhsildə maddə və mənə ahəngi şərtidir. Əks halda insan tək qanadla uçmağa çalışan bir quş kimi ac pişiyin yemi olar.

Buna görə Allahın böyük əmanəti olan övladlar “zülcənaheyn”, yəni iki qanadlı olaraq yetişdirilməlidir. Maddə və mənə, bədən və ruh, ağıl və qəlb ahəngində dünya və axirət birlikdə öyrədilməlidir. Övladlarımız peşə və ixtisas təhsillərini ən gözəl qaydada almaqla yanaşı mənəvi dəyərlərini də qazanmalıdırlar. Fəzilət və təqva əhli, saleh, ədəbli, vicdanlı, əxlaqlı həkimlər, mühəndislər, müəllimlər, məmurlar, idarəçilər... olaraq yetişdirilməlidir.

“Balam oxuyub gələcəyini qurtarsın” deyən bir çox valideyn təəssüf ki, əsil qurtuluşun əbədi qurtuluş olduğunu öyrətmə yolunda eyni cəhdi göstərə bilmir. Hətta bir çox dindar ailə də elm təhsilini sırf dünyəvi diplom qazanmaqdan ibarət zənn edir. **“Qadın-kishi, hər kəsə elm öyrənmək fərzdır”, “Elm Çində də olsa, ardınca gedin”, “Alimin ölümü aləmin ölümü kimidir”, “Heç bilənlərlə bilməyənlər bir olarmı”** kimi elmə təşviq edən islami həqiqətlərin mənasını öz bildiyi kimi şərh edib:

“- Mənim də oğlum-qızım oxusun, universiteti bitirsin, magistratura və doktorluq müdafiə etsin, xaricdə əcnəbi dil öyrənsin, karyera sahibi olsun, sonra yaxşı maaşlı bir iş tapsın. Beləliklə qisməti də açılar”,- kimi anlayır. Dünyəvi elm təhsilinə əlavə olaraq axirətini qurtaracaq elmi də öyrətmə

düşüncəsi arxa planda qalır, hətta bəzən heç düşünülür.

Sami Əfəndi həzrətləri söhbətlərində əsil elmin Allah-Təalanın qüdrət və əzəmətini qəlbə hiss etmək olduğunu ifadə edər və bu elmə sahib olmağın şərəfini hər fürsətdə xatırladardı. Bir gün ziyarətinə gələnlərdən biri həm Həzrətin duasını almaq, həm də qardaşı oğlanlarını tanış etmək istəmişdi. Hüzuruna çıxıb əlini öpərkən:

“Əfəndim! Bu cavanlar Amerikada oxuyub mühəndis oldular. Dualarınızı buyurun!”,- deyə təqdim etdi. Sami Əfəndi həzrətləri isə mənalı bir təbəssümlə onlara:

“- Bu fəqir də Darul-Fünun məzunudur. Lakin *əsil təhsil mərifətullah təhsilidir!*”,- buyurdu.

Bu gün cəmiyyətdə əsasən maddi qayğılar ön planda tutulduğu üçün bu uğurda övladların mənaəviyyatına zəhər saçılmasına belə göz yumulur.

“- Görəsən, oğlum-qızım Allahın razı olduğu bir mühitdə elm ala biləcək, yoxsa qarışıq mühitlərə qarışıb mənaəvi cəhətini zədələyəcək?”,- deyə bir narahatlıq hissi keçirilmir. Təəssüf ki, zəmanəmizdə seldə sürüklənən kötöklər kimi bu şüursuzluğa qapılmış bir çox müsəlman ailə mövcuddur.

Halbuki nə üçün dünyaya gəldik? Bir müddət sonra nə üçün dünyanı tərk edəcəyik? Qəbir və qəbir sonrasında nələr yaşayacağıq? Böyüyən nəsillər bu sahədə cahil olaraq yetişdirilir. Elmlə məşğul olaraq Allah qatında qiymətli bir iş gördüyünü düşünən gənc beyinlər Quranın mədh etdiyi əsil elmin məzmunundan qafil qalırlar. Bəli, Qurani Kərimdə: “...**Heç bilənlərlə bilməyənlər bir olarmı?..**” (əz-Zumər, 9) buyurularaq “bilən”lərdən olmağa təşviq edilir. Lakin eyni ayənin başında həqiqi mənada bilənlərin, yəni əsil

“elm” sahiblərinin bu üç xüsusiyyəti də zikr edilməkdədir:

1) Səhər vaxtlarında səcdə edərək və qiyamda duraraq ibadət etmək.

2) Axirət təlaşı içində olmaq. (Əbədi qurtuluş üçün səy göstərmək. Çünki son nəfəsi imanla verə bilmək xüsusunda peyğəmbərlər və onların bildirdiyi kəslər xaricində heç kimin zəmanəti yoxdur.)

3) Rəbbinin rəhmətini ümid etmək. (Dua və yalvarış halında yaşamaq. Çünki bütün saleh əməllərimiz də Allahın qəbuluna möhtacdır.)

Şübhəsiz ki, dünyaya gəliş səbəbimiz axirəti qazanmaqdır. Haqq-Təala elmi bizə Uca Zətini tanımamız və əsil həyat olan axirətə hazırlanmamız üçün vermişdik. Allah qatında qula dəyər qazandıracaq elmin əsil məqsədi bu həqiqətlərin öyrənilib görəyincə yaşanmasıdır. Yəni elmin məqsədi sırf dünyəvi rütbə, mənfəət, rahatlıq və güc əldə etmək deyil. Çünki fani dünya həyatı əbədi axirət səfərindəki qısa bir mərhələdir. Biz dünyadan nəsibimizi

unutmamaqla birlikdə axirətimizi qazanmaq üçün burada olduğumuzu da unutmamalı, əbədi səadəti təmin edəcək elmdən qafil qalmamalıyıq.

Universiteti qurtarmış, ali təhsil diplomu almış, elmlə, mədəni bir çox gənclər görürük. Çox təəssüf ki, Quran və Sünnə mədəniyyətindən bixəbərdirlər. Aldıqları təhsilin də Quran və Sünnədə mədh edilən elm olduğunu zənn edirlər. Halbuki insanın zəhinini və qəlbini Allaha aparmayan, Onun qüdrət və əzəmətini idraka çatdırmayan biliklər ona bu dünyada bir rütbə və mövqe qazandırsa da, əbədi həyatda çətin vəziyyətə düşməkdən qurtara bilməz. Məhz bu cür təktərəfli elm təhsili üçün verilən əməklər bir brilyantın zibilliyə atılması kimi həzindir. Bu

həqiqəti çox da gec olmadan anlayıb Haqq qatında məqbul olduğu kimi elm təhsilinə cəhd göstərmək lazımdır.

Xüsusilə dini elmlərin təhsilində əvvəlcə qəlbə səviyyə qazandıracaq mənəvi tərbiyə və təqva təhsilinə ağırlıq verilməlidir. Çünki insanı Haqq qatında məqbulluq dərəcəsinə yüksəldən dini təhsil diplomu deyil, qəlbindəki təqvasıdır. Təqvadan uzaq olan dini təhsil ilahi həqiqətləri də dünyəvi və nəfsani qayğılarla qiymətləndirən “**din alimi**” etiketli “**din təxribatçıları**”nın meydana çıxmasına zəmin hazırlayar. Bunlar da sərvət, şəhvət və şöhrət kimi nəfsi ehtirlərə tamah salaraq verdikləri fətvələrdə “Kitab və Sünnəyə uyma” həssaslığını itirərək “kitabına uydurma”ğa meyil edirlər. Cəmiyyətin dini təhsil nöqsanlığından doğan cəhalətini fürsət bilərək on doğrunun arasına qatdıqları bir səhvlə dinin hökmlərini istədikləri kimi dəyişirlər. Elmə xidmət adı altında cəmiyyətin imanını pozurlar.

Tarix dəfələrlə şahid olmuşdur ki, təqva əhli olmayan din alimləri dinin hökmlərini öz mənfəətlərinə görə izah etməkdən çəkinməmişlər. Mənfəət ümid etdikləri faniləri məmnun etməyi Allahın rızasından daha ön planda tutacaq qədər alçala bilmişlər. Necə ki, dinlər tarixinə baxdığımız zaman yəhudilik və xristianlığın bu şəkildə təhrifə uğramış olduğu artıq hər kəsin bildiyi bir gerçəkdir.

Yenə tarixə baxdığımızda canı bahasına da olsa ilahi hökmlərdə güzəştə getməyib elmin təmkinini qoruyan müttəqi alimlərin də olduğuna də şahid oluruq.

Böyük İslam hüquqşünası **Əbu Hənifə** həzrətlərinə xəlifəlikdən sonra ən yüksək rütbə olan Bağdad qazılığı təklif edilmişdi. Lakin iqtidardakı zalım idarəçilər tərəfindən fətvələrinin təhrif edilib nəhaq işlərinə alət ediləcəyini bilən Əbu Hənifə həzrətləri bu təklifi rədd etdi. Həzrət

təklifi qəbul etmədiyi üçün zindana atılıb qırmanclanaraq cəzalandırıldı. Lakin Əbu Hənifə həzrətləri dinin hökmlərinin təhri-
rif edilməsindənə, zindanda qırmanc yeməyə razı oldu. Ona bu zülmü rəva görən-
lər bu dünyadan gəlib-köçdülər, lakin bu gün Əbu Hənifə həzrətləri Əhli
Sünnə vəl-Camaatın **İmam Əzəmi** kimi könüllərdə yaşamağa və xeyir-dualarla
yad edilməyə davam edir.

Bu baxımdan din və dünyanın hü-
zur və əmin-amanlıqla varlığını davam
etdirməsi insanlara rəhbərlik edən alim-
lərin bildikləriylə əməl etmələrinə və
təqva üzrə yaşayıb canları bahasına da
olsa həqiqəti inkar etməmələrinə bağlıdır.
Biz də dini sahədə təhsilimizi kimdən
aldığımıza son dərəcə diqqət yetirməli,
məhz bu cür qüvvətli istiqamət sahibi
olan saleh və arif alimlərin təbliğ və irşad-
larından feyz almağa çalışmalıyıq. Necə
ki, Qazi Şüreyh həzrətləri Həzrət Ömərə
bir məktub yazaraq (necə hökm verməsi
ilə bağlı) sual vermişdi. Həzrət Ömər da
cavabında belə yazdı:

“Allahın kitabında olanlarla hökm et.
Əgər onda tapa bilməsən, Allah Rəsulu-
nun sünnəsiylə hökm et! Allahın kitabı və
Rəsulunun sünnəsində də tapa bilməsən,
saleh (alim)lərin verdiyi hökmlərə görə
hökm ver...” (Nəsai, Qudat, 11/3)

Unutmamaq lazımdır ki, bir adamda
elm olduğu halda **əməl** yoxdursa, yaxud
da **elm və əməl** olduğu halda **ixlas və
təqva** yoxdursa, hər iki halda da aqibət
zərərliyədir. Allah-Təala elmlərini nəfsani
mənfəətlərinə alət edən əməlsiz alimləri
Qurani-Kərimdə **“kitab yüklü uzunqu-
laqlar”**² kimi təsvir edərkən ixlas və təq-
vadan uzaq, qafilcə əməl işləyənlərə də
“vay onların halına”³ buyurur.

Əbul-Həsən Haraqani həzrətlərinin
ilk növbədə işarə etdiyi, dində fitnəyə
səbəb olan **“cahil və xam sufilər”** məsə-
ləsinə gəldikdə isə:

Əvvəlcə ifadə edək ki, həqiqi təsəvvüf
qəlbi təmizləyərək onu sırf Allaha məxsus
edə bilmək üçün alınacaq mənəvi təhsildir.
Haqq-Təaladan uzaqlaşdıran bütün hal və
hərəkətlərdən təmizlənmək üçün nəfsə
qarşı aparılan və heç bir zaman sülhü olma-
yan böyük bir cihaddır. Quran və Sünnəni
təqva ölçüləriylə həyata keçirməkdir.

Təsəvvüfün mənasından xəbərsiz ola-
raq “təqva” ölçüləriylə yaşadığını zənn
edən bəzi xam sufilər də kifayət qədər
dini savadı olmayanlara təsir edərək zə-
rər verə bilərlər. Çünki seyri-süluk əs-
nasında, yəni mənəvi tərbiyə səfərində
ifa edilən riyazət, mücahidə və bəzi ruhi
təlimlər nəticəsində qəlbə təcəllilər,
ilham və hisslər zühur etməyə başlayar.
Əsas məqsəd olmayan bu halların hər biri
aşılması zəruri olan qorxu və xəyallardır.
Eyni zamanda bunların Rəhmani, yoxsa
qeyri-Rəhmani olduğunu ayırd edə bilmək
üçün kamil bir mürşidə ehtiyac var. Kamil
mürşidlər bu kimi halları Quran və Sünnə
çərçivəsində təhlil edərək müridlərinə
lazım olan tövsiyələr edər və onların yol-
dan çıxmasının qarşısını alarlar.

Lakin Quran və Sünnənin istiqamət
ölçülərini kifayət qədər dərk etmədən və
ya özünü şəriətin qoyduğu ölçülərlə irşad
edəcək kamil mürşiddən məhrum bir
şəkildə bu cür qeyri-adi hallarla qarşılaşan
bəzi sufilər fərqiində olmadan nəfs və
şeytanın tələsinə düşə bilərlər. Gördükləri
bəzi mənəvi işarələrlə özlərini kamala
çatmış zənn edərək ətrafdakılara yanlış
təlqinlərlə, ayə və hədisləri öz nöqsan

*Ona görə həqiqi elm təhsili yalnız
hansısa elmi biliklərə yiyələnmək deyil.
Elmin insana dünyada və axirətdə fayda
verməsi üçün o kimsənin mənəvi tərbiyə
nəticəsində qəlbən səviyyə qazanması,
vicdanının və əxlaqının kamilləşməsi
zəruridir.*

biliklərinə görə şərh etməklə təsir edən bilərlər. Bu kimi cahillər irşad etdiklərini düşünərək fərqi nə varmadan özlərinə tabe olanları yoldan çıxara bilərlər. Elə buna görə də **Əbdülxaliq Gücdüvani** həzrətləri müridlərindən birinə belə nəsihət etmişdir:

“Heç vaxt elm öyrənməkdən uzaq olma! Fiqh və hədis elmini öyrən! Cahil sufilərdən də uzaq dur. Çünki onlar din yolunu təxrib edən və müsəlmanlığın yolunu kəsənlərdir”.

Burada onu da qeyd edək ki, bəzi cahil sufilər müəyyən fəvqəladə qabiliyyətlərə də sahib ola bilərlər. Məsələn, bəziləri qarşıdakının fikrindən keçirdiklərini oxuya bilərlər. Cinləri xidmətçi kimi işlədərək bəzi sirlərə yiyələnə bilərlər. Həmsöhbətlərini də bunun mənəvi qabiliyyətlərindən zühur etdiyinə inandıra

bilərlər. Cahil insanlar da “Bu insanın kəşfi açıqdır, qəlbimdən keçirdiklərini bildi” deyərək düşünə bilərlər. Hissi-qabləl-vüqu, yəni reallaşmadan əvvəl bəzi şeylərin hiss edilməsi və ya məlum olması kimi fəvqəladə hallar da Allahın bəzi qullarına olan bir imtahandır. Bu cür hissələr düz də ola bilər, səhv də...

Qurtubinin qeyb bəhsində bir hadisə nəql olunur:

“(Zalım ləqəbiylə məşhur Əməvi valisi) Haccacın (v. 95/714) hüsuruna bir münəccim gəlir. Haccac onun gözlərini bağlatdırdıqdan sonra əlinə bir neçə cıncıl daş götürərək onları sayır və:

“- Əlimdə neçə dənə daş var?”,- deyərək soruşur. Münəccim daşların sayını düz tapır. Haccac bu dəfə saymadan bir ovuc daş götürür:

“- İndi de görüm əlimdə neçə dənə daş var?”,- deyərək soruşur. Münəccim təxmin edir, lakin yanılır. Sonra da:

“- Ey əmir! Mənə elə gəlir ki, onların sayını siz də bilmirsiniz”,- deyir. Haccac:

“- Bəli, bilmirəm”,- dedikdə münəccim:

“- Elə isə sizin bilmədiyinizi mənə də bilməyim mümkün deyil”,- cavabını verir. Haccac:

“- Bununla əvvəlkinin arasında nə fərq var?”,- deyərək soruşduqda isə münəccim:

“- Əvvəlkiləri saymışdınız, o zaman daşların sayı qeyb sərhədlərindən çıxmışdı. (Sizin zehninizdəki, mənəvi zəhinimə ötürülürdü.) Bunları isə saymadınız, bax bu, qeybdir”,- deyir və: **“Allahdan başqa göylərdə və yerdə olan heç kəs qeybi bilməz!..”** (ən-Nəml, 65) ayəsini oxudu.”⁴

Bu hadisə həmsöhbətinin zəhinindən keçənləri oxuya bilmə qabiliyyətinə gözəl bir misaldır. Yəni bu cür qabiliyyətlərin hökmən mənəvi cəhətdən izah edilməsi lüzumlu deyil. Çünki Hindistandakı yox-lar da bəzi ruhi təlimlər nəticəsində -od üstündə gəzmək kimi- müəyyən fəvqəladə davranışlar sərgiləyə bilirlər. Məhz

buna görə də **Cüneyd Bağdadi həzrətləri** bu barədə:

“Bir adamın havada uçduğunu görsəniz, halı Kitab və Sünnəyə uyğun deyilsə, bu bir (kəramət deyil) istidracdır”, - buyurmuşdur.

Lakin təəssüf ki, bir çoxları Quran və Sünnəyə kifayət qədər vaqif olmadıqları üçün bu kimi insanların təsirinə düşə bilirlər. Beləliklə şəriət baxımından yanlış olan bəzi fikir, hərəkət, xürafat və bidətlər -sanki dindarlığın vacib göstəricisi kimi zənn edilərək- cahil kəslər arasında yayılıb qəbul edilməkdədir. Əslində elə tarixdə bəzi təriqətlərin pozulub istiqamətini itirməsi də bu səbəblə olmuşdur.

Beləliklə Rəsulullah ﷺ -in bu tövsiyələrini yaddan çıxarmamaq lazımdır:

“...Məndən sonra sağ qalıb uzun ömür sürənlər bir çox ixtilaflar görəcəklər. O zaman sizin vəzifəniz mənim sünnəmə və doğru yolda olan Xülafeyi-Rəşidinin sünnəsinə bağlı qalmaq olsun. Bu sünnələrdən möhkəm yapışın. Sonradan ortaya atılmış bidətlərdən var gücünüzlə uzaqlaşın. Çünki hər bidət zəlalətdir, azğınlıqdır”. (Əbu Davud, Sünnə, 5/4607; Tirmizi, Elm, 16)

Deməli, Quran və Sünnədən xəbərsiz təəvvüfi həyat yaşana bilməz. Çünki dini savadı nöqsan olan bir adam təqva üzrə yaşadığını zənn etdiyi halda Quran və Sünnəyə müxalif sözlər söyləyə, yanlış hal və davranışlara meyil edə, səhv fətvalar verə bilər. Bu da onu və ona tabe olanları əbədi fəlakətə düşür. Necə ki, bu həqiqət el arasında “Yarımçıq həkim candan, yarımçıq molla dindən edər”, -şəklində xülasə edilmişdir.

Bunu da yaxşı bilmək lazımdır ki, böyük övliyaların kəşf və kəramətləri belə heç bir zaman vəhy kimi qəti və mütləq doğru sayıla bilməz. Ancaq Quran və Sünnə süzgəcindən keçirdikdən sonra bunlara etibar etmək olar.

Sami Əfəndi həzrətləri tez-tez söhbətlərində təqva təlimində mühüm bir mərhələ olan nəfsi mülhəmədən bəhs edər və:

“Nəfsi-mülhəmə xeyir və şərin ayırd edilməyə başladığı bir mərhələdir. Lakin nəfsi-mütməinnəyə çatana qədər bir təminat yoxdur. Nəfsi-mülhəmədə gələn ilhamlar bəzən Rəhmani ola bilər, bəzən olmaz”, - buyurardı.

İmam Rəbbani həzrətləri də bu barədə belə buyurmuşdur:

“Mənəvi hallar şəriətə bağlıdır, şəriət hallara bağlı deyil. Çünki şəriət sağlam və qətidir, doğruluğu vəhy ilə sabitdir. Hallar isə zənnidir, kəşf və ilhamla sabitdir”.

Bu səbəblə bizim əsas vəzifəmiz də **“Əmr olunduğun kimi dostdoğru ol...”** (Hud, 112) ayeyi-kəriməsinin gərəyi olaraq ən azından zəruri dini biliklər sahəsində Quran və Sünnənin məzmununda dərinləşərək istiqamət üzrə yaşamağa çalışmaqdır.

Unutmayaq ki, bizim üçün hər xüsusiyyətdə “Üsveyi-Həsənə”, yəni ən böyük nümunəvi şəxsiyyət Rəsulullah ﷺ -dir. Həyatımızın hər mərhələsində Ondan nümunə götürməliyik. Onun könül iqlimindən nəsib alaraq böyük həssaslıqla izini təqib edən Allah dostlarının, təqva sahibi alim və arif şəxsiyyətlərin öyüdlərini diqqətlə dinləməliyik. Özümüzü Quran və Sünnəni bilməyənlərin və ya bildiyi halda yaşamayanların yanlış görüş və fətvalarından qorumalıyıq. Hal və hərəkətlərində Rəsulullah ﷺ -dən, səhabəyi-kiramdan, sələfi-salehindən, övliyaullahdan heç bir iz daşımayan insanların izi ilə getməməliyik.]

Allah-Təala hər birimizə razı olduğu kimi qulluq edə bilməyi qismət etsin. Fikrimizi, hissiyyatımızı, əməllərimizi, hal və hərəkətlərimizi rizasına uyğun eyləsin.

Amin!..

1. Əttar, *Təzkirətul-Övliya*, s. 624.

2. Bax. əl-Cumua, 5.

3. Bax. əl-Maun, 4-6.

4. Bax. Qurtubi, əl-Cami, XIII, 226.

ONLARA UF DEMƏ

Rəbbin yalnız Ona ibadət etməyi və valideynlərə yaxşılıq etməyi (onlara yaxşı baxıb gözəl davranmağı) buyurmuşdur. Əgər onların biri və ya hər ikisi sənin yanında (yaşayıb) qocalığın ən düşkün çağına yetişərsə, onlara: “Uf!” belə demə, üstlərinə qışqırıb acı söz söyləmə!.. (əl-İsra, 23)

Uca Yaradan insanlara sonsuz sayda nemətlər vermişdir. Məxluqatın ən şərəflişi hesab edilən insanın dünyaya gəliş səbəbi olan “Ona ibadət etmək”lə bərabər bu nemətlərin şükrünü əda etməsi birinci vəzifəsidir. İnsana bəxş olunan nemətlər arasında elələri var ki, onlar olmadan da dünya işlərini müəyyən ölçüdə tənzim etmək mümkün olur. Yalnız eləsi də var ki, sadəcə maddi olaraq deyil, mənəvi olaraq var olduqlarının bilinməsi belə insana güc, qüvvət, mətanət və inam bəxş edir. Yuxarıda qeyd olunan ayə bizə bu həqiqəti çatdırır. Bu ayənin diqqət cəlb edici cəhəti odur ki, Uca Yaradan özünə ibadət etməyi və valideynə qarşı yaxşılıq etməyi bir məqamda qeyd etmişdir.

Allah özündən başqa bir ilaha ibadət edilməməsini Qurani-Kərimdə bir çox yerdə əmr edir. Təfsir alimləri belə deyirlər: Uca Allah ata-ananın övlad üzərindəki böyük haqlarını izah etmək üçün onlara yaxşılıq etməyi özünə ibadət etməklə eyni məqamda açıqladı. Çünki ata-ana insanın varlığının və həyatının görünən səbəbidir. Valideynin uşağına yaxşılığı və qayğısı o dərəcədə çoxdur ki, övladının da eyni şəkildə onlara qayğı göstərməsini vacib olaraq görür. Xüsusilə də valideynlərdən biri və ya hər ikisi yaşlandığı zaman onlarla yaxşı rəftar edilməməsini insana əmr buyurur. Ata-ana yaşlılıq zamanında daha zəif olduğu və haqq və vəzifələrini icra edərkən müəyyən çətinliklərə məruz qaldığına görə Allah “qocaldıqları zaman” ifadəsini xüsusilə işlətdi və onlara baxma, qayğı göstərmə məsuliyyətinin övladlarının boynunda olduğunu açıqca zikr etdi. Ata-anaya “uff” kəlməsi kimi bezginlik ifadə edən hər hansı bir tərzdə cavab verilməməsi tələb olunur. Ayədə keçən “uff” kəlməsi sıxıntı və darlıq ifadə edir. İbn Ərəbi belə izah edir: “Uff kəlməsi torpaq və kül tökülən yeri təmizləmək üçün üfürərkən çıxan səsi ifadə edir. Daha sonra ərəblər bu kəlmənin mənasını genişləndirdilər və xoşa gəlməyən hər məsələdə söylənen bir kəlmə kimi formalaşdı.” Bəlkə də bu kəlmə insandan tələb olunan bir şeyə qarşı mənfi cavab verilirərkən istifadə edilən ən bəsit bir tərz ifadə etmişdir ki, Uca Allah onu belə qadağan edir. Burada bir məqama diqqət yetirmək lazımdır ki, fiqhi cəhətdən də övladın valideyninə biganə rəftar etməsi qadağan edilmiş və onlara “əhsan etmək” yəni xoş və gözəl davranmaq əmr olunmuşdur.

Sözün əsil mənasında ata-ana sevgisini hər bir müsəlman qəlbində yaşatmaqla birlikdə ən əsası odur ki, bu sevgini əməli ilə onlara göstərə bilsin. Bu bir vəzifə və haqdır. Allah ata-analarımıza və o cümlədən bir insan kimi yetişdirilməmizdə və formalaşmamızda böyük əməyi olan insanlara dünya və axirət səadəti bəxş etsin!

VALİDEYNLƏR ÖVLADLARIN CƏNNƏT DƏVƏTÇİSİDİR

Əbu Hüreyrədən (r.a) rəvayət olunduğuna görə, Rəsulullah (s.ə.s) belə buyurmuşdur: *“Burnu yerlə sürünsün! Burnu yerlə sürünsün! Burnu yerlə sürünsün!”* Səhabələr: -Kimin, ya Rəsulallah? –deyə soruşduqda Rəsulullah (s.ə.s): *“Ata-anasına və ya onlardan birinə yaşlılıq çağında yetişib cənnətə girməyən”* –cavabını verdi. (Müslim, Birr, 3)

Övladlarını bir çox sıxıntı içərisində dünyaya gətirən və həyata atılacaqları çağa qədər onları hər cür əziyyətlərdən qoruyaraq həyata bəxş edən ata və anaların övladları üzərindəki haqları heç şübhəsiz ki, ölçülməyəcək qədər yüksəkdir. Ona görə də valideynlər hörmətə, sevgiyə, şəfqətə, məhəbbətə, ülfətə, xidmətə və hər cür gözəl münasibətlərə ən layiq olan kəslərdir. Yuxarıda qeyd olunan hədisi-şərif də valideynlərə qarşı övladın vəzifəsinin önəminə diqqət çəkmişdir. Belə ki, yaşlılıq çağında valideynlərin ehtiyaclarının qarşılanması övladlar üçün bir axirət sərmayəsi olaraq ifadə edilmiş və bu imkandan istifadə etməyən kimsələrin zavallı övladlardan olduğu vurğulanmışdır. Qurani-Kərimdə də Allah-Təala yuxarıda qeyd olunan hədisi-şərifin mənası ilə paralellik ərz edən bir ayeyi-kərimədə: **“Əgər valideynlərdən biri və ya hər ikisi sənin yanında yaşlanarlarsa, onlara “Uf!” belə demə...”**–buyurmuşdur. (İsra 23).

Həm ayə, həm də hədisi-şərifin ortaq nöqtə olaraq valideynlərin yaşlılıq çağını ifadə etmələri diqqət çəkir. Belə ki, Allah-Təala yaşlılığı bir ayədə xilqətin tərsinə çevrilməsi şəklində ifadə etmişdir. (Yasin, 68) Yəni insan yaşlandıqca gücü-qüvvəti zəifləyər, hətta bəzi hallarda ağı, idrakı geriləyərək uşaqlıq çağına qayıdar. Bu vəziyyət qarşısında necə ki, valideynlər kiçikdən övladlarının nazını çəkib böyütmüşlər, övladların da valideynlərin qəlblərini fərəhləndirəcək gözəl əməllərini əskik etməməsi lazımdır. Övlad unutmamalıdır ki, valideynləri onu həyata gətirən və ona həyat bəxş edən dəyərli varlıqlardır. O isə valideynlərə qol-qanad gərsə də nəticədə onları axirət yolçuluğuna hazırlayır. Qısaca ifadə edəcək olsaq; -Valideyn övladını həyata, övlad isə valideynini məmata (ölümə) hazırlayır.

Hədisi-şərifdə valideynlərə qarşı vəzifənin yerinə yetirilməsinin mükafatının cənnət olması əslində valideynlərdən daha çox övladların onlara ehtiyacının olduğunu göstərməkdədir. Bəlkə elə bu səbəblədir ki, bu fürsətdən istifadə etməyən bəd-bəxtçiliyini ifadə edən Rəsulullah (s.ə.s) qınaq ifadəsini üç dəfə təkrarlamışdır. Bu qınağa məruz qalmamaq və axirəti qazanmaq istəyən hər bir övladın; **“Ey Rəbbim! Onlar mənə körpəliyimdə (nəvazişlə) tərbiyə edib bəslədikləri kimi, Sən də onlara rəhm et!”** (əl-İsra, 24) duasıyla Allaha əl açib Ondan kömək istəməsi zəruridir.

SON NAMAZ, SON DUA

Hüzurda dayanmaq hüzurlu insanın işidir. İbadət ilk növbədə dərinədən təmizlənməyi tələb edir. Qul Uca Divana yönələr, qəlbini bütün mərzələrdən təmizləmək üçün Rəbbinin hüzurunda boyun bükərsə, hüzur və səadətə qovuşar.

İbadət mömin olmağın ölçüsüdür. İbadət qəlbi cilalayır. Ona nəciblik qazandırır.

Namaz ibadətlərin başında gəlir. Namaz fərqləndirir, təmizləyicidir. Aradakı ən həssas xətdir. Namazsızlıq isə fəlakətdir, həlakdır.

Namazlarımızdakı ən böyük təhlükə onu adıləşdirməkdir. Namaz təkrarlanan bir ibadət deyil. Hər vaxt bir başqa vaxtın təkrarı olmadığı kimi hər namaz digər bir namazın təkrarı deyil. Olmamalıdır. Hər namaz yenidən başlama fürsətidir.

Namaz qulluğun nişanəsi və ifadəsidir. Çünki namazda qulluğun bütün ölçüləri var.

Namazlarımızı son namazımız şüuru ilə ədə etmək, hər duamızı son duamız kimi etmək ibadətlərimizə fərqlilik qazandıracaq.

Qıldığımız namazımız son namazımız olsaydı...

Bu son namazındır desəydilər, Rəbbimizin hüzurunda necə durardığ görə-sən? Necə gəldi qıldığımızı?

Son namaz eləmi? İnsanın yerışı dəyişər. Ürək döyüntüsü fərqli ritmə girər. Namaz təkbiri ilə, qıyamı ilə, rüku və səcdəsi ilə fərqli bir namaz olmazmı?

Qiyam bütün qiyamlarımızı özündə cəmləşdirər. Təkbirimiz Allahdan başqa hər şeyi tərək etməkdir. Əl bağlayıb boyun bükmək qəflətimizə peşmançılıq duyğumuzdur.

Fatihəni necə oxuyarıq? Necə idrak edərik? Fatihə qiyamımızın onurğa sütünüdür. Sanki ayələr yeni enirmiş kimi. Təfəkkür üstünə təfəkkür. **“Həmd olsun**

aləmlərin Rəbbinə. O Rəhmandır, Rəhimdir. Din gününün sahibidir...”

Qiyamın Öndəri necə qılardı namazlarını? Gecə uzunluğunu, səhərin tənha vaxtlarında, ayaqları şişənə qədər. Bizim dünyamızdan sevdirilən üç şeydən birini; namazı necə qılardı O?

İçimizdəki bützlərə qiyam, nəfsin istəklərinə qiyam, həyatımızdakı gərəksiz şeylərə, yoldan çıxmalara qarşı qiyam. Hər cür dünyəviləşməyə qarşı qiyam. Nəfsi həyatımız üçün çəkdiyimiz zəhmətlərə qarşı qiyam.

Qiyamımızın içini doldurmaq, Rəbbimizin hüzuruna həqiqi bir qiyamla durub bilmək üçün bildiyimiz bütün ayələri oxuyarıq.

Rüku boyun əyməyin ən alisidir. Boyun bükmək kifayət deyil, Ya Rəbb! Sənin hüzurunda boyumuzu da bükərək, başımızı da əyərək. Rüku əyilmək və ikiqat olmaqdır. “Kunu məərrakiin” (əl-Bəqərə, 43) əmrinin gərəyi olaraq rüku edənlərlə birlikdə hərəkət etməyə çalışmaqdır. Rəbbin hüzurunda qəlbini əlinə alıb budur qiyamım, budur qəlbim, budur ikiqat olmuş halım deyər bilmək...

Son rüku deyildikdə hər şey dəyişir. Neçə dəfə **“Sübhənə Rəbbiyəl Azim”** deyərdik görəsən? Neçə dəfə? Rəsulullahın rüku və səcdə halında ikən başına və kürəyinə dəvə içəlatı qoyan o nəsibsizləri xatırlayıb gözyaşlarımız səcdə yerimizi isladardı mı?

Rükudan təkrar qiyama qalxıb, heçliyin və heçlikdə dirilməyin ən gözəl ifadəsi olan səcdəyə qapanmaq.

Səcdə başını bir kölə kimi Uca Divanın qapısına qoymaqdır. “Boynum tükədən incə, iradəm yox, merac dediyin səcdəyə gəldim. Üzüm yoxdur, amma üzümü qapının kandarına sürtmək üçün

Səcdə başını bir kölə kimi Uca Divanın qapısına qoymaqdır. “Boynum tükədən incə, iradəm yox, merac dediyin səcdəyə gəldim. Üzüm yoxdur, amma üzümü qapının kandarına sürtmək üçün gəldim”,- deməkdir. “Sübhənə Rəbbiyəl Əla” deyərək “hər cür qüsurdan uzaq olan Rəbbim ən ucadır” niyazını ərşi-əlaya göndərməkdir. Səcdə elə bir nemətdir ki, sən torpağa pıçıldayırsan, ərşi-ələdan eşidilir.

gəldim”,- deməkdir. “Sübhənə Rəbbiyəl Əla” deyərək “hər cür qüsurdan uzaq olan Rəbbim ən ucadır” niyazını ərşi-əlaya göndərməkdir. Səcdə elə bir nemətdir ki, sən torpağa pıçıldayırsan, ərşi-ələdan eşidilir.

Dua qulun sonsuz xəzinələrdən payına düşəni istəməsidir. İstənən nə qədər böyük olursa olsun, xəzinədən zərrə qədər də azalmaz. Çünki xəzinənin sahibi sonsuz mərhəmət sahibi olan Uca Allahdır.

Dua acizliyin ifadəsidir. Qulun həddini bilməsi, hədsiz-hüduzsuz ümmənin qapısında əl açmasıdır. “Duanız olmasa, Rəbbim sizə nə qiymət versin”, (əl-Furqan, 77) ayəyi-kəriməsində buyurulduğu kimi işə yaramayanlardan olmamaq üçün əllərin səməyə qalxmasıdır.

“Son duanı edirsən”,- desələr, görəsən, nə istəyərdik Rəbbimizdən? Necə yalvarar, necə göz yaş tökərdik? İndiyə qədər yarı-yarımçıq istədiyimiz şeyləri təkrar etməzdik yəqin! Dünyanı istəməzdik. Məqam, vəzifə istəməzdik, mənfəət istəməzdik.

“Sənə gəlirəm, Ya Rəbb! Əfvə layiq olmasam da əfvini istəyir, sənin hüzuruna üzüağ gələnlərdən olmaq istəyirəm” deyərək əbədi səadətimizi istəyərdik hər halda. Cəmalullahı görməyi, Rəsulullahın bayrağının altında ola bilməyi istəyərdik...

ƏBDÜLQADİR GİLANİ HƏZRƏTLƏRİ

Əbdülqadir Gilani həzrətləri böyük İslam alimlərindən və övliyanın məşhurlarındandır. Hicri 470/ miladi 1077-ci ildə Xəzər dənizinin cənub qərbindəki “Gilan” əyalətinin mərkəzinə bağlı Nəyf kəndində doğuldu. Peyğəmbərimizin soyundan olub həm seyid, həm də şərifdir. Nəsəbi ana tərəfindən Hz. Hüseyinə, ata tərəfindən Hz. Həsənə gedib çatır. Atası Əbu Saleh Musa bin Abdullah, anası Fatimə binti Əbu Abdullah Ümmül-Xayrdır. Atasının adı mənbələrdə fərqli göstərilmişdir.

Gilani həzrətləri haqqında belə bir hadisə nəql edilir: Rəvayətə görə doğulduğu il Ramazan ayının sonunda havalar buludlu keçmişdi. Bu səbəblə camaat Ramazan ayının çıxıb-çıxmadığında tərəddüd etdi. Bir qrup şəxs onun yaşadığı evə gələrək anasından bu gün körpənin süd əmib-əmmədiyini soruşdular. Əmmədiyini öyrəncə Ramazan ayının hələ çıxmadığını anlayıb oruc tutmağa davam etdilər.

Əbdülqadir Gilani həzrətləri ilk təhsilinə doğulduğu yer olan Gilan vilayətində başladı. Hələ kiçik yaşlarda Qurani-Kərimi əzbərləyərək hafiz olmuşdur. Daha sonra dini təhsilini davam etdirmək üçün Bağdada getmişdir. Yola çıxmadan əvvəl anası ona 40 qızıl vermiş və bu qızılları saxlamaq üçün paltarının içində xüsusi bir cib tikmişdir. Əsla düzgünlükdən və sədaqətdən ayrılmamasını, hər nə olursa olsun, əsla yalan danışmamasını nəsihət etdikdən sonra oğlunu Bağdada yola salmışdır. Nəql edildiyinə görə yolda quldurlar karvanın qarşısını kəsmiş və karvandakıların qiymətli əşyalarını qarət etmişdilər. Kiçik yaşdakı Əbdülqadirin qiymətli bir şeyi olmadığını düşünərək onu axtarmamış və bir az da kinayə ilə ondan üzərində qiymətli bir şey olub-olmadığını soruşmuşlar. Əbdülqadir Gilani həzrətləri də onların sualına cavab verərək “Bəli, qırx qızılım var” deyincə onu quldurbaşının yanına aparmışlar. “Bu uşaq üzərində 40 qızılın olduğunu söyləyir”, demişlər.

Quldurbaşı da “Ey balaca, sən qızılının olduğunu söyləməsəydin biz səni axtarmayacaqdıq. Sən nə üçün qızılının olduğunu söylədin?” deyincə Hz. Əbdülqadir Gilani: “Mən Allahıma və anama əsla yalan danışmamağa söz verdim. Verdiyim sözə xəyanət edə bilmərəm!” - demişdir. Bunu eşidən quldurbaşı ağlamış və bu yaşdakı uşaq Rəbbinə və anasına verdiyi sözə xəyanət etmir. Bəs mən nə üçün Rəbbimə qarşı gəlirəm, xəyanət edirəm?” demişdir. Dəstədə olan 40 nəfərdən artıq quldurla birlikdə tövbə edərək hidayətə qovuşmuşlar.

Hz. Gilaninin Bağdada elm təhsili üçün getdiyi tarix (488/1095), eyni zamanda Qəzalinin Nizamiyyə Mədrəsəsindəki vəzifəsini tərk edərək Bağdaddan ayrıldığı tarixdir. Orada dövrün məşhur hədis, fiqh və ədəbiyyat alimlərindən təhsil aldı və qısa zamanda üsul, furu və məzhəblər mövzusunda biliklərə yiyələndi. Qısa zamanda qazandığı üstün şöhrəti sürətlə yayılmış və hər tərəfi əhatə edərək elmdə dövrün ən məşhuru və imamı olmuşdu. Bağdadda bir müddət Əbu Hənifənin türbədarlığını etdiyi də rəvayət olunur.

Bağdadda ustadı Əbu Səid Əli b. əl-Mübarək əl-Mahzuminin ona təsis etdiyi Babülərəcdəki mədrəsədə təfsir, hədis, qiraət, fiqh və nəhv kimi elmlər oxutdu və vəz verməyə başladı. Ancaq bir müddət sonra bütün bunları buraxaraq xəlvətə çəkildi. Bağdad mütəsəvvifləri ilə yaxın dostluqlar qurduğu bu illərdə Şeyx Əbul Xayr Məhəmməd b. Müslim əd-Dəbbasin (ö.525/1131) söhbətində iştirak etmiş, ilk mənəvi bağlılığını bu şəxsə etmişdi. Onun yanında mənəvi təhsilinə davam edən Gilani həzrətləri rəvayətə görə sonralar bu şəxsin kürəkəni olmuşdur. Dəbbasdan öyrəndiyi təriqət yolunu Qazi Əbu Səid əl-Mübarək əl-Məhruminin yanında kamala çatdırmış və ondan icazət almış, təriqət xirqəsini də onun əlindən geymişdir.

Hz. Gilani Bağdad və Kərx ətrafında iyirmi beş ilə yaxın inziva həyatı yaşamışdır. Son xəlvətdə qırx gün heç bir şey yeyib içmədiyi kimi, hər hansı bir şəxs tərəfindən yedirilənə qədər də yeməməyə əzm etmişdi.

Gilani bu şəkildə maddi və mənəvi kamala çatdıqdan sonra 520/1126-cı ildə Bağdada qayıdaraq yenidən vəz və nəsihət məclislərində eşq və irfan əhlinə həqiqət və mərifət öyrətməyə başladı. Dərin elm sahibi Əbdülqadir Gilani həzrətləri fiqh və hədis elmlərində müctəhid idi. 13 növ elmdən dərs keçirdi. Sübh və ikindidən sonra təfsir, hədis və fiqh; günortadan sonra Qurani-Kərim və qiraət dərsləri tədris edirdi. Axşam və səhər isə fiqh üsulu ilə nəhv dərsləri verirdi. Onun elminin bərəkətilə tələbələr qısa zamanda dərin biliklərə yiyələnirdilər. Ayələri çox ətraflı olaraq dəlilləri ilə birgə təfsir edərdi. Dinə uyğun olmayan bir şeyə icazə verməzdi. Çox səbirli idi. Tələbələrinin suallarını ürəkdən cavablandırırdı, dərsi başa düşməyənlərə səbirlə izah edərdi.

Yusif Həmədaninin tövsiyəsi ilə camaata vəz verməyə təkrar başladığında ancaq bir neçə nəfərə xitab edirdi. Lakin daha sonra camaat gedərək artdığı və mədrəsə dar gəlməyə başladığı üçün vəz məclisini Babülhalbədəki bir məscidə nəql etdi. Onun təsirli sözlərindən xalq o qədər məmnun qalırdı ki, getdikcə bura da camaat yerləşmədi. Buna görə 528/1133-cü ildə bəzi əlavələrlə mədrəsə

Əbdülqadir Gilani həzrətləri orta boylu, geniş cüssəli, açıq alınlı, zəif və buğdayı bədənli idi. Saçlarını çiyinlərini örtəcək qədər uzadardı. Səsi gur və heybətli idi. Səliqəli geyinər, tələbələri də daxil olmaqla heç kimdən heç nə qəbul etməzdi. Kiçik uşaqlarla, kölələrlə söhbət edər, kasıblarla oturub durardı.

genişləndildi və Əbdülqadirin adına nisbət edilərək təhsilə yenidən açıldı. Buradakı vəzləri və xütbələrinə görə sırf onu dinləmək üçün Bağdada minlərlə insanın gəldiyi rəvayət edilir. Vəz etdiyi mədrəsə artıq camaata dar gəlməyə başlayınca Hz. Gilanini dinləmək üçün böyük bir təpənin üzərinə kürsü qurdurub o şəkildə onun vəzlərini dinləmə fürsəti tapmışdılar. Gilani həzrətlərinin məclislərində günahkarlar, fasiqlər, qatillər gəlib tövbə etmişlər. Həmçinin minlərlə yəhudi və xristian onun söhbətlərini dinləyərək İslamı seçmişdir.

Hz. Əbdülqadir Gilani orta boylu, geniş cüssəli, açıq alınlı, zəif və buğdayı bədənli idi. Saçlarını çiyinlərini örtəcək qədər uzadardı. Səsi gur və heybətli idi. Səliqəli geyinər, tələbələrini də daxil olmaqla heç kimdən heç nə qəbul etməzdi. Kiçik uşaqlarla, kölələrlə söhbət edə, kasıblarla oturub - durardı.

Hz. Əbdülqadir Gilaninin təsəvvüf anlayışı şəriətə və dinin zahiri hökmlərinə həssaslıqla bağlı qalma əsasına söykənir. O, hər an Quran və hədislərə uyğun hərəkət etməyi şərt qoşur. Ona görə bir zahidin həyatında görülə biləcək müxtəlif hallar dini ölçülərin xaricinə çıxarmalıdır. Müridlərinə həmişə “tabe olun, bidət yoluna sapmayın, itaət edin, müxalif çıxmayın, səbir edin, sızlanmayın, günahdan təmizlənin, çirkəlməyin, zikr halqasına toplanın və Mövlanızın qapısından ayrılmayın” şəklində tövsiyələr edərdi. O, dünya və axirət nemətlərini Allah ilə qul arasında bir pərdə saymışdır. Bu səbəblə kamil bir müsəlmanın bu nemətləri deyil, Uca Allahın şəxsini arzulamalı olduğunu söyləmişdir. Gilani həzrətlərinin gətirdiyi yolun İslama uyğun

olduğunu ondan sonra yaşayan İmam Nəvəvi, Süyuti, İbn Həcər və İbn Teymiyyə kimi alimlər qəbul etmişlər. İbn Ərəbi tərəfindən də “Qütb” və “İnsani- kamil” olaraq adlandırılmışdır.

Gilani həzrətləri 561/1165-ci ildə Rəbiulaxır ayının 8-ci şənbə gecəsi şam namazından sonra vəfat etmişdir. Vəfatının 562/1166-cı il Rəbiulaxır ayının 9-cu şənbə gecəsi baş verdiyini nəql edənlər də var. Həyatının son dəqiqələrində səsini yüksəldərək üç dəfə “Allah, Allah, Allah” deyərək zikr edib sonra zikri-xəfi (gizli zikr) ilə məşğul ikən canını Canana təslim etmişdir. Oğlu Əbdürrəzzaqa son vəsiyyətləri bu

olmuşdu: “Ey oğul! Allah bizə və sənə müsəlmanlara kömək etməyi nəsib etsin. Amin. Sənə Allahdan qorxmağı, Ona ibadət etməyi, şəriətinə bağlanmağı və Allahın hüddudunu mühafizə etməyi tövsiyə edirəm. Çünki bizim yolumuz kitab və sünnəyə, könülün salamatlığına, əlin cəmərdliyinə, xeyri yaymağa, cəfanı rədd etməyə, əziyyətə dözməyə və din qardaşının səhvlərini görməməyə əsaslanır.

Bugünə qədər gəlib çıxan 10 əsəri mövcuddur. Bunların içərisində əl-Fəthur-Rəbbani, Futuhul-Qeyb və Məktubat adlı kitabları ən məşhurlardandır. Əbdülqadir Gilani həzrətləri Allah-Təalanın sevgisində səmimiyyətin necə müəyyən olduğu haqda belə buyurmuşdur: “Qulun Allah-Təalanı sevməsində səmimi olub-olmadığı başına bəla və müsibət gəldiyi zaman ortaya çıxar. Bəla və müsibət gəldiyində səbir və sükut halını mühafizə edə bilirsə, o, həqiqətən Allah-Təalanı sevir deməkdir. Müsibət və kasıblıq zamanında səbat göstərə bilmək bu sevgiyə dəlil və əlamətdir.”

Dərvişin Yeri

Padşahlar məclisində sol tərəfdə igidlər,
bahadirlar, qəhrəmanlar oturur. Çünki ürək
bədənin sol tərəfindədir.

Mühasiblər, hesab məmurları, katiblər, şair və ədiblər
padşahın sağında əyləşərlər, çünki yazı yazmaq və iş
görmək sağ əlin işidir.

Dərvişlərə padşahın qarşısında yer
verərlər. Çünki onlar bədənnüma
güzgüsüdürlər, güzgü isə insanın
qarşısında olmalıdır.

İmanı Olmayanın Xeyri

Cüneyd Bağdadi (q.s) qış günü bir atəşpərəstin quşlara yem payladığını gördü və aralarında belə bir dialoq keçdi:

- Sən xeyir əməl işlədiyini fikirləşib özünü boşuna aldadırsan. Allah əvvəlcə imanı fərz qılmış, digər xeyir-həsənəti ondan sonra əmr etmişdir. İman etmədikcə sən bu yaxşılığın Allah qatında məqbul olmaz.

- Mən də bilirəm ki, qəbul olunmayacaq. Lakin Allah bu etdiyimi görmür, bilmir?,- dedi.

- Əlbəttə, görür və bilir.

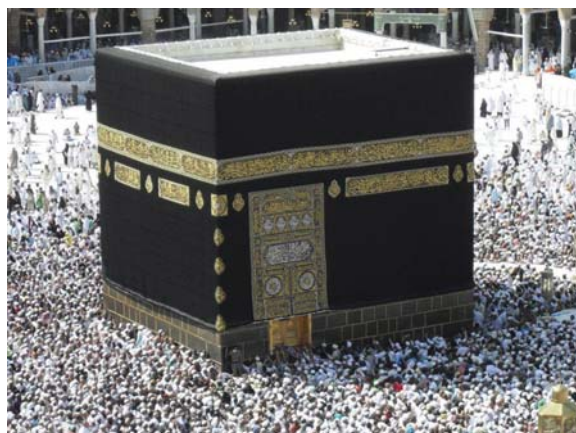
- Elə isə O mənə yetər!,- deyən atəşpərəst öz işinə davam edir.

Aradan bir müddət keçdikdən sonra Cüneyd Bağdadi həzrətlər bir həcc mövsümündə Məscidi-Həramı təvaf edərkən bir adamın əllərini açaraq Allaha yalvardığını, gözlərindən sel kimi yaşlar axıtdığını görür. Yaxşıca diqqət yetirir, o şəxsin qarlı havada quşlara yem verən atəşpərəst olduğunu görür. Təvafdan sonra yanına yaxınlaşıb dərhal qollarından tutur. Atəşpərəst də onu tanıyır və:

- Allah gördü və bildi,- deyib kəlmeyi-şəhadət gətirib ruhunu orada təslim edir.

O an Cüneyd Bağdadiyə (q.s) Allah tərəfindən belə bir nida olunur:

- Ya Cüneyd! Sən Beytimi arzu edərək gəldin və ona qovuşdun. O isə mənə arzu edərək gəldi və mənə qovuşdu.

KİŞİLƏR AĞLAMAZ

Nə olar, tərپətmə ayrılıq közün,
Əsdikcə küləklər yandırır, yaxar.
“Kişilər ağlamaz” demə, əzizim,
Kişinin göz yaşı içinə axar.

Yəqin nədən yazacağımı çoxunuz elə ilk misralardan anlaya bildiniz. Bəli, kiçik yaşlarımızdan ta indiyədək hər birimizə deyilən məşhur bir söz var: kişilər ağlamaz. İlk baxışdan sadə bir mənə kəsb edən bu ifadə əslində dərk edilməsi olduqca çətin və dərin bir mənaya sahibdir. Dünyanın başqa yerlərində belə məsələlərə bir o qədər də mühüm bir şey kimi baxmasalar da çox təəssülər olsun ki, bu bizdə belədir. Kişi dediyin hələ ana bətnindən öz bənzərsiz simasına bürünüb bu dünyanı şərəfləndirir. Cəmiyyətimizdə kişi hərəkətlərini hələ kişi olmadan öyrədirlər insanlara. Kişi deyib göz yaşlarımızı qurudurlar gözlərimizdə. Nə qədər yıxılıb başımız, qolumuz yaralar bağlasa da gözüümüzdən bir damla belə yaş çıxmasına icazə vermirlər. Sanki qız uşaqlarının ağlamasına qarşı normal, oğlan uşaqlarının ağlamasına qarşı isə anormal anlayış sistemi formalaşmış ətrafımızda. Bəlkə də çoxumuzun başına gəlib, orta məktəb illərində idman dərslərində yıxılıb qızların yanında özümüzü pərt etməmək üçün təbəssüm etməyimiz və sonradan təkliyə çəkilib sızım-sızım sızıldamağımız. Ya da

Cəmiyyətimizdə kişi hərəkətlərini hələ kişi olmadan öyrədirlər insanlara. Kişi deyib göz yaşlarımızı qurudurlar gözlərimizdə. Nə qədər yıxılıb başımız, qolumuz yaralar bağlasa da gözüümüzdən bir damla belə yaş çıxmasına icazə vermirlər. Sanki qız uşaqlarının ağlamasına qarşı normal, oğlan uşaqlarının ağlamasına qarşı isə anormal anlayış sistemi formalaşmış ətrafımızda.

ətrafımızdakı insanlar görüb gülməsin deyə ağrının dəhşətindən yaranan hıçqırılarımızı içimizdə boğmağımız.

Elə bu minvalla azadca, sərbəstcə hər şeyimizi itirməkdən, işsiz qalmaqdan, sevgilimizin tərk etməsindən, yalnız qalmaqdan, qəzadan, bələdan qorxmıyıq. Ancaq bir tək ağlamaqdan qorxduq. Güclüydük, güclü olmaq məcburiyyətindəydik. Qızlar kimi ağlayıb zariya bilməzdik, el aləmin dilinə düşə bilməzdik. Dostlarımız bizdən uzaqlaşardı ağlasaydıq. Bəlkə də qız belə verməzdilər bizə. Gözlərimizdən yaş axmasın deyə yağışın altında gəzdik, amma gözüümüzdən yaş axıtmadıq. Bütün bunlar bizi bu şəkildə formalaşmağa vadar etdi. O şəkildə ki, biz artıq ətrafımızdakılara heç bir reaksiya verməməyə başladıq. Cəmiyyətdə qürurlu və əyilməz olaraq yetişməyə çalışdıq. Kişilər ağlamaz deyib qəddimizi əymədik naxələflər önündə. Həyat yollarında nə qədər yıxılsaq da, yenə də qalxıb davam etdik yolumuza. Duyğulu filmlər, təsirli hadisələr belə bizi ağlada bilmədi. Gözlərimizin təbii ehtiyacı olan göz yaşlarını gizləndə axıtdıq yanaqlarımıza. Göz yaşlarımızı görmənilər deyə dağa dönən dərdlərimizdən də heç kim xəbərdar olmadı. Artıq böyümüşük təklikdə ağlamaq da daha bizə əl vermir.

İndi bədənimizdəki yaraların da ünvanı dəyişib. Əvvəllər əlimizdə, başımızda, ayaqlarımızda olan yaralar tez bir zamanda yox olub gedirdi. Elə bunun üçün də onlara daha çox kövrəlməyin yeri yox idi. Ancaq indi hər yerimiz sağ-salamat olduğu halda daxilimiz zay olub. Nə qədər böyük bir hadisə baş versə belə ağlamağa təqətimiz qalmayıb elə bil. Elə bil bütün hisslərimiz yoxa çıxıb. Ürəklərimiz vaxtından əvvəl daşlaşıb. Gözüümüzün suyu ərşə çəkilib.

Hörmətli oxucular, yazdıqlarımdan elə başa düşülməsin ki, oturub sadəcə göz yaşı tökmək lazımdır. Yox, sadəcə vəziyyət o qədər gərginləşib ki, Allahın qarşısında səcdə etdiyimizdə belə ağlaya bilmirik. Orda da kişiliyimizin əskilməsindən ehtiyat edirik. Bəlkə də ətrafımızdakı insanların yanında qürurlu ola bilərik, ancaq yaradan Allahın qarşısında bu mümkün deyil. Etdiyimiz səcdələrdə belə qürurumuzdan əl çəkə bilmirik. Biz elə bir peyğəmbərin ümmətiyik ki, O, gecələr ayaqları şişənəcən ibadət edərdə və səcdəgahını göz yaşları ilə isladardı.

Necə deyərlər, tarix təkrarlanır. Əvvəllər mənə deyilən sözləri indi mən də öz oğluma deyirəm. İndi mən də öz oğlumu ağladığı zaman kişilər ağlamaz deyib sakitləşdirməyə çalışıram. O həqiqətən də inanır mənə. Dərhal göz yaşlarını silir və mən kişiyəm deyib ağlamağı kəsir. Ancaq onu da hiss edirəm ki, onu ağladan hansı səbəbdirsə, yenə də daxilən ağladır və incidir. O, eynilə mənə kimi göz yaşlarını içinə axıdır. O, sadəcə mənə sözümə görə ağlamır. Beləliklə mən də, sən də, ümünilikdə biz də özümüzdən sonra göz yaşlarını itirmiş bir nəsil yetişdiririk. Bunun nə qədər doğru olub-olmadığını bilmirəm, sadəcə onu bilirəm ki, ağlamaq və ya göz yaşı kişilərə lazım olmasaydı, böyük Allah bu neməti bizlərə bəxş etməzdi.

TÜRKÜSTAN, VƏ ƏLİABAD ACIDƏRƏ

*Qəsəbə məzarlığında
Hafız Emin Kürşat
Yeter uyuyur. Başdaşı
da həyatı kimi sadə
və təvazökar. Daşın
yuxarı hissəsində
“Huvəl-Baqi” (Əbədi
olan Odur) yazılıb.
Emin hoca qəbrindən
belə yaşayanlara
xəbərdarlıq edir:
“siz fanisiniz, bu
gün varsınız, sabah
yox, həyatı ona görə
yaşayın”.*

Qazaxıstan ucsuz-bucaqsız boşluğun, səhranın və üfünün ən kəskin şəkildə hiss edildiyi coğrafi ərazilərdən biridir. Sonsuzluq hissi verən səhrada gedərkən Qazaxıstan bayrağındakı səmanın mavi rəngini, günəşi və qartal başınızın üstündə hiss edərsiniz.

Çimkəndlə Türküstan arasında, ərazisinə görə dünyanın 9-cu böyük ölkəsində (2.727.300 km²) səfər edərkən sizi yol kənarındakı bir abidə salamlayar. Salama yalnız sözlə qarşılıq vermək olmaz, abidəni ziyarət edirik. Üzərində bunlar yazılıb:

Qıpçaq soyundan

İzbasarov Kəncəbay Əliməhəmməd oğluna

30.06.1970 – 19.07.2005

“Ürək səni ansa, sevgilim deyəsizlər”.

Yaxınlarının başdaşında “ruhu-
na fatihə”, “Huvəl Baqi” kimi cüm-
lələrlə qarşılaşmağa adət etmiş biz-
lər üzərində ruhani heç bir yazının
yer almadığı bu daşın soyuqluğunu
dərindən hiss edirik. Abidədə av-
tomobil sükanı da var. Buna əsasən
şəninə abidə ucaldılan şəxs qəzada
vəfat etdiyini anlarıq.

Heykələ həkk olunmuş panama
papaq əvvəlcə heykəltəraşların bey-
nindən, sonra əlindən və nəhayət,
qayadan çıxmış. Papaq bir az üzü-
aşağı əyilmiş vəziyyətdədir. Pana-
manın ayrılığını istiyə boyun əymiş
və kölgədə yatan sambrerolu mek-
sikalıları xatırladır. Meksikalılar istiyə,
Kəncəbay isə Əzrayıla təslim olmuş.

Abidə və məzar daşlarını hazırlayan istifadə etməz. Pulla alanın işi onu yerinə qoydurmaqdır. Qəbrin içində yatanın da məzar daşından heç bir xeyri yoxdur. Məzar daşı və abidələr yaşayan və görən insanlar üçündür.

Doğum və ölüm arasında yaşanan prosesi mənalandırıb həyatına ona görə istiqamət verə bilməyən bir insan ilə rəfdəki pişik, kəpənək və milçək arasında heç bir fərq yoxdur. Sonsuzluqdan xəbər verən peyğəmbərlərdən və müqəddəs kitabdan nəsibi olmayan insan iki bəyaz arasında (qundaq-kəfən) keçən ömrünü mənalı hala gətirə bilməmişdir. Başdaşlarına doğum və ölüm tarixi yazılarkən bu iki tarix arasına tire (nazik xətt) çəkilir. Həyat bu incə xəttin üstündə, acısı və şirini ilə, ibadəti və üsyanı ilə, sağlamlıq və xəstəliyi ilə yaşananlardan ibarətdir.

Osmanlı zamanında başdaşlarının üstünə qəbirdə yatan ölünün elmi, peşəsi və təriqətinə uyğun simvollar nəqş edilirdi. Ölən adam alim olarsa, sarıqlı başdaşı qoyular, mövləvidirsə, Mövlana külahına oxşar sivri daş yonulardı. “Necə yaşayarsınızsa, o cür ölərsiniz. Necə ölərsinizsə, o cür də həşr olunarsınız” hədisinə görə sarıqlı yaşayan sarıqlı, şapka ilə yaşayan şapkalı ölür. Qəbir və başdaşı da sarıqdan, şapkadən, adamın azarkeşlik etdiyi komandadan nəsibi alar.

Bu abidənin ətrafının boş olması Bakı-Şamaxı yolundakı Osmanlı zabiti İzzət Çavuşun tənha məzarını xatırladır. İzzət Çavuş 1918-ci ildə Bakıda ermənilərin törətdiyi soyqırma qarşı çıxmaq üçün yola düşən zabitdir. Bir erməni əsir tərəfindən xaincəsinə şəhid edilir və şəhid olunduğu yerdə dəfn olunur, ordu isə yoluna davam edir. İzzət Çavuş haqqında ətraflı məlumatımız yoxdur. Yeganə bildiyimiz onun ali və ülvə bir məqsədlə yola çıxmasıdır. Necə yaşamaqdan daha mühüm olan nə üçün yaşamaqdır. Yolda olmaqdan və yolda ölməkdən daha əhəmiyyətli nə üçün yolda olmaq və həmin yolda nə üçün ölməkdir. Bizim bələdçimiz total qarışqdır. Həccə

getmək üçün yola çıxan total qarışqa özünə gülənlərə “hədəfə çatmasam da o yolda ölərəm”, - demişdir.

Vaxtilə Teymur imperatorluğu hüdudlarında qalan torpaqlarla irəliləyərkən total qarışqanın hər dəfə bizi ötdüyünü hiss edirik. Məktəb illərində oxuduğumuz tıbağa və dovşan yarışında olduğu kimi ağac altında yataraq tıbağaya uzanan dovşan olmaq nə qədər kədərli bir şeydir!

Rəvayətə görə bir müharibədə Teymur ayağından yaralanır. Yorgun-argın vəziyyətdə taxtına oturur və öz-özünə “total adamdan sultan olmaz, taxt-tacı buraxmalıyam” deyərək düşüncəyə taxtına çıxmağa çalışan bir qarışqa görünür. Dəfələrlə sürüşüb aşağı düşən qarışqa niyyətindən əl çəkmir və nəhayət, taxta çıxmağa müvəffəq olur. Bunu görən Teymur o andaca qərarını dəyişir. Əsgərlərini yığıb “ayaq ləng (total) olsun, tək ürək olmasın ləng”, - deyərək hazırlanmalarını əmr edir.

Akasiya ətirli, darçın qoxulu, qızıl deyil, hər rəng güllərin gözəllikdə və xeyirdə bir-biri ilə yarışdığı bərkətli Əliabad qəsəbəsi... Qəsəbə məzarlığında Hafiz Emin Kürşat Yeter uyuyur. Başdaşı da həyatı kimi sadə və təvazökar. Daşın yuxarı hissəsində “Hüvəl-Baqi” (Əbədi olan Odur) yazılıb. Emin hoca qəbrindən belə yaşayanlara xəbərdarlıq edir: “siz fanisiniz, bu gün varsınız, sabah yox, həyatı ona görə yaşayın”. Adından əvvəl hafizliyi yazılıb başdaşına. Emin hocanı tanımaq üçün hafizlik vəsi kifayətdir. Dünyada sahib olunan sifətlər axirətdə fayda verməlidir. Panama papaq, maşın rolu, futbol azarkeşliyi, moda və musiqi sevgisi axirətdə fayda verməyəcək.

Uzandıqca azalan nədir?- sualına verilən cavabın ömür olduğunda şübhə yoxdur. Azalan ömrün bitməməsi ehtimalı da yoxdur. Hər kəs həyat adlı yoldadır. Mühüm olan nə məqsədlə yolda olmaq və nə üçün yaşamaqdır.

Azərbaycandan çox uzaqda olan Kəncəbəy, Şamaxıdakı İzzət Çavuş və 26 mart 1999-cu ildə vəfat edən Hafiz Emin Kürşat Yeter üçün əl-Fatihə!..

“DAŞ YUXULAR” görən xəstə təxəyyüllü yazıçıya cavab

Jurnalın bu sayında 1918-ci il mart soyqırımına aid yazacağım məqalə üçün bəzi tarixi mənbələrə bir daha müraciət edərək faktları dəqiqləşdirirdim. Çünki tarixi saxtalaşdırmaqdan, təhrif etməkdən qorxulu heç nə yoxdur. Əlinə qələm alan hər bir şəxs məsuliyyəti itirməməli, həyat həqiqətlərini təhrif etməməli, saxtakarlıqdan uzaq olmalıdır. Vicdanını itirməyən qələm sahibi oxucunu özündən daha ağıllı, daha intellektual, məlumatlı hesab etməlidir. Ancaq “Daş yuxular”ın müəllifi kimi vicdanını itirən yazıçı “Bugünün oxucusu məni başa düşmür, 40-50 ildən sonra bu əsərdə istədiyimi başa düşəcəklər”,- deyərək özünə haqq qazandırmağa çalışır. “Drujba narodov” jurnalında nəşr olunan, birinci səhifəsindən sonuncu səhifəsinədək azərbaycanlı və türklərə nifrət, İslam dininə kinayə, ermənilərə sevgi və hörmətdən bəhs edən “Daş yuxular”ı əsəbiləşmədən oxumaq mümkün deyil. “Buna bənzər biabırçılığa, alçaqlığa ancaq yeni meydana çıxan tarixçilərin publisist məqalələrində və tamamilə pozğunluq girdabına yuvarlanan cizma-qaraçı romançıların əsərlərində rast gəlmək mümkündür”. (Daş yuxular, səh. 54) Əkrəm Nəcəf oğlu Naibovun qələmindən çıxan bu cümləni bütünlükdə “daş yuxular”a aid etmək olar. Əsərdə hərəyə bir

ləqəb qoyan, Xəlil Rza Ulutürkü kinayə ilə Uluruh Turanməkan adlandıran, Babaxan Ziyadxanlının ad və soyadını təhrif edərək mədəni, ziyalı adama yaraşmayan ən murdar, küçə sözləri ilə əvəz etdiyi üçün mən də onu Arakel (Aşot, Ambarsum, nə istəyirsiniz deyin) Nersesoviç Nevtonyan adlandıracağam.

Ədəbiyyata nağıllarla (“Tənha narın nağılı”, “Büllur külbabının nağılı”, “Ceviz kölgəsinin nağılı”) gələn, arabir sərsəm yuxular (bir misranın yuxusu) görən Arakel Nersesyan təbii ki “Daş yuxular” da görməli idi. Yuxular da nağıllar kimi real həyatdan uzaq olur. Gərək insan namusunu, vicdanını, aqlını itirsin, o dərəcədə həyasızlaşsın ki, gerçəyi görməsin, görsə də özünü görməməzliyə vursun. Hələ bu azmış kimi gerçəkliyi, tarixi təhrif etsin. Bunu yalnız ermənilər, onların dəyirmanına su tökən Arakel Nersesoviç edə bilər. Sərsəm yuxularında kiçik bir Ordubad kəndində 2 cüt bir tək dılğır erməninin ölümünə ağı deyə bilər. Çünki təzə doğulub gözü açılmayan, ağı qaradan seçə bilməyən küçük kimi sən də, Arakel, aç bilməmişən gözünü.

Yoxsa 1917-21-ci illərdə erməni quldur dəstələrinin Zəngibasar-Vedibasar, Şah-taxtlı-Şərur istiqamətində apardığı qanlı yürüşlərin sonundakı vəhşilik və zorakı-

lıqları haqqında iştirakçı alayın yazdıqlarından xəbər olardı: “Türk qadınlarının və uşaqlarının, qocaların, yeniyetmələrin məhv edilməsində daşnak dəstələri... maksimum şücaət göstərdilər. Daşnak dəstələrinin ələ keçirdiyi kəndlər canlı insanlardan “azad olunur” və eybəcərləşmiş meyidlərlə dolu xarabazarlığa çevrilirdi”. Ağrılı, acılı statistik rəqəmlərsə bunlardan xəbər verirdi: Zəngibasarda 48, Vedibasarda 118, Dərələyəzdə 74, Şərur və Şahaxtıda 76 kənd yandırılmış, bütövlükdə həmin ərəfədə 73727 nəfər türk-müsəlman qətlə yetirilmiş, 160 min azərbaycanlı türk Cənubi Azərbaycana köçərək qaçqına çevrilmişdi. Həmin qaçqınların 45 mindən çoxu orada aclıq və xəstəlikdən ölmüşdü. Zəngəzur qəzasında 115 kənd yandırılmış, 10068 nəfər qətlə yetirilmişdi. Bunlardan 2776 nəfər qadın, 2196 nəfər isə uşaq idi. Bu vəhşilikləri görməyən, ya da görmək istəməyən Aşot Nersesoviç cızma-qarasında azərbaycanlıları ermənilərin qatili adlandıraraq gerçəyi belə təhrif edir: “Doktor (Fərzani) xüsusilə şəhərin müsəlman əhalisinin ermənilərə qarşı qəddarlığından ona görə bu dərəcədə heyrtlənmişdi ki, bu cür qəddarlığı o şəxsən heç vaxt ermənilərdən görməmişdi.” (səh. 14) Ambarsum Nersesoviçin qəhrəmanlarından olan doktor Abasəliyev bir az da irəli gedərək erməniləri can-dildən tərifləyir: “mədəni, namuslu və əməksevər bu adamlardan dünyanın heç yerində yoxdur”. (səh. 12) Arakel Nersesoviçin həmin tərifli erməniləri 1918-ci ildə Zəngəzurun Vaqudi kəndində məscidə sığınmış 400-dən artıq azərbaycanlıyı məsciddə od vuraraq diri-diri yandırmışdılar. Həmin kəndin 15 qızı isə erməni quldurları arasında bölüşdürülmüşdü...

Bütün bunları görmək üçün isə insana göz, dərk etməyə ağıl lazımdır. Çünki “göz ağlın چراغıdır. Ağıl nədi? İnsanın həşəratdan, heyvandan fərqi... Dur o küt beynini yaxşı-yaxşı çalxala... Bax o həşəratdan, heyvandan fərqi nədi sən?” (Seç.

əsərləri, 2004, s. 170) Sənin qələmindən çıxan bu sözlərlə müraciət edirəm: bəs sən həşəratdan, ermənidən fərqi nədir? Sənin qəhrəmanın Güləli müəllim “dünən gecə filan şairin kitabını oxudum, tüpürüb dünyanın üzünə”,- deyirdi. Sən də öz cızma-qaranla milli dəyərlərimizə, heysiyyatımıza tüpürdün. Güləli müəllim bir də deyirdi: “ə, tüpürmə, dəvə oğlu dəvə, tüpürmə”. Oxucudan dönə-dönə üzr istəyərək sən sözünə bunu əlavə etmək istəyirəm: “tüpürsünlər sən çay daşı kimi sürtülmüş üzünə”.

Cızma-qaranda belə bir cümlə var: “Bu 4 kilsənin burada necə tikilməsini təbii ki Əylisin müsəlman əhalisi heç vaxt görməmişdi”. Cümlədən çıxan mənanı başa düşmək üçün romanı 40-50 ildən sonra oxumaq lazım deyil. Sənin fikrincə Əylisin əsil sakinləri ermənilər, türk-müsəlman əhalisi isə gəlmələrdir. Sənin böyük sevgi ilə yaratdığı Aniko: “heç kimdən, heç nədən çəkinmədən böyük bir ehtirasla mütləq elə bir gün gələcək ki, o zaman ermənilər Əylisə qayıdacaq və o (Əylis) yənidən cənnətə dönəcək”,- deyir.

Utanıb-qızarmadan Əylisdəki qədim Alban məbədi və monastırlarını erməni kilsəsi kimi qələmə verməyin azmış kimi həmin məbədin ermənilər üçün Məkkə

1 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dəvəti ilə Azərbaycanı erməni işğalından xilas etmək üçün gələn Türk ordusunu da vəhşi, qaniçən kimi təqdim edirsən. Halbuki Avropanın yarısı ilə təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi apararı, özü ağır vəziyyətdə olan Türkiyə dövləti çətinliklərə baxmayaraq Azərbaycana bir dövlət kimi müstəqilliyini qorumaqda yardımçı oldu. Azərbaycanı bolşevik-daşnak işğalından xilas etdi.

və Mədinəyə bərabər olduğunu yazırsan. Bu sözlərlə erməniləri Azərbaycan torpaqlarına səlib yürüşünə səsləyirsən. Əsər boyu özünü xristian dininin təəssübkeşi, missioneri göstərirsen. “Daş yuxular”da xristian dinini qəbul edən, Eçmiədzinə can atan Saday Sadıqlı, şübhəsiz, sənin prototipindir. Xristian olmaq sənin öz seçimidir və AR Konstitusiyasına görə hamıya, o cümlədən sənə də vicdan azadlığı verilib. Lakin bütün bunlar sənə İslam dinini aşağılamağa, Məhəmməd Peyğəmbərə qarşı təhqiramiz ifadələr işlətməyə haqq qazandırmır.

1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dəvəti ilə Azərbaycanı erməni işğalından xilas etmək üçün gələn Türk ordusunu da vəhşi, qaniçən kimi təqdim edirsən. Halbuki Avropanın yarısı ilə təkbəşinə ölüm-dirim mübarizəsi aparan, özü ağır vəziyyətdə olan Türkiyə dövləti çətinliklərə baxmayaraq Azərbaycana bir dövlət kimi müstəqilliyini qorumaqda yardımçı oldu. Azərbaycanı bolşevik-daşnak işğalından xilas etdi. Azərbaycanın hər bölgəsində torpaqlarımızı erməni işğalından xilas edərkən şəhid olan müzəffər türk əsgərlərinin məzarları var. Elə sənin özünün doğulub boya-başa çatdığın (kaş heç böyüməyəydin) Əylisdə erməni silahlıları ilə döyüşlərdə şəhid olan türk əsgərlərinin məzarları var. Kor gözlərin onları da görmür? Ermənilərin Qarsda, Ərzurumda, İqdırda, Vanda və Şərqi Anadolunun müxtəlif yerlərində törətdikləri vəhşiliklərdən də mi xəbərin yoxdur?

“Aniko həmişə sübhədən oyanır və öz hündür eyvanından gur səslə oxuyurdu, sanki bütün Əylis müsəlmanlarına çatdırmaq istəyirdi ki, Əylisdə hələ də erməni yaşayır və səsi gəlir... Şübhəsiz ki, əsrlərin dərinliyindən gələn bu səs Əylisin əsil sahibinin səsi idi.” (səh. 38)

Həyasızlığına söz ola bilməz. Əgər uzun qulaqların əsrlərin o tayından gələn səsləri belə yaxşı eşidirsə, bəs niyə Spitakda borunun içinə doldurulub öldürülən

72 azərbaycanlı körpənin iniltisini eşitmədi? Xocavəndin Qaradağlı kəndində öldürülən 104 günahsızın harayı sənə çatmadı? Xocalıda öldürülən 63 körpənin, 614 azərbaycanlının ərsə ucalan səsinə eşitmədin? Namusuna təcavüz edilən qızgəlinin halı tükələrini ürpətmədi? 20 ildən artıq qaçqın, köçkün həyatı yaşayan 1 milyondan artıq insanın ah-naləsinə biganə qaldın? Əgər səni də dedə-baba ocağından çıxartsaydılar, əzizlərinin namusuna təcavüz edilsəydi, ailəndən kimi isə girov götürsəydilər yəqin ki belə danışmazdın.

1988-ci ildə Azərbaycanda başlayan milli-azadlıq hərəkatına qara yaxır, azadlıq uğrunda ayağa qalxan milyonları qaragüruh, sürü adlandırırsan. X. R. Ulutürkün ərsiz, nevrostanik qadınlar güruhunu ardına salıb qışqıra-qışqıra küçələri dolaşdığını yazırsan. Onun 30 il partiyadan, Lenindən yazdığı şeirlərinin ədəbiyyat dərsləklərinə düşdüyünü deyirsən. Amma yaxşı bilirsən ki, X. R. Ulutürk azadlıq carçısı idi, anti-Sovet şeirlərinə görə işdən çıxarılmışdı, şeirini nəşr etdirə bilmirdi. Sən isə Lenin komsomolu mükafatı almışdın. Məncə şərhə ehtiyac yoxdur.

Sənə Azərbaycan layiq olmadığı mükafatları verdi. Xalq yazıçısı olsan da, xalqın yazıçısı ola bilmədin. “İstiqlal” ordeni aldın, amma həmişə kölə ömrü yaşadın. Nənəm nankor adamlar haqqında tez-tez bu atalar sözünü işlədərdi: “Eşşəyin başını xonçaya qoysan, yumbalanıb düşər”.

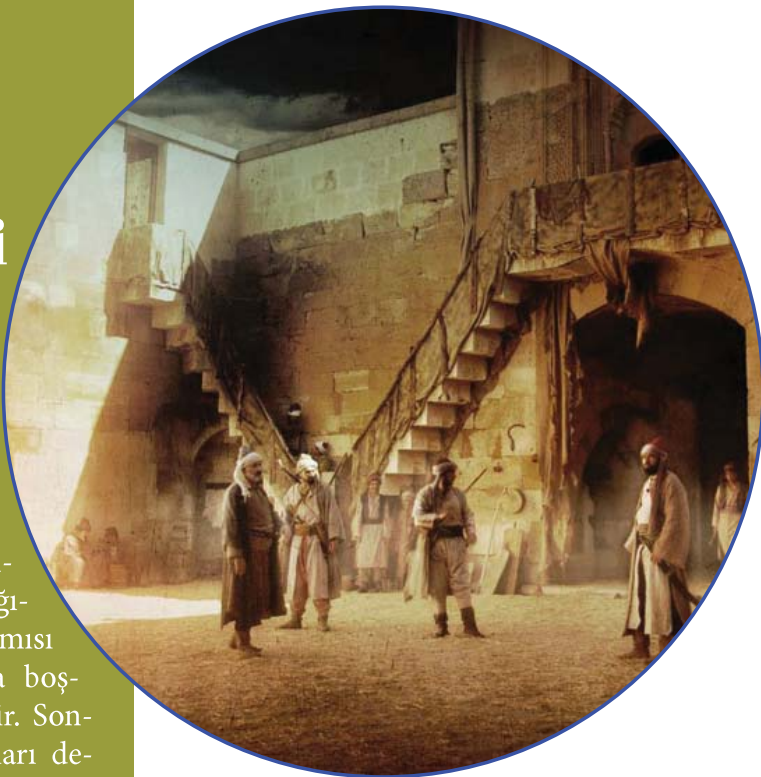
“Daş yuxular”ı hiddətlə oxuyuram. Səhifələr bir-birini əvəz etdikcə azərbaycanlı olmağına şübhəm daha da artır. Gözümdə get-gedə cılızlaşır, Xocalıda körpələri süngüyə keçirən, qız-gəlinə təcavüz edən ermənilər arasında səni də görürəm. Qansız erməniyə çevrilirsən. Vazgenləşirsən. Sifətini Z. Balayanın, P. Ayrikyanın şəkilləri vurulmuş Ermənistan Yazıçılar “İt” tifaqının divarında görürəm. Və bir də görürəm ki, erməni katolikosu Qaragenin əlini öpürsən...

Əsil Sevgi

Bir gün müdriklərdən birindən soruşdular: “Sevgidən quru-quru danışanlarla onu yaşayanlar arasında nə fərq var?” Müdrik adam bu sualın cavabını vermək üçün əvvəlcə sevgini dildən qəlbə endirə bilməyənləri çağıraraq onlara süfrə açır. Hamısı yerlərinə oturduqdan sonra boşqablarda isti şorbalar gətirilir. Sonra isə süfrəyə dərviş qaşıqları deyilən bir metr uzunluğu olan qaşıqlar qoyulur. Müdrik adam “Bu qaşıqların ucundan tutub elə yeyəcəksiniz” deyərək bir şərt qoyur. Oturanlar razılaşaraq yeməyə çalışsalar da qaşiq uzun olduğu üçün heç bir nəticə hasil olmur. Nəhayət, bacara bilmədikləri ilə razılaşıb süfrədən qalxırlar.

Sonra müdrik yeməyə sevgini həqiqətən yaşayanları çağırır. Üzləri nurlu, gözləri sevgi ilə gülümsəyən o insanlar süfrəyə oturlar. “Buyurun” deyildikdə, hər biri uzun qaşığını şorbaya salıb, qarşısındakı qardaşına uzadaraq ona içirir. Beləcə, hər biri digərini doyurur və şükür edərək süfrədən qalxırlar.

Müdrik məsələni izah mahiyyətində cavabını belə verir: “Kim həqiqət süfrəsində yalnız özünü görər və doymağı düşünərsə, o ac qalar. Lakin kim qardaşını düşünər və doydursa, o da qardaşı tərəfindən doyurulacaq. Bunu da unutmayın ki, həqiqət bazarında daim alan deyil, fədakarlıq edən qazanar.

Acınacaqlı hal

Mərkəzi məscidin imamı yatsı namazının fərzini qıldırdıqdan sonra geri çevrilərək camaatdan soruşur:

- Görəsən, namazı 3 rükət, yoxsa 4 rükət qıldığ?

Camaatdan fərqli cavablar gəlir...

Mübahisə və müzakirələr davam edərkən, məscidin yaxınlığında ticarətlə məşğul olan məscid camaatından tacir Əhməd Əfəndi məsələyə son nöqtəni qoyur:

- Dəqiq deyirəm, 3 rükət qıldığ. Bundan əmin ola bilərsiniz.

Camaat necə bu qədər əmin olduğunu soruşduqda tacir Əhməd bu cavabı verir:

Çünki hər gün yatsı namazının fərzini qılanda dükanın hesabını tamamlaya bildirdim. Lakin bu gün hesabım yarımçıq qaldı. Bu da namazın əskik qilındığının isbatıdır.

(Namazda kimin hüsurunda durduğunu unutmaq insanı dünyalıqlarla məşğul edər)

MİSİR İNQİLABININ DAXİLİ SİYASİ NƏTİCƏLƏRİ

İstənilən inqilabın doğurduğu ilkin nəticələr dəyişikliklərin baş verdiyi ölkədə ilk növbədə eyforiya hissləri doğrurur. Bu baxımdan Ərəb baharının ikinci qurbanı olan Mübarək rejiminin tarix səhnəsindən getməsi təəssüf ki, Misirin, obrazlı desək, mübarək addımlarla inkişafına səbəb olmadı. Biz heç də yazımızda bu ölkənin gələcək perspektivlərinin müstəsna olaraq qara rəngdə verilməsini söyləmirik.

Bir şeyi unutmayaq ki, istənilən ölkədə yeni sistemə keçid heç də istər bu dəyişiklikləri həyata keçirənlərin, istərsə də xoşbəxt, tox həyat görmək istəyənlərin arzusuna uyğun rahat həyata keçmir. Nəzərə alsaq ki, on, hətta yüz illərdir demokratik ənənələri olmayan Misir qəfildən tiraniyadan azad olub və yeni siyasi quruluşa can atır, gözümüzün qarşısında baş verən siyasi kataklizmlərə elə də təəccüblə yanaşmamalıyıq.

Önemli olan odur ki, bu yaxınlarda ölkə tarixində ilk dəfə olaraq prezident və parlament seçkiləri keçirilib, o cümlədən, referendum yolu ilə yeni konstitusiya qəbul edilib və bütün bu demokratik prosedurların nəticələri legitimlik baxımından dünyanın aparıcı dövlətləri tərəfindən tanınıb.

Nədənsə, bəzi politoloqlar səhvən məhz Məhəmməd Mursi başda olmaqla “Müsəlman qardaşları” partiyasının hakimiyyətə gəlməsini dərinləşməkdə olan və cəmiyyətdə qütbləşmə fonunda ziddiyyətlərin yaratdığı böhranın əsas səbəbləri kimi göstərir. Yenə yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, keçid dövründə demək olar ki, hər zaman nəticələrin necə olmasından asılı olmayaraq, narazı qüvvələr olur və əldə etdikləri uğurdan əksər hallarda eyforiyaya uğrayırlar.

Biz hal-hazırda Misirdə kobud da səslənsə, kütlələrin mənasız eyforiyasının şahidi olmaqdayıq və yenə də, bayağı da səslənsə, bunu təəssüflə qeyd etməyə məcburuq. Həqiqətən, solçuların və öz-lərini sekulyarist adlandıran anarxist təfəkkürlü qüvvələrin hələ yenicə hakimiyyətə gəlmiş Mursi hökumətinə və parlamentə qarşı çıxış etmələri bir qədər absurd görünür. Onların guya yeni konstitusiyanın siyasi azadlıqları və dini azlıqların hüquqlarının pozması kimi fikirlərinin isə heç bir əsası yoxdur.

Misirin yeni qəbul olunmuş konstitusiyasında istər BMT-nin, istərsə də Qərbin aparıcı demokratik institutlarının sadıq olduqları universal insan hüquqları-

nın qorunması prinsipləri öz əksini tapmışdır. Bununla belə, konstitusiyanın cəmiyyətdə mübahisələr doğuran əsas müddəaları orda ölkə qanunvericiliyinin əsasını Şəriətin təşkil etməsi, eləcə də Əl-Əzhər Universitetinin sözügüdən qanunvericiliyin formalaşması və bu sahədə gələcəkdə aparılacaq müvafiq məsləhətləşmələrdə həmin ali məktəbin ekspert resurlarından istifadə edilməsinin prinsip şəkildə öz əksini tapmasıdır. Sekulyarizm tərəfdarları hesab edir ki, bu konstitusiya Misirin gələcəkdə İran İslam Respublikası tipli rejimə çevrilməsi üçün birbaşa yol açır.

Digər tərəfdən, qismən yuxarıda qeyd edildiyi kimi, ölkənin qəbul edilmiş əsas qanunu demokratik baza prinsiplərini inkar etmir, hətta bir çox hallarda qadın hüquqlarının qorunmasına xüsusi önəm verir.

Artıq son aylarda insan itkiləri ilə nəticələnən toqquşmaların sanki dövrü xarakter alması həqiqətən həyəcan doğurur. Əgər əvvəlcə çoxminlik etiraz nümayişlərində siyasi aktivliyinə görə dünyəvilik tərəfdarları və solçular fərqlənirdisə, son üç-dörd həftə ərzində “Müsləman qardaşları” tərəfdarları seçilməyə başlamışdır.

Təqdirəlayiq haldır ki, M. Mursi hökuməti imkanları daxilində toqquşmadan və ziddiyyətlərin pik həddinə çatmasından qaça bilir, daima müxalifətə çağırışlar edir, masa arxasında problemərin həlminə çalışır. Amma eyni zamanda iqtidar haqlı olaraq öz siyasi legitimliyinə əsaslanıb əsas mövqelərindən geri çəkilmək fikrində deyil.

Bu cür məsələlərin təhlilində ədalət prinsipindən çıxış etmək çətin, həm də bir az sadələşmiş görünə bilər, düşünürük ki, kompromis prosedur vasitələrinin vacibliyini nəzərə almaqla yanaşı, hakimiyyətdə olanlara da ölkəni idarə etmək üçün şans yaradılmalıdır.

Yeri gəlmişkən, bu, həm də son on ildə tez-tez səslənən modernist İslam

modelinin məlum bölgədə legitimliyinin nə dərəcədə məqsədəuyğun olub-olmamasını şərtləndirmiş olacaqdır. Fikrimizcə, yeni Misir iqtidarının özünə qardaş hesab etdiyi Türkiyəni 2003-cü ildən idarə edən AKP hakimiyyətinin siyasi təcrübəsindən öyrənəcəyi çox şey var. Məlum olduğu kimi, Ərdoğan hökuməti doqquz il ərzində idarəetmədə şəriət prinsiplərini tətbiq etmədi və sekulyarizmin baza qanunlarına toxunmadı. Şəriəti Əsas Qanun səviyyəsində leqallaşdıran Mursi hökuməti özünün elan etdiyi kimi, dini və dünyəvi qanunvericilik arasında balansı qoruyub saxlaya biləcəkmə, bunu təbii ki, zaman göstərəcək.

Amma bir həqiqəti danmaq olmaz: bu ölkədə elə Türkiyədə olduğu kimi dünyəvi rejim tərəfdarlarını əhalinin marginal kəsimi adlandırmaq olmaz. Hər halda fakt burasındadır ki, onları təmsil edən minlər və on minlər var, və ən əsası, onlar Misir vətəndaşlarıdır. Bu baxımdan, Misirdə, elə bu ölkə ilə qonşu olan Tunisdə də keçən ilin sonu, bu ilin yanvarından başlayaraq gərginləşən xətlə inkişaf edən hadisələr başqa region ölkələri üçün də müəyyən mənada nümunə olmalıdır. Söhbət hər şeydən öncə siyasi İslam bayrağı altında hakimiyyətə gəlmək istəyən qüvvələrin strategiya və fəaliyyət taktikasının adekvatlığından gedir.

Faktiki olaraq, Misirdə baş verən hadisələr qloballaşan dünyada siyasi İslamın rolunu bir daha aktuallaşdırmış oldu. Tez-tez Qərbdə səslənən “passionar və renessans dövrünü yaşayan İslam” bu böhrandan necə çıxacaq, onu zaman göstərəcək. Zaman hardasa həm də Misirdə yeni sistem qurmaq istəyən iqtidar üçün də işləyir. Elə onların ölkəni idarə etmək bacarığı və nailiyyətləri də sonucda müqəddəs dinimiz üçün bir növ töhfə olacaqdır.

Qubada Xocalı Soyqırımının 21 illiyinə həsr olunmuş tədbir keçirildi

20.02.2013-cü il tarixində “İrfan” ictimai fikir jurnalı, Quba Rayon Gənclər və İdman İdarəsi, “Yurd” Gənclərin İntellektual İnkişafına Dəstək İB-nin və “Xocalı Soyqırımını Tanıtma” İB-nin təşkilatçılığı ilə Quba rayonunda Xocalı Soyqırımının 21 illiyinə həsr olunmuş tədbir keçirilmişdir.

Əsasən yüzdən artıq gəncin və məktəblinin iştirak etdiyi tədbirdə əvvəlcə Xocalı şəhidlərinin və torpaqlarımızın azadlığı uğrunda həlak olan vətən övladlarının xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edildi. Sonra tədbiri açıq elan edən “Yurd” GİİD İB-nin sədri Ramin Mahmudov tədbirin məqsədi və ümumi bələmiz olan Xocalı Soyqırımı haqda məlumat verdi. Quba Rayon Gənclər və İdman İdarəsinin sədri Nöhbəliyev Mustafa öz çıxışında bu kimi tədbirlərin keçirilməsinin respublikada yetişməkdə olan gənclərimizin

maariflənməsinə xidmət etdiyini və belə görüşlərin hər zaman dövlət tərəfindən dəstəkləndiyini bildirdi. Daha sonra kürsüyə dəvət olunan “Xocalı Soyqırımını Tanıtma” İB-nin sədri Şamil Sabiroğlu Xocalı faciəsi yaşanarkən şahid olduğu müsibətlərdən və soyqırımın tanınması üçün İB tərəfindən görülən işlərdən danışdı. “İrfan” jurnalının baş redaktoru Nurlan Məmmədov isə öz çıxışında bu kimi tədbirlərin zəruriliyini və gənclərin bu işə cəlb olunmasının əhəmiyyətinə diqqət çəkdi. Qanlı-qadalı tariximizin bir daha təkrarlanmaması üçün gənclərin düzgün maariflənməsinə olan ehtiyacdən söz açdı.

Duyğulu anların yaşandığı tədbir yekunlaşdıqdan sonra iştirakçılar 2007-ci ildə Qubada aşkarlanan “Kütləvi Soyqırım Məzarlığı”nı da ziyarət etdilər.

Bakıda Qarabağa məktub yazan şair anıldı...

Türk dünyasının tanınmış şairlərindən Abdurrahim Karakoçun xatirəsinə “Aşk deyince ötesini arama” adlı böyük ədəbi-bədii gecə keçirilib. Lent.az-ın məlumatına görə, Rəşid Behbudov adına Dövlət Mahnı Teatrında keçirilən tədbir millət vəkili Qənirə Paşayevanın rəhbərlik etdiyi “Avrasiya Beynəlxalq Araşdırmalar İnstitutu” İctimai Birliyi tərəfindən təşkil edilib.

Türkiyənin Azərbaycandakı səfirliyinin mədəniyyət müşavirliyi, Türk Əməkdaşlıq və Koordinasiya Agentliyi (TİKA), Beynəlxalq Avrasiya Mətbuat Fondunun dəstəyi ilə

keçirilən tədbirdə Türkiyə və Azərbaycan millət vəkilləri, şairin ailə üzvləri və ziyalılar iştirak edib.

Ədəbi hissədən əvvəl çıxış edən Qənirə Paşayeva Türk Dünyası ədəbiyyatında özünəməxsus üslub və dəst-xətti olan Abdurrahim Karakoç poeziyasının vurğunu olduğunu deyib. “Mehriban” şeiri ilə şairin yaradıcılığına daha da bağlandığını deyən Qənirə Paşayeva bildirib ki, ona şairlə sağlığında görüşmək qismət

olduğu üçün çox xoşbəxtdir: “Abdurrahim Karakoç təkcə şair deyil, eyni zamanda dəyərli bir ziyalı idi. Nə yaxşı ki, onunla sağlığında görüşmək mənə nəsib oldu. Onun yaradıcılığını izləyən ədəbiyyatsevərlər bilir ki, Abdurrahim bəyin ürəyi Türk coğrafiyası, Türk insanının yaşantısı və sevinc və kədəri ilə döyünürdü. Bu baxımdan da o, Azərbaycanla bağlı Qarabağa xitabən məktub yazmışdı. O, həyata əlvida desə də, bizlərə və eləcə də bundan sonra yetişən Türk gəncliyinə dəyərli əsərlərini miras qoydu.”

Türkiyəli Yazıçı Veysel AKKAYA Oxucularla Görüşdü

Fevral ayının 17-də “İrfan” jurnalının dəvəti ilə Azərbaycanda səfərdə olan Türkiyənin tanınmış ədəbiyyat və elm xadimi, professor Veysel Akkaya Gəncliyə Yardım Fondunun İdarə Heyətinin üzvləri, İrfan jurnalının redaksiya heyəti və oxucularla görüşüb.

Tədbiri açıq elan edən İrfan jurnalının baş redaktoru Nurlan Məmmədzadə bu görüşün çox əlamətdar bir görüş olduğunu bildirdi və dəyərli elm xadiminin bugünkü gəncliyimizə örnək olacağına inandığını dedi.

Tədbirə ev sahibliyi edən Gəncliyə Yardım Fondunun prezidenti Ahmet Tecim çıxışında qardaş ölkədən gəlmiş dəyərli elm və sənət xadimini Azərbaycanda salamlamaqdan məmnun olduğunu bildirib. O, bu səfərin iki qardaş ölkə arasında mədəni əməkdaşlığın gözəl örnəyi olacağına inandığını qeyd edib.

Milli-mənəvi dəyərlərimizdə ədəbiyyatın rolu və gənclik mövzusunda gənclərin qarşısında çıxış edən professor Veysel Akkaya Azərbaycana dəvət edilməsindən, nəzərdə tutulan zəngin səfər proqramından məmnun olduğunu bildirdi və hər yeni elmi-mədəni layihənin qardaş ölkələr və xalqlar arasında yeni əməkdaşlıq imkanları açdığına inamını qeyd etdi.

Görüşün sonunda qonağa xatirə hədiyyələr, o cümlədən Azərbaycan tarixi və həqiqətlərini özündə əks etdirən “Qarabağ: Suallar və Faktlar” kitabı hədiyyə edilmiş və qonaqla birlikdə xatirə şəkilləri çəkilmişdir.

Beynəlxalq Təşkilatlara Xocalı Həqiqətləri Çatdırıldı

20 fevral tarixində Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsi və Azərbaycan Respublikası Gəncliyə Yardım Fondunun təşkilatçılığı ilə Xocalı Soyqırımının XXI ildönümünə həsr olunmuş “Müharibə uşaqların gözü ilə” mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin mükafatlandırma mərasimi keçirilmişdir.

Tədbirdə Xocalı faciəsini əks etdirən foto-sərgi təşkil edilmişdir, Xocalı faciəsini dünya ictimaiyyətinə tanıtmmaq üçün on min şəxs və beynəlxalq təşkilatların e-mail ünvanlarına Xocalı faciəsini əks etdirən tam məlumatlar göndərilmiş, Xocalı faciəsini əks etdirən videorolik təqdim edilmiş, “Müharibə uşaqların gözü ilə” mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin qalibləri mükafatlandırılmış, dövlət və qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələri çıxış etmişdir.

O cümlədən tədbirdə Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsinin rəisi Rəqif Abbasov, Azərbaycan Respublikası Gəncliyə Yardım Fondunun prezidenti Ahmet Tecim, Azərbaycan Respublikası Prezident Administrasiyasının məsul işçisi Rasim Mirzəyev, Gənclər və İdman Nazirliyinin sektor müdiri Əli Məmmədov və Türkiyə Cümhuriyyəti Bakı böyükəlciliyinin mədəniyyət müşaviri Seyid Ahmet Arslan çıxış edərək gənc nəslin milli vətənpərvərlik ruhunda yetişmələrinin zəruriliyindən bəhs etdilər.

“Müharibə uşaqların gözü ilə” mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin qalibləri Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsi və Gəncliyə Yardım Fondu tərəfindən müvafiq dərəcəli diplomlarla və pul mükafatları ilə təltif olundular.

Mükafat fondu: I yer– 150 manat, II yer– 100 manat , III yer– 50 və səkkiz fərqlənmiş iştirakçıya 20 manat məbləğində təyin edilmişdir.

“Müharibə uşaqların gözü ilə” mövzusunda keçirilən inşa yazı müsabiqəsinin qalibləri:

I yer – Hüseynzadə İlahə - Xətai rayon 191 sayılı orta ümumtəhsil məktəbinin şagirdi

II yer – Piriyyəva Ülkər – Səbail rayon 236 sayılı orta ümumtəhsil məktəbinin şagirdi

III yer – Cəmilova Fidan – Binəqədi rayon 299 sayılı orta ümumtəhsil məktəbinin şagirdi.